

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ЗАПОРІЗЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА РАДА
МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦДЕРЖСЛУЖБИ
У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ТА ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТЯХ
КОРОЛІВСЬКИЙ КОЛЕДЖ МІСТА НЬЮ-ЙОРК
КАВКАЗЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВРОЦЛАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФАКУЛЬТЕТУ СОЦІОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
УНІВЕРСИТЕТУ ФІРАТ
ЦЕНТР СТРАТЕГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ
СОЮЗ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ
ОДЕСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
ПРИ ПІДТРИМЦІ
ПРЕДСТАВНИЦТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ ТА TEAM EUROPE

МАТЕРІАЛИ

XI Міжнародної наукової конференції

«СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО КРАЇНИ: ПОЛІТИКА ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ В ПРОЦЕСІ МИРОТВОРЕННЯ»

12 березня 2021 року

Запоріжжя

УДК: 316.334.3:316.4

ББК: С55.373.1

М 341

Редакційна колегія:

Головний редактор – *Кудінов І.О.*, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології ЗНУ.

Науковий редактор – *Лепський М.А.*, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології ЗНУ.

Бірюкова Т.Ф., кандидат філософських наук, декан факультету соціології та управління ЗНУ.

Лепська Н.В., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології.

Бутченко Т.І., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.

Скворець В.О., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології ЗНУ.

Цокур Є.Г., доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології ЗНУ.

Технічне редагування: *Клименко А.О.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОЧНІСТЬ ВИКЛАДЕНИХ У ПУБЛІКАЦІЯХ ФАКТІВ
НЕСУТЬ АВТОРИ

Матеріали XI Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: політика подолання травми в процесі миротворення» (12 березня 2021 року, м. Запоріжжя) / І.О. Кудінов (гол. ред.), М.А. Лепський (наук. ред.); ред. кол.: Т.Ф. Бірюкова, Н.В. Лепська, Т.І. Бутченко, В.О. Скворець, Є.Г. Цокур. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2021. 190 с.

ISBN 978-617-7019-34-1

Збірник містить матеріали XI Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: політика подолання травми в процесі миротворення» (12 березня 2021 року, м. Запоріжжя). Сучасний розвиток світу, що визначений глобальними змінами світового порядку, напруженням відносин як світових, так і регіональних геополітичних лідерів формує новий комплекс викликів для майбутнього України. Тому актуальним стає порядок денний миру та ненасильства, «інвентаризація» успішних форм розбудови миру в умовах гібридних війн, регіональних конфліктів та цивілізаційних розломів. У матеріалах ведуться обговорення актуальних проблем соціального прогнозування та форсайтних досліджень в контексті вдосконалення інструментарію систематизації та комплексування методів прогнозування та стратегічного соціального управління, а саме у визначенні світогляду майбутнього. Головний акцент під час обговорень було зроблено на історії та технологіях подолання культурно-історичних травм.

Видання збірника здійснено за підтримки
Team Europe та **igorkudinov.pro**

ISBN 978-617-7019-34-1

КРУГЛИЙ СТІЛ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАВМ ТА МИРОТВОРЕННЯ»

Мета круглого столу – обговорення цінностей Європи, теоретичне осмислення майбутнього України у застосуванні практик, технології, ідей та цінностей європейського досвіду подолання соціальних травм в процесі миротворення, демократичних процедур та основи зняття бар'єрів сталому людському розвитку та прав людини.

Місце 224 ауд. II корпусу Запорізького національного університету

Час 12 березня 2021 року об 11.00

Тематика обговорення:

- Європейський досвід подолання соціальних травм військових конфліктів та розколу суспільства;
- створення перспективи розвитку людського капіталу у ЄС, поширення принципів та підходів Європейського Союзу у сферах молодіжної зайнятості,
- навчання протягом життя, а також пріоритетів соціального та економічного розвитку ЄС для формування світогляду різних соціальних верств у розвитку держави;
- взаємодія, спілкування, проєкти розвитку з ЄС у практиках подолання травми як стилю життя та меморіальної політики: розвиток навичок комунікації, співробітництва, співпраці, емоційного інтелекту та інших soft skills;
- транскордонне співробітництво як формування міжкультурного спілкування у досвіді ЄС.

Учасники обговорення:

Лепський Максим, д.філос.н., професор (Україна), академік Української академії наук, експерт Team Europe в Запорізькій області
**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАВМ:
ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ**

Черніков Денис Project Manager, EU-funded project
INFORMATION SUPPORT TO THE EU NETWORKS IN UKRAINE

Мінаков Михайло, д.філос.н., доцент (Італія),
старший науковий співробітник Інституту Кеннана
СТРАТЕГІЧНЕ ТЕРПІННЯ І РЕІНТЕГРАЦІЯ РОЗДІЛЕНИХ НАРОДІВ

Русецький Олександр Phd психології,
докторант політології (Грузія)
ПОСТТРАВМАТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ - ОТ «СООБЩЕСТВА
БЕЗОПАСНОСТИ» К НОВОЙ НАЦИИ

Додонов Роман, д.філос.н., професор (Україна)
СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАВМ

Абаніна Надія, к.філос.н., доцент (Туреччина)
МИРОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ ТУРЕЧЧИНІ

Кудінов Ігор, к.філос.н., доцент (Україна)
СОЦІАЛЬНІ ТРАВМИ СЛОВАЧЧИНИ

Павленко Іва, к.філос.н.
ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ У
ПРОЕКТИ ЖАНА МОНЕ

Широбокова Ольга, к.філос.н. доцент
КУЛЬТУРНА І СОЦІАЛЬНА ТРАВМА В ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАХІДНИХ
ФІЛОСОФІВ І СОЦІОЛОГІВ

Чайка Ірина, д. філос. н., професор
ДІТИ-КОМБАТАНТИ У ПОСТКОФЛІКТНОМУ ПЕРІОДІ: ПРОБЛЕМА
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
ДЛЯ УКРАЇНИ)

Лепський Максим Анатолійович
професор, доктор філософських наук,
академік Української академії наук
(м. Запоріжжя, Україна)
ORCID: 0000-0001-5604-641x

СОЦІАЛЬНА ТРАВМА ЯК СТИЛЬ ЖИТТЯ У ПОСТКОНФЛІКТНІЙ КРАЇНІ

Теорія соціальних травм активно розроблювалася у Німеччині та Австрії, перш за все, у школі психоаналізу та аналітичній психології після Першої та Другої світових війн. У психології та соціології країн-переможців ця

проблематика практично не знаходилася в центрі уваги довгострокових досліджень, сам результат війни як перемога, розглядався як терапевтичний ефект, нібито переможець не може бути травмованим. При цьому переможці дійсно легше долають травмування з акцентуванням уваги на діяльність та її результат, що знижує вірогідність нав'язливого повторення. При цьому навіть у країнах-переможцях у війні був травматичний результат на особистому та мікрогруповому рівнях, на цих рівнях соціальні травми є значущими.

До проблематики соціальних травм повернулися після локальних конфліктів холодної війни, потім наприкінці ХХ століття та після терористичної глобальної загрози, кольорових революцій та техногенних катастроф у перше десятиріччя ХХІ століття. Це мало підсилений ефект у зв'язку з таким соціальним перетворювачем як засоби масової інформації. До того ж актуалізувала цю тему зруйнована суспільна система соціальної допомоги, яка трансформувалася у сферу соціальних послуг, та, наприклад, в Україні мала політизований характер у періодичних електоральних кампаніях.

Зробимо нарис відповіді на питання «чому», як з'ясування причинно-наслідкових відносин, механізмів, що формують соціальну травму як стиль життя у постконфліктній країні.

Рухаємось від загального до конкретного. Соціальна травма у більшості досліджень, які мають початок з психоаналітичної традиції, розглядається як послідовність етапів, вид появи травматичного впливу події, яка залежить від чутливості реципієнта, та інтенсивності відчуття жаху, страху, суму, душевного болю, провини тощо. Після травматичного впливу відбувається повторення, хворобливі відчуття, тобто переживання, які стають або стали самостійним чинником поведінки.

У формуванні соціальної травми можливо виділити щонайменше 4 етапи:

1. Травматичний вплив, що має сенситивний контактний характер.
2. Сприйняття, спроба мисленевого та психічного переживання.
3. Фіксація у пам'яті та повторні уявні (несенситивні) переживання, після травми з тяжінням до міфологічного сприйняття.
4. Відфіксована в пам'яті травма стає суб'єктивним чинником або регулятором поведінки у реальному житті.

Часто поведінка стає компенсаторним механізмом запобігання напруги та виправдування травмою усвідомленого або неусвідомленого вибору нездатності до діяльності, а тому тяжіння до недієздатності та неготовності до

цілепокладання, так звана «втеча у травму» У соціальних відносинах це відбувається як боротьба соціальних груп та суспільства не стільки за результативність життя, скільки за пільги у житті, як отримання пенсії та відчуття своєї ущербності та меншовартості.

Існують суттєві відмінності розгортання соціальної травми як травмуючих процесів під час бойових дій, актуалізації так званої «війни» проти «Я миру» (за визначенням Решетнікова) – формування саме міфологічного світогляду війни. Військовий психолог Лоуренс Лешан надав ґрунтовну класифікацію проявів світогляду миру та війни. Сенситивний світогляд миру визначає запобігання або долання травмуючого впливу на перших двох етапах та відсутність переходу до 3 та 4 етапів – власне тут не закріплюється соціальне-психологічне пошкодження у травму. Міфологічний світогляд опосередковано працює з реальністю через міфологічну архаїзацію у подвоєнні світу на «своїх» та «чужих», на добро та зло, діяльність через ритуалізовану боротьбу зі злом за допомогою богів, в обраності, що визначає регрес моралі та законів і т. ін.

Соціальна травма виступає як чинник подальшого травмування, навчання травмованій поведінці як соціально схвальної поведінки у повсякденності, з формуванням неврозів, параної, нарцисизма та виправдування нерезультативності життя. «Якщо б були обставини!», «якщо б створили умови!» – тому формується образа на світ та вторинна, злоякісна агресія, непродуктивна для суспільного розвитку. Це держава без економіки, політика без державних діячів, вчені без відкриттів та таке інше.

Миротворення – це не лише подолання соціальної травми, а й вихід на соціальний розвиток. Так, Німеччина внаслідок своєї меморіальної політики визнання провини за нацизм (визнання ситуації), формування сталого емоційного зв'язку та інститутів демократії, не тільки обґрунтувала вибачення та вдячність за мир, а й створила разом з Францією основу для Європейського Союзу. Але на черзі нові виклики ставили та ставлять питання збереження цілісності ЄС у глобальних загрозах тероризму, пандемії, локальних військових конфліктів, пошуку основ солідарності та турботи, визнання та прощення.

Саме глибинний досвід миротворення у подоланні соціальних травм як вихід на діяльність з соціального розвитку є темою нашої конференції, оскільки інерційний сценарій соціальної травми як стилю життя – це шлях до саморуйнування. Тому я вітаю учасників конференції та пропоную розглядати

миротворення як шлях подолання соціальних травм як розблокування соціального розвитку нашої країни.

Додонов Роман Олександрович

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОГНОЗНІ СЦЕНАРІЇ ЗАВЕРШЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Однією з найактуальніших потреб українського суспільства є завершення збройного протистояння на Сході, вихід з ситуації перманентного конфлікту з Росією, який не дозволяє розвиватися державі на шляху до демократичних перетворень. Війна не може вважатися нормальним станом, і цивілізовані країни світу у ХХІ ст. свідомо намагаються уникати застосування зброї при вирішенні міжнародних проблем [2]. Тому миротворчі ініціативи слід не лише вітати, а й всебічно підтримувати.

Разом з тим, слід враховувати, що у будь-якому збройному конфлікті беруть участь, як мінімум, дві сили з різною зацікавленістю в його продовженні чи завершенні. Слід чітко розрізняти сторону-агресора, яка є ініціатором конфлікту, яка нападає, захоплює, і сторону, що захищає свою територію і суверенітет. Позначимо їх, відповідно, як суб'єкт і об'єкт конфлікту. Зрозуміло, що об'єкт конфлікту не може диктувати свою волю суб'єкту конфлікту, і поки у останнього не виникне бажання припинити протистояння, воно буде продовжуватися.

Спробуємо побудувати можливі сценарії завершення російсько-українського конфлікту, виходячи з мети, інтересів і можливостей кожної зі сторін конфлікту. При розробці варіантів розвитку подій ми враховували досвід сценарного прогнозування, викладений в: [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 12].

Сценарій А. Повна перемога Росії («Крок до СРСР-2»).

Отже, перший сценарій передбачає досягнення всіх основних завдань, які ставила перед собою Росія, плануючи і реалізуючи гібридну агресію проти України. Аналіз висловлювань окремих російських політиків, зокрема, публікацій військово-політичних експертів, у т.ч. «доктрини Герасимова», концепції «руського миру» та ін. можна реконструювати плани суб'єкта

конфлікту. Неоімперська політика Москви спрямована на ліквідацію української державності як головної перепони Росії на шляху до статусу великої держави. «Керівництво Кремля завжди було твердо переконане, що без контролю над Україною Росія ніколи не стане державою-світовим лідером, а демократична і заможна Україна загрожуватиме збереженню нинішньої авторитарної влади в Росії» [1]. Тому даний сценарій враховує можливість ескалації бойових дій, концентрований наступ російської армії з білоруського, північного, східного та кримського напрямків, окупації всієї території України. На захоплених землях утворюються нові федеральні округи РФ (Крим уже увійшов до Південного федерального округу). Тим, хто відкидає можливість реалізації такого сценарію, слід пригадати історію ХХ ст., протягом якого Україна вже втрачала свою державність, фактично перетворюючись на російську колонію. Стан Збройних Силі РФ цілком дозволяє провести операцію такого масштабу. Ба більше – окупація України не завершить, а лише розпочне (точніше – продовжить) реалізацію стратегії «зібрання земель» колишнього СРСР під владою Кремля. На черзі – Грузія, Латвія, Литва, Естонія, країни Центральної Азії та Південного Кавказу. Усвідомлення цього факту може привести до відкритих зіткнень з Заходом, насамперед, США і спровокувати велику війну.

Сценарій Б. Часткова перемога Росії («Новоросія і мала Україна»).

Другим є сценарій, який веде до відторгнення на користь Росії значної частини української території. Як зазначає экс-очільник МЗС Павло Клімкін, «все те, що робиться, спрямоване саме на свідоме розчленування України. І якщо ви детально проаналізуєте російські кроки, і логіку, і те, що говорять росіяни, це саме стосовно цього. Це кожен має уявити» [11]. Перші акти цього сценарію вже зіграні: Кремль анексував Крим, окупував частину Донбасу, декларував плани створення «Новоросії», «Малоросії», сухопутного коридору до Криму, до Придністров'я, формування Харківської, Запорізької, Одеської народних республік тощо. Безпосередні військові операції супроводжуються активною гібридною агресією. Загальна логіка Москви зрозуміла вже з висловлювань Президента РФ В. Путіна в телепрограмі «Діалог з росіянами» 17 квітня 2014 р. Відрізана від моря «мала Україна», незалежно від прозахідної чи проросійської орієнтації її уряду, вже не буде заважати Росії в реалізації її неоімперських планів, а сам факт її існування дозволить Заходу «зберегти обличчя» і не вступати в збройне протистояння, обмежившись санкціями і «серйозними стурбованостями».

Сценарій В. Паритетний («Аби не було ще гірше»).

Третій сценарій передбачає довготривалу фіксацію статус-кво. Стурбована новими проблемами і викликами (на кшталт епідемії коронавірусу) Україна втрачає бажання повертати окуповані Росією території на Сході, *de facto* визнає ЛНР і ДНР. Позиційна напруженість вздовж лінії зіткнення військ може коливатися від перемир'я до активних атак, що мають тактичні завдання. Принципово неважливим є питання – чи увійдуть ОРДЛО до складу РФ, чи продовжать своє існування в статусі невизнаних світом недодержав за зразком Придністров'я, Абхазії чи Південної Осетії. Головне – що Україна сама відмовляється від реінтеграції цього проблемного у багатьох відносинах регіону до свого політичного простору. Про повернення Криму взагалі не йдеться. Подібний сценарій описував В.П. Горбулін, попереджаючи, що його реалізація «неминуче завдасть втрат престижу України на міжнародній арені. Він також вигідний для частини представників місцевих напівкримінальних олігархій, які, зокрема, живуть із транскордонної злочинності та корупції, а також для люмпенізованого пострадянського міщанства, яке заробляє на життя низькокваліфікованою працею за кордоном (у тому числі й у країні-агресорі). У разі реалізації цього сценарію йдеться про жорстку і безкомпромісну «ампутацію» з розривом будь-яких відносин та спорудженням «захисної стіни» навколо нової «зони суспільно-політичного відчуження» [5]. Власно кажучи, саме такий сценарій реалізується останніми роками. Деякі наші інтелектуали знайшли виправдання в тому, що майбутнє повернення Донбасу в демократичну Україну – то є «троянській кінь» В.В. Путіна, чого не можна допускати за жодних умов. Втім, насправді Росія не демонструє серйозних намірів до примирення з Україною, зосередившись на сепаратних перемовинах з європейцями щодо пом'якшення або зняття санкцій.

Сценарій Г. Часткова перемога України («Повернення Донбасу»).

Оптимістичний для України сценарій часткової перемоги передбачає звільнення Донецька і Луганська, встановлення контролю над державним кордоном та ліквідації ДНР і ЛНР. Було б дивно, якщо б Генштаб ЗСУ не мав планів проведення такої операції. Українська армія, безумовно, здатна подолати спротив корпусів маріонеткових ЛДНР, але не здатна протистояти регулярній російській армії, яка вважається другою найсильнішою армією світу. Тому, попри всі зусилля Києва з реформування ЗСУ в найближчому майбутньому навряд чи ми побачимо широкомасштабні військові операції, ініційовані

українською стороною. Очікування блискавичного наступу українських танкових колон, оточення Донецьку та силова деокупація ОРДЛО за «хорватським варіантом» – це, скоріше, ілюзія, ніж порядок денний. Навіть часткова перемога України (при цьому Крим поки залишається за Росією) вимагає комбінації дипломатичних, економічних, військових, інформаційних дій, внутрішньої консолідації суспільства, а також рішучої підтримки ЄС і США.

Сценарій Д. Повна перемога України («Україна в кордонах 2013 року»).

Звернемо увагу на змістовну асиметричність уявлень про перемогу з боку Росії та України. Якщо для РФ стан перемоги означає знищення України як держави, то для останньої повна перемога не передбачає жовто-блакитного прапора над Кремлем або параду ЗСУ во Владивостоке. Україна – не в останню чергу через свій демократичний режим – взагалі не тяжіє до експансіонізму і до останнього часу не мала територіальних претензій до сусідів. Перемогти для неї – це повернутися до зафіксованих в її Конституції кордонів 2013 року, включаючи не лише Донбас, а й Крим. В ідеалі саме на такий сценарій мають бути розраховані зусилля офіційного Києва. Історії відомо чимало прикладів такої «відкладеної» стратегії боротьби проти російської окупації: Японія (мала курильська гряда), Естонія, Латвія, Литва, Грузія та ін.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що поки що події розгортаються за паритетним сценарієм «В», втім кожна із сторін конфлікту продовжує переслідувати в конфлікті свої цілі та інтереси (у тому числі внутрішньополітичні), а враховуючи 8-річні цикли ескалації в інших конфліктах на пострадянському просторі, не виключене загострення ситуації на Донбасі саме у 2021 році.

Список посилань

1. 10 фактів про збройну агресію Росії проти України. 09 грудня 2019 року <https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojnu-agresiyu-rosiyi-proti-ukrayini>
2. Dodonov R., Dodonova V., Mozgovoy L. Polemological paradigm of comprehension of essence of hybrid war. Вісник Донбаського державного педагогічного університету. Серія: Соціально-філософські проблеми розвитку людини і суспільства: зб. наук. пр. 2018, вип. 2(9). С.7-17.
3. Roman Dodonov, Olena Aleksandrova. Discourse Techniques For Constructing Secessions: The Experience of Donbass and Latgale. Ideology and Politics. 2019. No 1(12). P. 99-115.

4. Герасимчук С. 4 сценария для Украины: каким будет будущее Восточного партнерства. Украинская призма. <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/03/24/7107789/>
5. Горбулін В.П. П'ять сценаріїв для україно-російських відносин. Дзеркало тижня. <https://zn.ua/ukr/internal/p-yat-scenariyiv-dlya-ukrayino-rosiyskih-vidnosin-.html>
6. Додонов Р.О. Світовий досвід постконфліктної реабілітації та замирення в контексті подій на Сході України. Нова парадигма. 2016. Вип. 129. С.15-25.
7. Додонов Р.О. Східноукраїнський конфлікт у дзеркалі соціально-філософської рефлексії: Монографія. Вінниця: ГЛОБУС ПРЕСС, 2016. 200 с.
8. Додонова В.І., Додонов Р.О. Монологи про Донбас. Вибрані праці з проблематики східноукраїнського конфлікту. К.: Видавець Руслан Халіков, 2018.
9. Лепський М.А. Невизначеності та несподіваності у контексті сценарного прогнозування. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.). http://www.dnu.dp.ua/docs/facults/fsocgum/sociologia/Aktual_problemy_soc_prognostyky_2019.pdf#page=22
10. Медведь С. Сценарий для Украины. Самит-книга, Консоль, 2009. 152 с.
11. Павло Клімкін. «Свідоме розчленування»: у МЗС розкрили плани Росії щодо України. <https://www.unian.ua/politics/10247892-svidome-rozchlenuvannya-u-mzs-rozkrili-plani-rosiji-shchodo-ukrajini.html>
12. Рощенко Олена. РНБО вирішила переглянути давні сценарії дій на Донбасі. Українська правда. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/19/7284094/>

Скворець Володимир Олексійович

*доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціології*

Запорізького національного університету

ВИТОКИ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ В ПОСТРАДЯНСЬКОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Українське суспільство після перших двох десятиліть пострадянського періоду виявилось не лише дезінтегрованим, але й розколотим соціально і

культурно, що й проявилось як одна із передумов втрати цілісності України. В 2014 р. соціальна травма українського суспільства вже стала реальністю, що внесла кардинальні зміни в поведінку її громадян та їхнє відношення до соціального світу. Соціальна травма громадян України залишається малодослідженою проблемою, а тому шляхи та засоби її подолання поки що не обґрунтовані належним чином. Спробуємо виявити витoki соціальної травми пострадянського українського суспільства.

П. Штомпка розглядає соціальну травму як колективний феномен, стан, що характеризується певними переживаннями групою, спільнотою, суспільством наслідків руйнівних подій, що інтерпретуються як культурно травматичні. Вчений зазначає, що травма проявляється, коли відбувається розкол, зміщення, дезорганізація в упорядкованому світі. Стан травми характеризується порушенням нормальності. Три типи колективних симптомів прояву травми: 1) на демографічному рівні колективності; 2) впливом на соціальну структуру; 3) впливом травми на культуру [1, С. 10]. Важливими для розуміння соціальної ролі культурної травми в житті суспільства є методологічні підходи П. Штомпки. Вчений стверджує, що колективна культура є основним каркасом самовизначення колективної ідентичності, встановлення меж між категорією «Ми» та категорією «Вони», а розкол культурного порядку порушує колективну ідентичність. Криза ідентичності є кризою прояву культурної травми [1, С. 11].

Аналіз соціальних процесів в українському суспільстві вже в перше десятиліття пострадянського періоду засвідчує повну наявність названих симптомів соціальної травми. Перепис населення 2001 р. став підставою для висновків демографів про те, що протягом десятиліття український народ перетворився на «вимираючу націю». Протягом четверті століття населення України скоротилося на 10 млн. осіб, з 52,243 млн. осіб на 01.01.1993 р. до 42,233 млн. осіб на 01.01.2018 р. Якщо в соціальній структурі населення УРСР в 1980-х рр. більшість становили середні верстви (приблизно 75%), то в пострадянській Україні в 2001 р. більшість становили збіднілі верстви (більше 80%). На 2014 р. в Україні склалася соціально-майнова структура суспільства, в якій 1-2% – багаті, 15-18% – умовно середній клас, 75-80% – бідні. Концентрація ж багатства має такий вигляд: у 1-2% багатих зосереджено 65-70% багатства, а 75-80% бідних володіють лише 5% багатства [2, с. 95-96]. Отже, правлячий клас України не спромігся протистояти руйнівним соціально-економічним процесам.

З початку 90-х рр. в Україні були створені умови для безперешкодного первинного накопичення капіталу, що зумовило перетворення провідної частини правлячого класу на колективного Герострата, представники якого казково збагатилися, приватизувавши тисячі державних підприємств, а потім ліквідувавши їх. Внаслідок цього мільйони громадян України втратили звичне місце роботи та надійне джерело доходу, змушені були пройти через процес маргіналізації, боротьби за виживання та пошук нового місця в житті. Цей дуже болючий процес змінив як поведінку, так і особистість мільйонів людей. Це була соціальна і культурна травма, що охопила широкі соціальні групи і верстви населення.

Академік В. Геєць, оцінюючи трансформації українського суспільства, констатував, що на зміну «абсолютизму держави» в УРСР прийшов «абсолютизм ринку» в пострадянській Україні. Це означає перетворення всього, що можливо, на товар – від людини до влади, поширення корупції на всі сфери суспільного життя України, зміну соціокультурного типу особистості.

Яскравим прикладом наслідку цих соціокультурних змін є трагедія, що сталася 25 вересня 2020 р. авіакатастрофа літака АН26, в результаті якої загинули 6 членів екіпажу і 20 курсантів Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Ця трагічна подія безумовно є соціальною травмою для колективу цього університету. До цього часу не встановлено причини трагедії, хоча визначено, що мало місце порушення правил польотів та підготовки до них під час виконання військових навчань, а тому слідство продовжено ще на три місяці. Але виявляється, що начальником університету є шанована людина, герой АТО, який не є військовим льотчиком, а є зенітником. Виникає питання чи здатна особа, яка не є військовим льотчиком забезпечити належні умови підготовки військових льотчиків. Це нове явище в нашій культурі, коли особам, які не є професіоналами в певній галузі, надають можливість керувати цією галуззю.

Кілька років обов'язки Міністра охорони здоров'я України виконувала У. Супрун, яка не є кваліфікованим лікарем. Вже ніхто не згадує, що в ці роки була епідемія кору, від якої постраждало більше 140 тис. громадян України, із яких 18 осіб померло. Ще до епідемії було ліквідовано систему санітарно-епідеміологічного нагляду. В цей же період більше ста тисяч медичних працівників виявилися непотрібними в Україні та виїхали жити і працювати за кордон. Для будь-якої країни це ціле національне надбання, але не для України.

А чи пораховано, скільки збитків від цього завдано Україні? А ще була Міністром освіти і науки Г. Новосад, яку призначили на цю посаду у віці 29 років, і це був перший запис у її трудовій книжці. Виявляється, що управляти цією життєво важливою сферою може будь-хто, навіть людина, яка не розуміє, яким є вчитель і яким він має бути, яким є учень і яким його треба створити. А щоб призначити людину без юридичної освіти Ю. Луценка, кума колишнього Президента України, на посаду Генерального прокурора, Верховна Рада навіть внесла зміни до закону, щоб дозволити таке призначення. Отже, неадекватне сприйняття професіоналізму та ігнорування його значення з боку правлячого класу свідчить про перетворення останнього на колективного Герострата.

Зазначені суспільні трансформації, що характеризують економічні, політичні, соціальні та культурні зміни, призвели до руйнування старого соціального порядку, що ґрунтувався на традиціях національної культури, і занурили суспільство в соціальний хаос, що зумовив кризу культурної ідентичності, яка є проявом культурної травми.

Коротка характеристика витоків соціальної травми в пострадянському українському суспільстві дає підстави для таких висновків: 1) визначальну роль у формуванні цієї травми відіграв правлячий клас України, який не спромігся створити мозкові центри, державні органи і структури, здатні протистояти руйнівним соціально-економічним і політичним процесам; 2) водночас правлячий клас України швидко перетворився на колективного Герострата, одержимого ідеєю знецінення всієї соціальної і культурної спадщини радянського періоду; 3) внаслідок деструктивних соціально-економічних процесів, що супроводжувалися руйнуванням традиційної культури, на зміну стабільному соціальному порядку прийшли нескінчені кризи та хаос, що зумовив кризу культурної ідентичності, яка є проявом культурної травми.

Список посилань

1. Штомпка П. Социальное изменение как травма (статья первая) // Социс, 2001. № 1. С. 6-16. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.isras.ru/socis_2001_01.html
2. Соскін О.І. Народний капіталізм: економічна модель для України: монографія. О.І. Соскін. К.: Вид-во «ІСТ», 2014. 396 с.

ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ ЧЕРЕЗ МИРОТВОРЧІСТЬ

Говорячи, про подолання соціальної травми, через миротворчість на прикладі Туреччини, ми можемо простежити як миротворча діяльність уряду впливає на переживання соціальної травми в масштабах всієї нації, сприяє об'єднанню розрізнених соціальних груп і навіть сприяє встановленню соціального консенсусу всередині країни, послаблюючи існуючі негативні тенденції.

Стосовно Туреччини цілком доцільним є використання визначення соціальної травми даного Петром Штомпкою, який визначав соціальну (або ж культурну) травму як «якусь значну подію (спогад про подібну важливу подію минулого) яка вражає самі основи культури, і інтерпретується як абсолютно невідповідна ключовим цінностям, основам ідентичності, колективної гордості і т.д.» [2].

Безумовно, кожне суспільство в процесі свого становлення і функціонування переживає безліч травматичних подій, породжених проблемами в різних сферах, наприклад, економічні кризи, наприклад, Велика депресія і травми, що охоплюють різні соціальні групи, наприклад, голод, який часто стосується лише бідних прошарків.

Туреччині ж «пощастило» переживати за короткий період часу велику кількість глобальних (тобто охоплюючих усю країну) травматичних подій, що дозволяє нам говорити про переживання мегатравми.

Це програш у Першій світовій війні разом з розпадом Османської імперії, яка в свідомості людей асоціюється з національною величчю, силою і перемогами, що безумовно, дуже вплинуло на соціальне самопочуття.

Також це поділ країни союзниками, і виснажлива, за своєю суттю, визвольна війна (в країні взагалі не залишилося внутрішніх ресурсів для її ведення), збіднення населення і колосальне зменшення населення. А після перемоги в визвольній війні зміна соціально культурного укладу країни Ататюрком. Зміни ж у культурній площині, особливо в суспільствах де висока сила впливу традицій на щоденний уклад життя, дуже травматичні, ще й тому що вимагають багато часу для свого здійснення.

Ці події в турецькому суспільстві викликали сильний розрив між уявленнями про себе як нації сильних османів і переможеними у війні, окупованими, пограбованими (мається на увазі, у першу чергу, територіальні втрати).

Поступове зростання добробуту країни і внутрішній розвиток, звичайно, позитивно впливав на соціальне самопочуття місцевого населення. Миротворчі ж заходи, що проводяться турецьким урядом, компенсують нестачу зовнішніх перемог, в яких турецьке населення потребує зв'язку з історичною пам'яттю про велич імперії.

Говорячи про миротворчість щодо Туреччини, ми не маємо на увазі миротворчість в тому вигляді в якому його найчастіше реалізує ООН. Миротворчість ми розуміємо в більш широко, з акцентом, скоріше, на операціях примушення до миру, як частини миротворчої діяльності в сучасній практиці.

Говорячи про військові операції Туреччини, як про миротворчі, ми спираємося на те, що вони багато в чому відповідають основним принципам такої діяльності. Їх основна мета забезпечення миру на певній території, вони не передбачають захоплення територій, розгортання військових баз на чужих територіях, носить тимчасовий характер і ліквідується при зникненні в них потреби, у багатьох випадках введення військ узгоджується з однією з сторін конфлікту.

У турецькій практиці миротворчі операції об'єднуються з операціями щодо захисту власних кордонів від поточних загроз (як у випадку з операціями в Сирії, коли одна з останніх операцій почалася негайно після ракетної атаки турецької території), так і потенційних загроз (наприклад, операції по знищенню потужностей терористичних утворень на територіях Іраку), і операціями підтримки союзників (в Азербайджані).

Через ці заходи країна:

- по-перше демонструє своє право на вплив на території навколо країни і наведення там порядку, чим підкреслює власну силу в свідомості населення, даючи можливість компенсувати травматичний досвід перетворення на слабку та вразливу до терористичних атак державу;

- по-друге, позиціонування військових операцій, як таких, які націлені виключно на встановлення миру через необхідність захисту власних кордонів, легалізує правомірність таких операцій, обґрунтовує невідкладність їх розгортання.

Військовим операціям такого роду надається додаткова валідність оскільки вони не суперечать принципам миру, моралі та розвитку, властивим сучасному суспільству.

Наприклад, в останній операції в Сирії, підкреслювалася що мета операції це створення демілітаризованої зони вздовж кордонів Туреччини, де була б встановлена безпечна територія для проживання людей. Туди могли б повернутися сирійський біженці і почати відновлення нормального життя. Також, особливо підкреслювалося, що турецька армія виключно дбайливо ставиться до мирного населення, незважаючи на те, що це створює складності у виявленні терористів, серед них.

– по-третє, оперативність прийняття рішень та активність розгортання військових операцій створюють відчуття безпеки в країні, яке дуже позитивно впливає на згладжування суб'єктивних переживань втрати свободи населенням (а цей загрозливий стан вони вже переживали). І тому будь-які загрози, пов'язані з територіями країни викликають негайні військові відповіді, підтримуються населенням.

– окремо слід сказати і про ефект від ефективності проведених операцій, які за останні роки дуже сильно змінили ситуацію з безпекою всередині країни і до певної міри на кордонах.

Таким чином, ми можемо бачити компенсацію соціальної травми через реалізацію ефективних військових операцій, спрямованих на встановлення миру і безпеки.

Серед існуючих шляхів подолання травматичного соціального досвіду обраний видається досить позитивним, оскільки спрямований на творення миру, сила держави використовується для захисту і безпеки і у середині країни відчутно ефект (оскільки дійсно стає безпечніше).

Подолання соціальної травми через миротворчість формує відповідальне суспільство, що турбується не лише про добробут всередині країни, формує бачення на перспективу. Трансформує уявлення про власну позицію у світі

При цьому, з іншого боку, та ж травма може бути використана для мобілізації суспільства на і на більш радикальні дії. І тут потрібно бути обережними, та не допустити радикалізації маніпулювання соціальним самопочуттям, щодо травми минулого. Оскільки історія пам'ятає дуже яскраві і на жаль дуже негативні приклади саме такого розгортання подій.

Кудінов Ігор Олексійович

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціології

Запорізького національного університету

СОЦІАЛЬНІ ТРАВМИ СЛОВАЧЧИНИ

Почнемо нашу доповідь з визначення основних понять. При визначенні терміну «соціальна травма» ми додержуємося позиції П. Штомки, згідно з якою під цим феноменом слід розуміти не як стресову подію або результат впливу цієї події на соціального суб'єкта, а як певний травматичний процес взаємодії травматогенної події, факторів вивільнення чи обтяження травми, травматичного стану, дії щодо пом'якшення травми та, нарешті, обмеження чи подолання травми.

Словаччина або Словацька Республіка – держава на сході центральної Європи, межує на північному заході з Чехією, на півночі з – Польщею, на сході – з Україною, на півдні – з Угорщиною та на заході – з Австрією. Площа країни становить 49 035 км² (126 місце у світі). Населення: 5,4 млн осіб (108 місце у світі), переважно словаки, що належать до групи західнослов'янських народів.

У ХХ столітті отримала незалежність від габсбурзької Австро-Угорщини у складі Чехословаччини; після «празької весни» 1968 року – суб'єкт федерації Чехо-Словацької Соціалістичної Республіки; повна незалежність – після «оксамитового розлучення» 1 січня 1993 року, дату якого відзначають як національне свято. Індустріально розвинена країна, обсяг ВВП за 2011 рік становив 127 млрд доларів США (23 тис. доларів США на особу). Грошова одиниця – євро. З 2004 року член військово-політичного альянсу НАТО і Європейського Союзу.

А зараз перейдемо до аналізу досвіду подолання соціальних травм в сучасній Словаччині. Словаччину прийнято виділяти як особливий, «прикордонний» випадок «посткомуністичної» травми. У порівнянні з аналогічними державами, словаки змушені були одночасно вирішувати великий перелік історично обумовлених завдань. Крім проблем політичного та економічного переходу, Словаччина змушена була вирішувати проблеми культурно-історичного характеру.

Травматогенна подія.

Початком для якого вважають події так званої «оксамитової революції» 1989 року. Як зазначає П. Штомпка, розпад комуністичної системи відповідає всім критеріям травматогенних подій: «це швидкі, стрімкі зміни, що охоплюють всі сторони соціального життя, що стосуються самих фундаментальних основ соціальної системи, для більшості людей – несподівані, що застали їх зненацька».

Фактори вивільнення чи обтяження травми.

До факторів впливу на соціальні травми Словаччини слід віднести, по-перше, таке явище, як «словацьке питання». «Словацька питання» являє собою комплексне поняття, яке включає в себе проблему національної, культурної, історичної та геополітичної ідентичності словацького народу. У зв'язку із тривалим періодом впливу німців, угорців і чехів, словаки надали своєму національному питанню характер визвольної боротьби, яка закінчилася лише з утворенням незалежної держави. Особливо гостро «словацьке питання» стало відчутним після розпаду Австро-Угорщини і формування незалежної Чехословацької держави в 1918 р. За більш ніж 70 років існування Чехословаччини, Словаччина кілька разів отримувала то автономний, то федеративний статус, то знову поверталася до унітарної держави.

Історично Чехія була більш розвиненою державою, що зачіпало всі сфери життя чеського суспільства. В державі була сформована політична еліта, здатна самостійно реалізовувати внутрішню і зовнішню політику. Однак в Словаччині справи йшли інакше. Політична еліта сформована не була і повністю спиралася на рішення чеських колег. Важливим також був вплив інших народів, з якими словаки жили пліч-о-пліч, всю історію існування Австро-Угорщини. Так, наприклад, напруга в стосунках з угорцями зберігається навіть в сучасному словацькому суспільстві.

Другим фактором, що гальмував процес подолання соціальних травм в словацькому суспільстві, дослідники вважають аграрний характер економіки Словаччини на початку соціальних трансформацій та значний вплив католицизму.

Третій фактор – відсутність політичних еліт і регулярних санкцій по відношенню до «небажаних» груп, що проводяться на всіх етапах становлення держави. Саме населення Словаччини було політично пасивним і однаково спокійно відносилось як до створення Чехословаччини в 1918 році, так і до виникнення незалежної Словаччини в 1993 році. Так само варто відзначити, що

частка байдужого населення чергувалася з тими, хто взагалі не мав ніякого уявлення про подальшу долю і розвиток держави. Крім того, Братислава ніколи не мала статусу великого політичного центру. Спочатку всі рішення приймалися в Будапешті і Відні, потім у Празі, пізніше в Берліні і Москві. Навіть настільки значущі для словацького народу події, як Празька весна та «оксамитова революція», відбувалися практично без участі словаків, в столиці Чехословацької республіки, Празі. Таким чином, одночасне формування державного ладу і демократична консолідація суспільства призвело до того, що постраждали і не досить швидко еволюціонували обидва процеси.

Травматичний стан та дії щодо пом'якшення травми.

На нашу думку, травматичні події 1989 року призвели до певних логічних результатів в житті словаків, а саме – створення власної держави. Сам процес утворення незалежної Словацької Республіки не однаково було схвалено всім населенням країни.

Однак, перші спроби щодо пом'якшення соціальної травми майже не призвели до повторення в Словаччині історії Республіки Білорусь, що отримав назву «мечіаризм». «Мечіаризм» – авторитарний та жорсткий курс, якого додержувався прем'єр-міністр Володимир Мечіар.

Головною причиною популярності Володимира Мечіара стала економічна ситуація на момент 1989 року. Після хвилі революцій і розпаду економічного співтовариства комуністичних країн, були втрачені основні ринки збуту товарів і економічні орієнтири в цілому. Для Чехії цей процес був не таким болісним, ніж для Словаччини, що стало поштовхом для нового витка невдоволення і зростання напруженості між чехами і словаками.

Після будь-яких революційних подій, якими б за своїм змістом вони не були, населення традиційно чекає поліпшень у всіх сферах життя. Однак історія показує, що частіше все відбувається навпаки. Те ж саме відбулося і в Чехословаччині. Народ прибував в певній ейфорії від «оксамитової революції» і чекав нового життя під прапорами консолідації та ринкової економіки. Однак спочатку очікування не виправдалися. Зростання міжнаціональної напруженості досягло нового рівня. Нові економічні труднощі, що з'явилися на початку 1990-х років, на тлі більш процвітаючої Чехії сформували думку серед населення Словаччини, необхідну для розколу держави.

Обмеження чи подолання травми.

Процес подолання соціальних травм в Словаччині в кінці ХХ століття було ознаменовано постійною боротьбою коаліції і опозиції, яка привела до зростання політичної нестабільності в 1995-1997 років, що сприяло появі внутрішньополітичної тенденції, названої «словацьким способом трансформації». Вона передбачала повну концентрацію влади в руках коаліції. Це не могло не впливати на інтеграційні процеси в державі, яка в 1994 році заявило про своє бажання приєднатися до Європейського Союзу. Але, по факту, процес був припинений до 1998 року, поки на чергових виборах до влади не прийшов новий демократичний уряд. Такий тривалий період роботи уряду Мечіара був викликаний слабкістю опозиційних сил і їх роз'єднаністю. До тих пір, поки розрізнені політичні сили не змогли знайти компроміс і не визначили для себе пріоритетною метою поліпшення життя суспільства, а не своїх особистих амбіцій, життя словаків перебувала в стані стагнації.

Позитивні зміни у подоланні соціальних травм в Словаччині пов'язують з діяльністю уряду Мікулаша Дзурінди, за час якого Словаччина увійшла до складу ЄС та НАТО. Однак входження до складу ЄС та НАТО були не найголовнішим результатом, адже задля цього в країні довелося провести «шокову терапію», що передбачала дії з підвищення інвестиційної привабливості Словаччини, проведенні реформ у пенсійній системі, медицині, судах, освіті, метою яких було, в першу чергу, зменшення рівня корупції.

Павленко Іва Олександрівна

кандидат філософських наук,

доцент кафедри соціології

Запорізького національного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ У ПРОЕКТІ ЖАНА МОНЕ

Завдання мирного співіснування стоїть і перед кожною людиною зокрема, і перед людством загалом. У наш час виникає потреба визначення європейських механізмів миру та війни в Україні як суб'єкта розвитку соціального світу та оптимізації її життя.

Постає питання формування світового устрою миру та війни. Мироустрій розуміємо як формування соціального світу, спрямованого на узгодження, порядок, гармонію, організацію, структурування елементів системи, відсутність

конфліктів між суб'єктами. А устрій війни виражається у формі сукупності елементів соціального світу, які спрямовані на дезорганізацію суспільного життя, виникнення хаотичних зв'язків, конфліктів, дисгармонії в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

У цьому діалектичному протиріччі здійснюються різноспрямовані механізми устрою соціального світу: умиротворення, яке при виникненні розбалансування соціального світу має негативне забарвлення, є способом примирення агресора, а не виправлення ключової проблеми соціального світу; миротворення як формування якісно нового світу на засадах узгоджених відносин суб'єктів, гармонії; а також творіння війни (війнотворення) як формування крайніх руйнівних для соціального організму відносин, власне війна є крайньою формою і продуктом цього механізму.

Однією негативною практикою є «Замирення», що можна розглядати як деформацію процесу миротворення, тому що основна проблема, яка породила конфлікт чи війну не вирішується, світ перетворюється на штучне узгодження заради налагодження спокійного життя в соціальному світі, а основні конфліктні проблеми стають латентними і переходять в «хронічну стадію».

Європейське формування вимірів світу зосереджене на основних концепціях гуманізму, соціоцентризму, антропоцентризму, а також мироцентризму та військоцентризму.

У сучасному світі концепція гуманізму спрямована на розвиток прав і свобод людини, запобігання війн, вирішення конфліктів дипломатичним шляхом без матеріальних і фізичних втрат, таким чином утверджуються цінності життя. Паралельно формуються технології розвитку миру і розвитку війни.

Поміж першочергових проблем: попередження глобальних та локальних війн згуртованими стратегічними засобами й застереження Світу від масштабних конфліктів, а також стабільне підтримання миру на Землі, європейці активно продукують культуру миру.

Важливу роль у досягненні миру грають міжнародні організації, такі як ООН, НАТО, Міжнародний суд в Гаазі, Римський клуб, Європейський комітет миру, Інститут миру в Стокгольмі та ін.

Також, у світі сформувалися стійкі поняття, як європейські практики миротворення: *peacekeeping and peacebuilding*, які перекладаються відповідно – підтримання миру та будівництва миру.

Важливою європейською практикою є ідентифікація Суб'єктів соціального світу, які виражають власну прихильність та погляди щодо війни або миру, таким чином відбувається їх світоглядна ідентифікація та самоідентифікація.

Отже, цінності і в Європейському і в Українському суспільствах єдині: цілісність країн, мир та злагода, здорова нація, тощо. Але, що відрізняє нас – це світогляд, історична пам'ять і відношення до поствоєнних травм індивіда. Радянське суспільство виробило так званий романтизм війни, в той час як Європейці культивують культуру миру. Українці, нажаль, нівелюють почуття та психологічний стан людини не лише від воєнних дій, а і від самого очікування негативної обстановки. Наше телебачення насичене негативними подіями і страшними описами війни. До того ж є безліч прикладів викривлення інформації у вітчизняних ЗМІ в епоху конфліктів пост-правди, а також фальшива репрезентація суб'єктів миру та війни у медіапросторі.

В той же час, основоположним чинником в Європейських практиках подолання соціальних травм, депривації та лікування індивіда від психологічних травм війни є не лише вироблення інформаційного імунітету, а і адаптація ЗМІ до психологічного фону суспільства.

Наразі в ЗНУ реалізується грантовий проект Жана Моне «Політика пам'яті: Європейський досвід для примирення в українському суспільстві»

Актуальність проекту визначається тією важливою місією, яку політика пам'яті виконує у загальній стратегії інформаційної безпеки Європейського Союзу щодо збереження історичної пам'яті та протидії маніпулятивним пропагандистським технологіям в умовах «війн пам'яті» та тривалих політичних конфронтацій.

Стратегічна мета проекту полягає у розбудові збалансованої, ефективної національної політики пам'яті із залученням кращих європейських практик щодо роботи з історичною травмою.

Тактична ціль проекту полягає у забезпеченні нових поколінь істориків, журналістів, соціологів, менеджерів культури, державних службовців, викладачів гуманітарних і соціальних дисциплін професійно релевантними навичками.

Завдання проекту включають:

– розробку інноваційного, інтерактивного міждисциплінарного курсу «Європейська політика пам'яті», що включає такі модулі: Pax Europea-історія,

засади, регуляції; Політика пам'яті – робота з історичною травмою; Медіа як посередник в історичному конфлікті; Репрезентація історичної травми у художній літературі.

– проведення тренінгів-практикумів для фахівців щодо впровадження кращих практик європейської політики пам'яті.

Результати проекту включатимуть:

- курс «Європейська політика пам'яті»;
- тренінги для фахівців-практиків (;
- Серію заходів (щорічні презентації курсу, круглий стіл, вебінар) для різних видів цільової аудиторії.

Отже, технологіями миротворчості як стріму до активного подолання соціальних травм і формування майбутнього у Європі є медіація та багатоканальна дипломатія, політична культура миру і можливості ЗМІ, просвітницька наукова діяльність, та навіть, метафора миру у Європі через мистецтво на рівні особистості, стосунків та структурному рівнях.

Тому, подолання посттравматичного синдрому в Європі здійснюється у різних соціальних сферах.

Надання толерантної інформації та відсутності дезінформації в суспільстві. Знання соціології ЗМІ і медіа простору, лікування індивіда від психологічної травми, посттравматичного синдрому після воєних дій та очікувань війни шляхом адаптації ЗМІ у якості правдивої інформації. Необхідним є практичні вміння у переговорному процесі та медіації. Формування знань, вчень, вмінь суб'єктів миру та миротворчості. Формування толерантності і культури миру, грамотності у миротворчості, теоретичне осмислення та вивчення технологій миротворчості.

Пилипенко Яна Сергіївна

кандидат соціологічних наук,

викладач кафедри соціології

Запорізького національного університету

МЕДІАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ

Конфлікти є невід'ємною частиною діяльності будь-якого суспільства. Вони виникають в усіх сферах життя та часто мають негативні наслідки у вигляді

соціальної травми. Соціальний конфлікт і соціальна травма взаємопов'язані між собою та постають потужними каталізаторами соціальних зсувів і особистісних трагедій. Саме тому виникає потреба у раціональному вирішенні конфліктів із задоволенням обох сторін конфліктної ситуації. В такому контексті вагоме значення має така соціальна технологія як медіація - саме за допомогою механізму медіації стає можливим подолання травми соціальних змін і зниження конфліктності в суспільстві.

Зв'язок конфлікту і соціальної травми розглядав такий соціолог як П. Штомпка. Він вводить поняття «травми» для опису ситуації дезорганізації, зсуву, неузгодженості в соціальній структурі під час процесу соціальних змін. Травма з'являється у відповідних структурних умовах, до таких умов можливо віднести болісне минуле, конфлікти – як зовнішні так і внутрішні, які вже закінчились або тривають досі.

Штомпка говорить про травму, що це – травматична послідовність, що з'являється у відповідних структурних умовах. До таких умов належить болісне минуле, зовнішні та внутрішні конфлікти, що надалі тривають у даному суспільстві, політичне чи ідеологічне домінування ворожої держави.

На думку П. Штомпки, «травматична ситуація (подія) може бути визначена як стан напруги, пов'язаний із конкретними соціальними змінами» [2, с. 8]. Відповідно до цього конфлікт є передумовою виникнення соціальних травм – він сприяє певним соціальним змінам, які можуть привести до виникнення соціальної травми. Саме тому, медіація, як технологія вирішення конфліктів, сприяє запобіганню виникнення соціальних травм у конфліктуючих сторін.

Медіацію трактують як важливий інструмент в розв'язанні конфліктів в будь-якій сфері суспільства. Світова практика використання медіації у вирішенні конфліктних ситуацій є доволі позитивною і поступово цей досвід запроваджується і в Україні. В проекті закону України «Про медіацію», медіація визначається як «добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1]. Тобто, медіація характеризується конфіденційністю, добровільністю та структурованістю процесів в її здійсненні.

Першим етапом медіації, як технології в подоланні конфліктів та попередженні виникнення соціальної травми є – спрямувати конфлікт у бік його

розв'язання, а вже далі відбувається підготовка сторін конфлікту до прийняття виважених рішень. В результаті успішної медіаторської діяльності конфлікт вирішується і соціальна травма не виникає. Медіація може використовуватись у будь-яких конфліктах, проте особливого значення вона набуває у вирішенні тих конфліктних ситуацій, в яких сторони конфлікту зацікавлені у збереженні стосунків в майбутньому. Прикладом можуть бути конфлікти в бізнесі, родині та трудових колективах.

Таким чином, медіація має значні переваги над іншими соціальними технологіями у вирішенні конфліктів.

По-перше, медіація дозволяє зекономити час, - процес медіації гнучкий та завдяки ефективним методикам підготовки сторін до конфлікту, з'ясування відносин, яке зазвичай розтягується в часі, відбувається оперативно і швидко.

По-друге, конфіденційність, - вся інформація, яку медіатор отримує в процесі проведення переговорів є конфіденційною та не підлягає розголошенню – завдяки цьому стає можливим уникнення розголосу конфліктної ситуації, що саме по собі може спричинити певну травму для якоїсь із сторін (наприклад репутаційні втрати в бізнесі).

По-третє, результативність – медіація не тільки сприяє швидкому та ефективному вирішенню конфліктних ситуацій, а дозволяє зберегти позитивні, доброзичливі взаємовідносини між учасниками та продовжити їх спілкування та співпрацю у майбутньому.

Список посилань

1. Проект Закону України «Про медіацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛЮ1110А> (дата звернення 03.03.2021 р.).
2. Штомпка П. Социальные изменения как травма / пер. А.Ю. Мосеева, Н.В. Романовский. Социологические исследования. 2001. №1 С. 6-16.

СЕСІЯ 1

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУБ'ЄКТА МИРОТВОРЕННЯ. ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Лепський Максим Анатолійович

професор, доктор філософських наук,

професор кафедри соціології

Запорізького національного університету,

академік Української академії наук

ORCID: 0000-0001-5604-641x

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАВМ: ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ

Одним з найперших яскравих історичних прикладів подолання соціальних травм як технології зцілення є подія, що пов'язані з діяльністю Епіменіда. Афіни знаходилися у стані соціальної травми, після вбивства таких же афінян, повстанців Кілона, тіла яких були непоховані та викинуті за стіни міста. Епіменід зробив обряд очищення та поховання загиблих, як катарсис, по суті це було перше психологічне масове подолання соціальної травми після соціальної травми військового конфлікту. Лише після очищення Афін відбулися реформи Солона, які ввели правову основу демократичної держави та, на думку істориків, визначили шлях «західного світу» громадянства та демократії, на відміну від східного напрямку тиранії та підданства. З цих подій починається визначення Афін як столиці, а пізніше й формування Афіньської імперії.

Для з'ясування подолання соціальних травм потрібно знати механіку формування травми. У роботі «Мертва мати» Анрі Грін [1] аналізує внутрішню картину батьківських страждань та їх впливів на інших дітей родини. «Мертва мати» – це метафора, оскільки мати залишається жива. Однак після загибелі одного зі своїх дітей в очах іншої дитини, про яку вона продовжує турбуватися, мати, так би мовити, психічно мертва. «Основна риса цієї депресії (в даному випадку дитини) в тому, що вона розвивається в присутності об'єкта, що занурений у своє горе». Схожих депресій за різними причинами та подібною механікою травмування багато: втрата батьків, коханого або коханої, подружжя,

розлучення, хвороба, втрата роботи, зараз ми би казали про втрату важливого емоційного зв'язку [2, С.42-44].

Це призводить до втрати цікавості матері та появи нарцисизму у дитини, у якої любов до себе стає прообразом об'єктної любові до інших та формує вторинну агресію, ажитацію та інше.

Дослідження соціальної травми у військовому конфлікті має тотожний механізм з депресією «мертвої матері». Розглянемо основні риси цієї метафори відносно соціальної травми.

1. Країна – розглядається як мати (Вітчизна, Батьківщина). В значенні «Батьківщина» додається роль батька – держави, тому часто лідер держави розглядається у образах або епітетах як «батько нації» або «батько народу».

2. Програш у військовому конфлікті як втрата людей, територій, економічних, політичних, соціальних сил, загибель та жахи війни визначають країну, яка «перебуває у своєму горі та журбі». Це класична ситуація громадян (дітей), що перебувають між «матір'ю, яка занурена у горе» та «батьком (держави), який не досяжний до громадян», і разом вони не турбуються про долю громадян.

3. Компенсація дітей відбувається у вторинній агресії, у переході до міфологічної реальності (за військовим психологом Лоуренсом Лешаном), тобто архаїзації та архетипічного мислення, регресії поведінки з цивілізованого вибору до ажитації (рухливої активності у тривозі), агресії та веселощів для привертання уваги батьків – матері та батька (держави).

4. При цьому компенсаторні механізми визначають руйнування любові як турботи про державу та громадян, в агресивності як пошуку чужих та ворогів (навіть серед своїх), нарцисизмі (визнанні лише таких як ця особистість) та параної.

5. Перехід до такого переносу веде до повстання проти батьків у традиційних архетипах такого повстання, що визначає постійний перехід внутрішнього конфлікту у зовнішній, часто фатально деструктивний. Разом з тим цей комплекс «мертвої матері» стає соціальною ідентифікацією, розрізненням та диференціацією людей. Соціальна травма виправдовує відсутність діяльності, спрямованої на розвиток, і люди, що стають суб'єктами розвитку, стають об'єктом агресії, спротиву та деструкції, чим погіршується соціальна ситуація та відбувається нав'язливе повторення соціальної травми, навіть до переходу соціальної травми у повсякденність, яка потребує

«епіменідове очищення». Дезінвестиція материнського об'єкта за А. Гріном – це психічне вбивство об'єкта, що здійснено «без ненависті» зі страхом нашкодити «світлому образу». Ідентифікація з мортидо відбувається як додатково-протилежне, як апатії, аномії, нарцисизму, незацікавленості у розвитку, тощо, та в підсумку нав'язливому повторі. Потім додається вторинна агресія та ненависть як регресивна інкорпорація зі садистськи забарвленою позицією, владарювання над втраченим об'єктом, приниження, зневажання та скривдження. На такому досвіді визрівали після поразки у Першій світовій війні нацистські та фашистські рухи в Німеччині та Італії. Іншим наслідком може бути застрявання, соціальна травма стає стилем життя.

Саме тому суб'єкти миротворення як reasebuilding мусять працювати з визнанням ситуації (доброзичливим та відвертим), встановлювати емоційні зв'язки розвитку як визначення реальної перспективи діяльності, вибачати, мати визнання та вдячність.

Список посилань

1. Грин Андре. Мёртвая мать // Французская психоаналитическая школа. Под ред. А. Жибо, А.В. Россохина. СПб: Питер, 2005. с. 333-361. URL : <https://psychic.ru/articles/modern/modern89.htm> (дата звернення 10.03.2021).
2. Решетников М. М. Психическая травма. СПб.: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 2006. 322 с.

Глазунов Володимир Володимирович

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

СОЦІАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛЕЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСНІ ВІДМІННОСТІ

Загальна диспозиція. Щоб ефективно застосовувати європейський досвід, треба мати уявлення про те, наскільки співпадають системи за основними та побічними характеристиками. Для цього, перш за все, потрібно розглянути сутнісні характеристики цих систем, розглянути їхню загальну структуру, порівняти складові. Запозичення повинні втілюватись на основі «спільного

розуміння», тобто ми повинні спілкуватися однією смисловою мовою із нашими «кредиторами досвіду», та, в ідеалі, мати спільні цінності та принципи.

Приклад недосконалого компаративіського аналізу загального стану систем призводить до негативних наслідків: Україні три роки поспіль пропонували успадковувати досвід євроінтеграції Польщі. Ми системно пішли запропонованим шляхом, проте різниця в фінансовій підтримці, на яку розраховувало українське керівництво, і у якому було відмовлено Україні, мало доленосні наслідки – відмову підписання Вільнюських угод, Євромайдан, що спровокував кволий внутрішній збройний конфлікт, що був доповнений потужною зовнішньою військовою агресією. Зараз нам знову пропонують взяти за взірць Польщу, але вже у сфері реформації освітньої галузі та у сфері публічного управління. Тому всебічний глибокий компаративістський аналіз систем стає вкрай актуальним.

Якщо запозичення євродосвіду планується в соціально-гуманітарній сфері, то пропонується розглянути та порівняти соціальну сутність двох систем, з оглядом на те, що соціальна складова є у наявності у всіх сферах життєдіяльності будь-якого суспільства.

Так, сутнісно-соціальними в економіці пропонується вважати рівень соціальної орієнтації на рівні виробництва валового продукту та модель його розподілу. Важливим, але більш глибинним, залишається питання доступу різних соціальних груп до ресурсної бази та відношення до знарядь праці та засобів виробництва, що декларується на рівні Закону та існує в реальності, за фактом.

Безпосередньо в соціальній сфері значимими виявляються кількісно-якісні показники надання соціальних послуг та соціального захисту в процесі реалізації соціальної політики. Проте це є похідною від кількісно-якісної соціальної структури суспільства, більше того, від такого «комплексного індикатора» як наявність середнього класу.

У політичній сфері, крім згаданої «міри соціальності» внутрішньої політики, її загальної спрямованості, слід звернути увагу на те, в інтересах якої соціальної групи вона формується. Узагальненим політичним індикатором є рівень розвитку Громадянського Суспільства та його взаємовідносини із Державою та Владою.

На рівні духовно-культурної сфери зацікавленість викликають процеси формування відношення, розуміння до соціальності системи, соціальної

справедливості, що відбивається у ментальності, культурі; як формується національне уявлення про соціальну справедливість; чи формується воно «за Максом Вебером – на основі протестантської етики»? Потребує також чіткого визначення та соціальна група, що є домінуючою в процесі формування соціальної моралі, з чийх позицій та у чийх інтересах відбувається згадане формування.

На основі заявленого підходу можна надати узагальнені характеристики, що гіпотетично існують на рівні громадського уявлення щодо «європейської моделі». Так, існує усталене бачення того, що європейська економіка досить потужна; постраждала від пандемії, але здатна швидко відновитися після її приборкання. При цьому «не визначеною» залишається структура європейської економіки: розширення виробництва за формою власності виробничих активів; співвідношення Великого-Середнього-Малого бізнесу; роль ТНК у структурах економік країн; розуміння ТНК як окремих економік; робота податкової системи та наповнення бюджету; розподіл та структура бюджету і т.інш., а, як наслідок відсутнє розуміння «соціальної частки» бюджету, пріоритетів при його формуванні. Проте, саме це – економічний потенціал того, що обумовлює соціальну сферу, тобто те, що система може собі потенційно дозволити. Як працює європейська банківська система – «тайна за сьома печатками» для пересічного українця! Парадокс : як працює фондовий ринок добре обізнані, наприклад, студенти-економісти, принаймні, теоретично, але вони не можуть порівняти /уявити, як це працює(і чи працює, взагалі?!) в Україні.

Наріжним каменем європейської соціальної структура є середній клас, його кількісні та якісні показники. Якщо кількісних показників цієї соціальної групи розуміння є, то розуміння співвідношення цієї групи із економікою залишається поза увагою: хто ці люди, де працюють, які посади обіймають, скільки і як працюють, щоб отримати умовний «середній європейський дохід».

Слід зазначити, що в українському медіапросторі переважно присутні європейські цінності та принципи, проте нівелюється питання соціальних стандартів, а головне відсутнє уявлення про джерела походження добробуту, про механізми та інститути доступу до суспільного продукту. Сприймання мозаїчної інформації залишається «емоційним»: на рівні буденної свідомості «Європа – комфортна для існування/ проживання».

Стосовно політичної сфери: не має чіткої уяви, як, ким, у який спосіб формується Соціальна Політика. Як відбувається фінансування Соціальних

проектів та програм. Так, типова триступенева модель («федерально/державний - регіональний та локально-місцевий рівень») проектного співфінансування тільки починає усвідомлюватися, а, разом з тим, і моделі взаємодії між Владою, Громадою та Бізнесом.

Духовно-культурна сфера: з трендовими цінностями українці більш-менш обізнані (толерантність, права і свободи, свобода сумління, релігійні уподобання...). Проте є прогалини: ставлення до «Black Lives Mater!» в Україні мало обговорювалось!

Сприймання української моделі теж має певні особливості. Слід зазначити, що в медіапросторі соціальна дискусія ведеться з позицій політичного ідеалу, що закарбовано у Конституції: як реально існуюча демократична, правова, соціальна держава, з високим рівнем громадянського суспільства. Проте наявність майданів свідчить про протилежне: система розвивається у протилежному від задекларованого ідеалу напрямку.

Загальне альтернативне визначення сучасної української перетвореної системи: олігархоцентрична система, де олігархат виступає системним супер-ядром, в фінансово-економічній залежності від якого знаходяться всі інститути Держави та сегменти Громадянського суспільства. При тому, що управлінська модель - це кланово-олігархічні піраміди, що пронизують усю структуру життєдіяльності Української системи. Таке бачення системи іде у розріз із політичним ідеалом, що постулює наявність «Глибинної держави», «Держави Декларативно-Імітаційної» (декларується та імітується реалізація політичного ідеалу; робота партійної системи, державних гілок влади, виборів і т.інш.); додаткове вдале визначення: «гібридна держава у стані гібридної війни». Олігархічна держава – сформована олігархами, що політично-примусово працює на задоволення економічних інтересів олігархічних груп.

Відсутність задекларованої державної стратегії – це не виключає існування латентної стратегії окремих олігархічних кланових груп, різнонаправлених економічно, а як наслідок, політично. Сформована компрадорська олігархічна квазі-еліта/керівний клас, що призвело до відкритого військового конфлікту на політичному рівні, штучного загострення боротьби на рівні культурно-духовному, проте, головне, - до стрімкого занепаду на економічному та соціальному рівнях: відбулася деіндустріалізація та депопуляція системи на фоні глибокого майнового розшарування.

Окремо слід визначити системні фактори при запровадженні європейського досвіду. В економічній сфері: фінансово-промислові олігархічні монополії, що не розвивають, а «висмоктують економіку, знищують її» (деіндустріалізація). Державний сектор стрімко скорочується (механізм виведення капіталу формування «Бюрократичної олігархії»). Відкриття ринку землі, без попередньої належної підготовки та обговорення. Імітація дієвості моделі «Природні ресурси – власність українського народу».

В соціальній сфері: відсутність широкого Середнього класу у його європейському розумінні. Як наслідок, немає соціально-економічного підґрунття для формування повноцінного Громадянського суспільства, що здатне формувати та контролювати владу (те, що зараз у наявності відбувається за рахунок зовнішньої грантової підтримки).

В політичній сфері головним фактором виступає – наявність гібридного військового конфлікту. Відбувається фіксація різних форм прояву «зовнішнього управління» (Росія та «умовний Захід» (Європа + США)) силами системи антикорупційних органів та підконтрольних «громадсько» - грантових структур, що виступають, як кадровий управлінський резерв.

В духовно-культурній сфері відбувається олігархічна монополізація медійно-інформаційного простору; введення цензури; формування моралі на основі цінностей з позицій олігархату (крайне ліберальна модель, «лібертаріанство» - все продається, все купується, все має свою ціну, все виступає товаром в умовах ринку.

Таким чином, навіть поверхневий порівняльний аналіз доводить значну відмінність систем на рівні сутнісних характеристик, що ставить під сумнів доцільність впровадження європейського досвіду на теренах України без додаткової належної системної переробки, та налаштування під наші реалії.

Кривошеїн Віталій Володимирович

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри соціології Дніпровського
національного університету імені Олеся Гончара*

ЗАГРОЗИ ВСТАНОВЛЕННЯ НЕОТОТАЛІТАРИЗМУ У ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ

Одним із ключових напрямів постпандемічної трансформації демократії є здійснення загальносистемних змін, пов'язаних з дрейфом демократії в бік авторитарних (і навіть неототалітарних) тенденцій.

Як специфічний світогляд неототалітаризм (новий тоталітаризм) являє собою «комплекс установок, заснований на посиленні крайніх правих та частково крайніх лівих тенденцій розвитку суспільства (у першу чергу західного, а також російського й українського), наляканого загрозами мігрантів, війною і невизначеністю» [2, с. 83]. При цьому радикалізована картина світу, притаманна неототалітарній свідомості, поєднує риси трьох цивілізаційних моделей – із моделі аграрного суспільства (премодерна) запозичений романтичний етноцентризм (націоналізм); із моделі індустріального суспільства (модерна) запозичений імперіалістичний ідеологічний дискурс (у русі панамериканізму, панславізму тощо); із моделі постіндустріального суспільства (постмодерну) привнесені такі риси, як плюральність, релятивність, розсіяність, фрагментація, автономізація. У такій політичній системі центр влади переходить від локальних політиків національних держав до глобального віртуального простору.

Для неототалітаризму притаманна інша за класичний тоталітаризм модель суспільства. Користуючись термінологією Зигмунта Баумана (див.: [1]), можна зробити таке порівняння: якщо в межах класичного тоталітаризму будувалося дисциплінарне суспільство (Паноптикон), за якого меншість здійснювала контроль за всіма сферами публічного і приватного життя більшості за допомогою державно-партійної бюрократії (зверху вниз), то в межах неототалітаризму вибудовується «суспільство контролю» (Синоптикон), у якому усі контролюють усіх, тобто контроль здійснюється в обопільному напрямку – більшість контролює меншість (знизу вверху) на рівні публічних відносин, а меншість – більшість (горизонтальний контроль) на рівні приватного життя через тотальну прозорість інформаційних технологій.

У неототалітарно організованому суспільстві формується механізм тотального контролю у формі віртуального тероризму, за якого пересічні громадяни активно компенсують своє «територіальне ув'язнення» через мережу Інтернет, вступаючи до інформаційної гри в блогах новин, «фейках», демотиваторах, групах за інтересами, чатах, механізмах тролінгу, ботівських атаках тощо, які відтворюють традиційні міфологічні архетипи у віртуальному просторі. «Народ» тут постає як декоративно-театральний феномен, коли емоційна реакція спеціальної групи людей видається за «народну волю» (див.: [3]).

По суті, неототалітаризм являє собою інформаційний або комунікаційний тоталітаризм, обумовленого головним чином руйнуванням традиційних комунікацій, які обмежують можливості маніпулятивного впливу ЗМІ та формуванням громадської думки навколо моральних і ціннісних полюсів, до яких відноситься споживацтво, прагнення досягнути високого соціального статусу (що дає багатство і влада) та успіху як підвищення соціального рангу, володіння престижними речами, презирство до невдах.

Експорт авторитарних за своєю природою методів боротьби з коронавірусної інфекцією, які продемонстрували свою ефективність в Китаї та інших авторитарних режимах, в постпандемічний період можуть бути легітимізовані для глибоко демократизованих країн, не кажучи вже про транзитивні суспільства, де ще добре пам'ятають авторитарні / тоталітарні часи. Тобто будуть, без сумніву, посилені неототалітарні тенденції, що проявлялися в демократичних країнах ще в допандемічний період. Йдеться про такі прояви неототалітаризму, як:

- бурхливий розвиток поведінкових (біхевіористських) наук, які використовують для розробки ефективних методів і технологій управління політичною (особливо електоральною) поведінкою громадян;
- комунікаційна революція, яка відкриває нові технічні можливості управління масовою свідомістю і політичною поведінкою людей;
- глобалізація світового розвитку, яка створює можливість безперешкодного використання фінансово-економічних та науково-інформаційних ресурсів для встановлення контролю з боку «великих держав» (G-7);

– загострення екологічної та сировинної проблем і, як наслідок, посилення прагнення до встановлення контролю над дефіцитними світовими ресурсами;

– ослаблення робочого і демократичного руху, які здатні істотно обмежити авторитарні й тоталітарні устремління правлячих еліт.

Сформований у ході інформаційно-комунікативної революції новий тип комунікаційної єдності актуалізував прагнення встановлення тотального контролю влади над суспільством і став відправною точкою процесу формування глобальної субкультури. Глобальна інформатизація і комп'ютеризація, супутниковий зв'язок, цифрові інструменти надання адміністративних послуг та інше роблять технічно можливим не тільки систематичну ідеологічну індоктринацію, а й управління індивідуальною та груповою (масовою) свідомістю і поведінкою, електронний контроль за життям і способом думок людей (що красномовно продемонстровано успішною практикою забезпечення тотального контролю з використанням новітніх телекомунікаційних засобів за переміщенням людей, дотриманням вимог карантину і т.д.). Все це супроводжується руйнуванням традиційних суспільних, церковних, сімейних, сусідських та інших комунікацій, які до певної міри сприяють обмеженню можливостей маніпулятивного впливу на свідомість.

Таким чином, у постпандемічний період цілком ймовірним є інкорпорація в політико-правові механізми здійснення влади деяких елементів неототалітарних практик, особливо в інформаційно-комунікативній та безпековій сферах. Сформований внаслідок означених процесів інституційний дизайн гібридного неототалітарного політичного режиму може містити такі елементи: збільшення впливу на суспільні процеси апарату управління та бюрократії; «стирання» людської індивідуальності (соціально-політична деперсоналізація), самоусунення індивіда від розв'язання проблем, безвідповідальність, конформність, некритичність мислення тощо. Ціннісними орієнтирами неототалітарної особистості стають споживацтво, вещизм, статусність та егоїзм. Цифрові технології, що останнім часом активно впроваджуються в систему управління, значно полегшують керування індивідуальною та груповою (масовою) свідомістю і поведінкою, посилюють контроль за життям і способом думок людей, тим самим сприяючи систематичній ідеологічній індоктринації населення.

Список посилань

1. Бауман З. Текучая современность. СПб.: Питер, 2008. 240 с.
2. Більченко Є. Неототалітаризм як світоглядний феномен: культурологічний дискурс. Схід. 2017. № 2 (148), березень-квітень. С. 83-90.
3. Эко У. Вечный фашизм. Пять эссе на темы этики. СПб.: Симпозиум, 2005. С. 61-98.

Ніколаєва Тетяна Євгенівна

кандидат філософських наук,

професор кафедри політології

Запорізького національного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ ВІЙН

Війна – це вища форма політичного конфлікту, супроводжується застосуванням зброї. За висловом прусського генерала і військового теоретика К. Клаузевіца, війна - це продовження політики іншими самими радикальними засобами. Війни супроводжували всю історію людства і можуть бути названі хронічним супутником цієї історії.

Війни пройшли складну еволюцію, яку можна фіксувати по різних критеріям (підставам). По масштабам і часу протікання війн відомі столітня війна 1337-1453 р. між Британією та Францією, 30-річна (перша загальноєвропейська) війна між католиками і протестантами 1618-1648 р., I світова 1914-1919 р., II світова 1939-1945 р. За фактором загибелі людей війни еволюціонували від гибелі солдат до гибелі цивільного населення. По технічній базі або видам зброї воювали за допомогою лука і стріл, мечів, пороху. Після II світової війни з'явилась зброя масового знищення - ядерна, хімічна, бактеріологічна. Сьогодні світу відома психологічна та інформаційна зброя.

В науковій літературі вивчені економічні, політичні, соціальні причини виникнення війн. Вони описані в теоріях політичного реалізму і політичного лібералізму (ідеалізму). І лише в XX столітті почалося вивчення психологічних війн і психологічних наслідків. Психологічні причини виникнення війн досліджував З.Фрейд, вважаючи несвідому частину людської психіки (воно) джерелом агресії і війн. Школа неофрейдизму (А. Адлер, Е. Фром та інші) виходить з постулату, що війни не можна розглядати з позиції індивідуальної психології. Війни - це колективна акція, політичне рішення еліт, яке йде в розріз

з індивідуальною психологією і інстинктом самозбереження, що не суперечить почуттю патріотизму і солдатської солідарності.

Справжній науковий прорив був пов'язаний з дослідженнями американських психологів психологічних наслідків війн, спостереженням за поведінкою воїнів, які пройшли корейську і в'єтнамську війни. Розуміється ці психологічні прояви були відомі і раніше, але тільки в 60-70 роки ХХ століття до них був виявлений науковий інтерес. До психологічних наслідків «гарячих» війн відносяться бойова психологічна травма або перший досвід військових дій, коли військові бачать смерть своїх товаришів і самі застосовують зброю проти ворога. Цей короткочасний етап, який проходять воїни відносно швидко так як тут працює інстинкт самозбереження і виживання.

Набагато складніше проходити другий етап, так званий посттравматичний синдром, який проявляє себе вже після війни. Посттравматичний синдром - це стійке порушення внутрішньої рівноваги і зовнішньої поведінки, які проявляють себе в постійній тривозі, нездатність адаптуватися до мирного життя, збільшення відчуження з близькими людьми, страх і навіть схильність до суїцидів. Ці люди потребують психологічної допомоги і соціального захисту зі сторони держави.

Сучасні інформаційні війни відрізняються тим, що не є простим супроводом «гарячих» війн. Це самостійні щоденні інформаційні атаки, які націлені на зміну свідомості і переконань людей. Їх часто порівнюють з непомітною, але небезпечною дією радіації. Головна зброя сучасних психологічних і інформаційних війн - це вмілі прийоми і методи маніпуляцій свідомістю та поведінкою людей. Психологічні наслідки цих маніпуляцій - це зміни не тільки особистих переконань, але і культурного і національного коду цілих народів і націй. Задачею науки і педагогіки стає вироблення критичного мислення і вміння психологічного супротиву і захисту від інформаційних атак.

Горло Наталія Віталіївна

доктор політичних наук, доцент,

професор кафедри політології

Запорізького національного університету

ЕКСТЕРИТОРІАЛЬНА АВТОНОМІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЕТНІЧНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Проблема захисту прав етнічних та національних меншин вкрай актуальна для України як поліетнічної держави, у якій проживає більш як 130 етносів. Високий рівень задоволення прав меншин є запорукою соціально-політичної стабільності у державі і, відповідно, унеможлиблює виникнення сепаратистських настроїв. Протягом усього періоду незалежності на порядку денному постає питання пошуку найбільш оптимальних шляхів задоволення прав етнічних та національних меншин. На сучасному етапі проблема набуває все більшої актуальності в умовах посилення інтересу до споріднених етнічних груп з боку так званих «материнських» держав – Росії, Угорщини, Румунії.

Важливим політико-правовим інструментом захисту прав меншин є автономізація, яка успішно застосовується у багатьох країнах. На думку Н. Мяловицької, роль автономії у багатонаціональних унітарних та федеративних державах полягає у тому, що «автономні утворення в комплексі вирішують три головні проблеми: децентралізацію влади, регулювання міжнаціональних відносин і захист культурних цінностей народів, що проживають на території даної країни» [2, с. 94]. Автономії поділяють на територіальні та екстериторіальні. Територіальна автономія як форма самоврядування етнічної чи регіональної групи передбачає утворення політико-адміністративної одиниці, наділеної певним об'ємом повноважень. Вибір цього виду автономії можливий тоді, коли для етнічної групи характерне компактне проживання на певній території. Саме територіальні автономії є найбільш поширеними у світі, окремі з них побудовані саме за національною ознакою, наприклад, національно-державні (Абхазія і Аджарія у Грузії) чи національно-територіальні (Каталонія в Іспанії) автономії.

Нетериторіальна, або ж екстериторіальна, автономія доцільна тоді, коли представники етнічної групи розпорошені по всій країні. Екстериторіальна автономія існує найчастіше у формі національно-культурної автономії, ідею якої у XIX столітті обґрунтували австрійські мислителі О. Бауер та К. Реннер. На

їхню думку, саме національно-культурна автономія є найкращим способом задоволення прав меншин, адже жодна територіальна автономія не здатна охопити всіх представників етнічної групи, у той час як екстериторіальна автономія гарантує захист прав меншин по всій території країни. Національно-культурна автономія повинна функціонувати на таких принципах: кожен індивід вільно визначає свою етнічну належність, яка закріплюється у національному кадастрі; на основі кадастру формується національний союз як колективний суб'єкт права, який буде представляти інтереси етнічної групи на всій території держави.

Екстериторіальна автономія може існувати у багатьох формах, найбільш поширеними є корпоративна та персональна. Корпоративна автономія передбачає утворення органів, які представляють інтереси меншин і впливають на рішення загальнонаціональних владних структур. Як приклад можна навести саамські парламенти – представницькі органи, сформовані у Норвегії, Фінляндії, Швеції. Персональна автономія полягає у можливості для представників меншин вільно користуватися рідною мовою, задовольняти свої освітні та культурні потреби, сповідувати певну релігію.

Як зазначає І. Кресіна, переваги етнокультурної автономії як інституту забезпечення прав національних меншин є очевидними і полягають у тому, що її екстериторіальний характер дозволяє поєднувати єдність держави зі зміцненням єдності етносу, що забезпечується діалектичною взаємодією колективних та індивідуальних прав. Право на етнокультурну автономію є як колективним правом етносу, так і правом кожного його представника брати участь у формуванні та реалізації етнокультурної автономії, використовувати її можливості не лише в інтересах розвитку етносу, а й в індивідуальних інтересах [1, с. 220, 221]. На нашу думку, ще одна вагома перевага екстериторіальних автономій впливає з порівняння їх з територіальними, адже останні, маючи прив'язку до території, використовують територію як важливий ресурс для досягнення сепаратистських цілей, що у підсумку загрожує цілісності держави. Тож деякою мірою автономії, побудовані за територіальною ознакою, є «мінами уповільненої дії» і потенційно створюють загрозу виникнення відцентрових процесів.

О. Стогова вважає, що територіальна і екстериторіальна форми реалізації прав меншин не є взаємовиключними, тобто прийняття територіальної автономії не ставить перешкод для прийняття нетериторіальних форм реалізації прав

меншин, щоб захистити права внутрішніх меншин і діаспор. У багатонаціональних федераціях ми бачимо комбінацію територіальних форм автономії меншин із нетериторіальними принципами громадянських, політичних і культурних прав. У той же час, на її думку, нетериторіальні форми забезпечення прав меншин не захищають національну меншину від повільної асиміляції [3, с. 28].

В історії України вже були спроби запровадження екстериторіальної автономії. Ідея національно-персональної автономії була сформульована у Законі Української Центральної Ради «Про національно-персональну автономію» (січень 1918 р), Конституція УНР 1918 р. також закріплювала інститут екстериторіальної національно-персональної автономії для меншин, передбачаючи утворення національними меншостями окремої автономної системи органів самоврядування.

У незалежній Україні сформована законодавча база, яка регулює статус і закріплює права етнічних і національних меншин. Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992 р.), Конституція України (1996 р.), Закон України «Про громадські об'єднання» (2012 р.) закріплюють за меншинами право на вільний розвиток у різних суспільних сферах. Всім меншинам гарантоване право на національно-культурну автономію, що передбачає вільне користування рідною мовою і забезпечення навчального процесу у закладах освіти, діяльність національних культурних товариств, розвиток національних традицій і задоволення інших культурних потреб (література, мистецтво, ЗМІ), створення національних культурних і навчальних закладів тощо. Крім того, меншини можуть створювати національні громадські об'єднання, які мають право висувати своїх кандидатів у депутати на виборах органів державної влади різних рівнів. Проте практичні аспекти реалізації права на національно-культурну автономію меншин не розроблені, зокрема, до цього часу відсутній відповідний закон.

Таким чином, екстериторіальні автономії у корпоративній чи персональній формі є досить ефективним інструментом захисту прав та інтересів етнічних і національних меншин і мають низку переваг у порівнянні з територіальними автономіями, серед яких: оптимальне поєднання захисту колективних прав етнічної групи та індивідуальних прав окремих її членів; відсутність територіального чинника в принципі унеможливорює виникнення сепаратистських настроїв. Слабка сторона національно-культурної автономії

може полягати у можливості асиміляції представників даної групи більшістю. Щоб цього не сталося, усі аспекти функціонування екстериторіальної автономії повинні бути чітко визначені у національному законодавстві.

Список посилань

1. Кресіна І. Етнокультурна автономія як політико-правовий інститут захисту прав національних меншин. Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2020. Вип. 3-4 (99-100). С. 204-223.
2. М'яловицька Н. А. Автономія : поняття, принципи, класифікація. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 93-97.
3. Стогова О. В. Проблема реалізації права на самовизначення національних меншин. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2011. № 2 (5). С. 26-30.

Кіндратець Олена Миколаївна

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри політології

Запорізького національного університету

ПРОПАГАНДА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

У Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975 р.) держави-учасниці зобов'язалися, окрім іншого, підтримувати атмосферу довіри та поваги між народами, утримуватися від пропаганди агресивних воєн проти інших держав-учасниць. Нині ж існує і пропаганда війни, й війна – «гібридна війна», жертвою якої стала Україна. У цій війні пропаганда відіграє велику роль. Цим обумовлена актуальність дослідження цієї проблеми.

Після двох світових війн в ХХ ст. з'явилося багато досліджень суті, форм, методів пропаганди. До цих досліджень спонукала сама практика використання пропаганди при підготовці та під час цих воєн. Правилами пропаганди Геббельса, якого називають класиком пропаганди, керуються і нині, попри те, що за час, що пройшов після Другої світової війни, з'явилися нові канали отримання інформації, нові можливості впливу на свідомість та поведінку людей тощо. Очевидно, популярність цих правил пояснюється тим, що у них враховані особливості психології людини. Пропаганда, яка більше орієнтована на почуття,

ніж на розум; у якій використовується «мова зрозуміла народу», примітивні, без подробиць «послання», які повторюються безліч разів, є досить ефективною. Свідченням ефективності німецької пропаганди під час Другої світової війни було сприйняття необхідності війни німецьким народом та кількість колаборантів в окупованих країнах. Звичайно, серед них були не тільки ті, які перейшли на службу до ворога під впливом пропаганди, яку дехто з вчених називає особливим видом зброї, але й ті, які стали «колаборантами» заради виживання, а не через переконання.

Серед досліджень пропаганди особливе місце займає робота Гарольда Ласвеля «Техніка пропаганди у світовій війні» (1929). Цінність цієї роботи полягає не тільки в тому, що вчений визначив та описав різні форми пропаганди, що здійснювалася в різних країнах в роки війни, але й в тому, що він звернув увагу на обставини, фактори, що впливають на вибір тієї чи іншої форми пропаганди та визначив її роль та основні задачі. На думку Г. Ласвеля, завдання пропаганди в час війни полягає в наступному: сформувати у громадян своєї країни почуття ненависті до противника; підтримувати дружні відносини з нейтральними та союзними державами; налаштовувати проти противника нейтральні держави; зсередини розкладати противника та послаблювати його супротив [1, 28).

Перешкодою для виконання цих завдань у демократичних країнах є те, що Ласвель називав «упередженим ставленням до урядової пропаганди». Ця упередженість пояснюється тим, що свобода слова є однією з базових цінностей демократичного суспільства і вона захищена на законодавчому рівні. Попри це, війна є особливою ситуацією, яка вимагає часткового обмеження свободи слова в інтересах безпеки держави. Сприйняття таких обмежень в демократичних суспільствах може викликати супротив, якщо до того, як такі рішення прийняті, не буде роз'яснення необхідності такої інформаційної політики держави. Є.М. Мануйлов вважає, що під час започаткування необхідних з точки зору безпеки обмежень параметрів свободи слова вкрай важливою є ефективна комунікація влади та суспільства – громадяни мають бути всебічно поінформовані, з яких причин відбулися ці обмеження й за яких умов вони будуть зняті [2, с.52-53].

Ласвель вважав, що не може бути ніякого сумніву в тому, що уряд має управляти громадською думкою в умовах війни. Питання полягає тільки в тому, в якій мірі уряд має вести свою пропаганду таємно, а в якій – явно [1, с.31]. А чи здатна Україна «управляти» громадською думкою під час гібридної війни? Слід

зауважити, що суспільству, що «звільнилося» від радянської пропаганди часів авторитаризму (таємної та явної), важко прийняти необхідність обмеження свободи слова та управління (маніпуляцію) громадською думкою навіть під час війни. Існує два види небезпек, пов'язаних з обмеженнями свободи слова та пропагандою в нашій країні: з одного боку, необмежена свобода слова може бути використана ворожою державою для дестабілізації ситуації, радикалізації суспільства, делегітимації влади та її рішень; а з іншого – існує небезпека того, що влада використовує це обмеження свободи слова та пропаганду для боротьби з опозицією. Вважається, що рівень такого роду небезпеки залежить від рівня розвитку демократії. Однак, загрози існують і для консолідованої демократії. Пропагандисти недружніх держав можуть впливати на політичні процеси в розвинутих демократичних країнах також.

Не зважаючи на загрози, що існують, всі країни, що перебували в стані війни, вдавалися до певних обмежень свободи слова та використовували пропаганду для впливу на громадську думку.

Держави, що здійснюють пропаганду, перш за все визначаються з її формою. Гарольд Ласвель описав обрані різними країнами форми пропаганди під час війни. Наприклад, у США був створений єдиний виконавчий комітет пропаганди. Інша була форма організації пропаганди у Великобританії. У цій країні цей орган поділявся на декілька структурних підрозділів, кожний з яких відповідав за свою сферу діяльності: один – за пропаганду серед нейтральних та союзних держав; інший – за пропаганду серед цивільного населення, третій – за пропаганду серед військ; четвертий – за пропаганду серед ворогів. Німеччина ж обрала загальне інформування преси представниками відповідних галузей державного управління.

Г.Ласвель звернув увагу на фактори, які можуть вплинути на вибір певної форми пропаганди. Наприклад, американці вступили у війну тоді, коли у них не було потреби ні завойовувати хороше ставлення до себе нейтральних країн, ні налаштовувати одну групу держав проти іншої. Тому їх пропаганда і зводилася до простих послань, які мали широко поширюватися [1, с.34, 36]. Українська ж держава у 2014 році окрім всього іншого мала ще і завойовувати хороше ставлення нейтральних країн, шукати підтримки у союзників.

Нині інтерес до проблеми пропаганди зростає. Дослідження пропаганди здійснюють політологи, соціологи, психологи, комунікативісти [3; 4; 5]. Залишається ще досить багато питань, які мають бути дослідженими: межі

впливу пропаганди на індивіда (Доведено, що пропаганда може по-різному впливати на свідомість людей. Іноді вона викликає зворотний ефект від очікуваного. Як правило, це відбувається тоді, коли особистий досвід суперечить повідомленням пропаганди); чинники, що обумовлюють різний вплив пропаганди на громадську думку; форма державної пропаганди в умовах гібридної війни; контроль над формальним та неформальним інформаційним простором тощо.

В умовах інформаційно-психологічної війни держава має вміти, з одного боку, захищатися від пропаганди недружніх держав, а з іншого боку, здійснювати пропаганду для того, щоб зберегти свій суверенітет та цілісність.

Список посилань

1. Ласвель Г. Техника пропаганды в мирной войне. Москва, Ленинград.: Государственное издательство «Отдел военной литературы». 1929. 204 с.
2. Мануйлов Є. М. Свобода слова як цінність демократичного державотворення: безпековий формат. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2020. № 3 (46). С. 44-56.
3. Аронсон Э., Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. СПб.: прайм-Еврознак. 2003. 384 с.
4. Entman R.M., Matthes J., Pellicano L. Nature, Sources, and Effects of News Framing //Wahl-Jorgensen K., Hanitzsch T. (eds.) The Handbook of Journalism Studies. N.Y. 2009. P. 175-190.
5. Scheufele D.A., Iyengar S. The State of Framing Research: A Call for New Directions // Kenski K., Jamieson K.H. (eds.) The Oxford Handbook of Political Communication Theories. N.Y. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/224818492_The_state_of_framing_research_A_call_for_new_directions (дата звернення: 01.03.2021).

Радіонова Ірина Олександрівна

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри політології, соціології і культурології

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СОЦІОКУЛЬТУРНА ТРАВМА ЯК ПРОЦЕС: ВІД ВИНИКНЕННЯ ДО ВИХОДУ

П. Штомпка відрізняє структурну травму, що впливає на соціальну структуру суспільства (наприклад веде до атомізації та індивідуалізації соціального життя), та культурну травму, що впливає на цінності та норми, ролі та очікування, ідеї та погляди, визначення ситуацій та дискурси, призводить до травматичних змін життєвого світу. Ми вважаємо доречним з позицій соціокультурного підходу (нерозривної тріади індивіду, суспільства, культури за П. Сорокіним) визначати соціокультурну травму у її єдності. У подальшому викладі ми будемо використовувати саме цей термін.

Культурна дезорганізація, дезорієнтація, вразливість соціальної структури є необхідними, але недостатніми умовами для виникнення соціокультурної травми. Р. Аєйрман операционалізував поняття культурної травми як публічний дискурс, в рамках якого дебатуються фундаментальні основи чинної колективної ідентичності. Р. Аєйрман зазначає, що він поєднує реалістичну перспективу розриву соціальної тканини (tear in the social fabric) з конструктивістською перспективою, у межах якої відбувається інтерпретація розриву суперницькими силами через медіа та соціальні форуми. Розгортається “драма травми” (“trauma drama”) (Eyerman, 2019, p. 5 - 6). Саме нарація та медіатизована репрезентація є вирішальними для концептуалізації соціокультурної травми. Якщо у конкурентній боротьбі інтерпретацій травматичні події визнані як соціокультурна травма, попри болісність, вона може постати силою соціального становлення. Однак важливо підкреслити, що соціокультурна травма так само несе в собі руйнівний потенціал. Адже вона може запустити дві порочні спіралі – спіраль культурної деструкції (self-amplifying vicious spiral of cultural destruction) (Sztompka, 2000, p. 43) та спіраль сигніфікації (spiral of signification) (Alexander, Butler Breese, 2016, p. xxi). Причому вони скоріш за все будуть діяти водночас і посилять одна одну.

Спіраль культурної деструкції веде до зростання загрозливості травматичних симптомів, поглиблення культурної некомпетентності та

дезорієнтації, поширення недовіри, апатії, песимізму. В той самий час спіраль сигніфікації не дає можливості вийти за межі означених дискурсів, суспільство втрачає можливість розгорнути відкриту дискусію по принципових питаннях свого життя, про перешкоди та шляхи виходу з соціокультурної травми.

Україна переживає дуже сильні травматогенні впливи: драматичні події Революції Гідності, загибель людей під час громадянського протесту Євромайдану, анексія Криму, антитерористична операція на Сході країни – втрата людей і територій, удар по соціальній організації. Цілком закономірно, що запит на мир був одним з найважливіших під час двох президентських кампаній. Отже, за Р. Аерманом, з точки зору реалістичної перспективи ми маємо чисельні розриви соціальної тканини українського суспільства, водночас відповідно до конструктивістської перспективи – війна набула медіатизованої інтерпретації як одна з головних соціокультурних травм. Однак для України завжди важливим є питання уточнення місцевої специфіки. Згідно з опитуванням листопада 2019 року 45,3% громадян України визначали конфлікт на Сході країни як “Російську агресію проти України з використанням місцевої воєвої сторони”, при цьому цієї думки додержувалися 64,3% на Заході країни, 54,0 % у Центрі, 24, 3% на Сході та 21,6% на Півдні країни (Bekeshkina I., 2020, p. 172). Принципово важливо, що українці єдині у бажанні повернути території до складу єдиної країни. Відповідно 62,0 % хочуть повернути “ДНР” та “ЛНР” в Україну на умовах довоєнного стану, та тільки 3,9 % вважають, що ці території можна відокремити від України (Bekeshkina I., 2020, p. 174). Тому стратегія замороження конфлікту на Донбасі не веде до виходу з культурної травми та не зупиняє дію спіралей.

Вартими особливої уваги є висновки П. Штомпки щодо темпоральності та ознак виходу із соціокультурної травми. За П. Штомпкою польське суспільство доволі швидко вийшло з посткомуністичної соціокультурної травми вже у середині 90 – х років ХХ століття. У нас швидкій вихід, на превеликий жаль, не відбувся. П. Штомпка підтверджує свій висновок про подолання польським суспільством культурної травми наступними фактами: широке сприйняття успіху демократичних та ринкових реформ, економічне зростання на макро- та мікрорівні, зростання добробуту, експансія персонального та соціального капіталу, зростання у людей почуття захищеності та підтримки; вступ до НАТО, відчуття воєнної захищеності та гарантії політичного суверенітету; економічне зростання Заходу, великі прямі інвестиції у польську економіку (Sztompka, 2000,

р. 39 – 42). Отже, використовуючи підхід Р. Аєрмана, ми спостерігаємо вихід з травми як з точки зору реального покращення життя, так й на смисловому рівні. Безперечно, коли ми відходимо від теоретичного конструкту соціокультурної травми й розглядаємо його репрезентації у конкретних соціокультурних контекстах ми стикаємось с множинністю його репрезентацій. Проте, наведені маркери виходу з соціокультурної травми є для нас орієнтиром.

Культурні травми можуть відчувати навіть кілька поколінь. Але таке відкладання виходу із соціокультурної травми у довгостроковій перспективі погрожує колапсом культури та дисперсією суспільства.

Список посилань

1. Bekeshkina I. (2020). The ways of achieving peace in the Donbas: Public attitudes, expectations and concerns. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2, 171 – 177.
2. Eyerman R. (2019). Memory, Trauma, and Identity. Palgrave Macmillan.
3. Alexander. J. C., Butler Breese E. (2016). Introduction: On Social Suffering and Its Cultural Construction. In: Narrating trauma: on the impact of collective suffering Edited by R. Eyerman, J. C. Alexander, and E. Butler Breese. N.Y.: Routledge. Pp. xi – xxxv.
4. Sztompka Piotr (2000). The ambivalence of social change: Triumph or trauma? WZB Discussion Paper, No. P 00-001. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin.

Хорішко Лілія Сергіївна

доктор політичних наук, доцент,

доцент кафедри політології

Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ PR-ТЕХНОЛОГІЙ В МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Процеси політичної модернізації передбачають взаємодію суб'єкта (політичної еліти) та об'єкта (потреби громадянського суспільства), що актуалізує використання PR-технологій. Вони виступають сукупністю прийомів і способів діяльності по організації взаємодії з громадськістю, що направлена на оптимізацію реалізації цілей та завдань суб'єкта управління в конкретному просторі та часі. Особливості PR-технологій проявляються у: 1) конкретизації

для суспільства додаткових аргументів конкуруючої пропозиції, що обумовлені значущими для нього культурними, соціальними, гуманітарними, екологічними цінностями; 2) наданні можливості громадськості формувати власне уявлення про PR-об'єкт, на основі вибору домінуючих цінностей; 3) впливі на емоції та переживання з метою здійснення вибору, що дозволяє зберегти впевненість у доцільності зробленої дії; 4) постійності процесу донесення конкурентних переваг на основі формування символічних цінностей [1]. Умовно PR-технології можна класифікувати на два види: інформаційні, орієнтовані на інтенсифікацію взаємодії зі ЗМІ (включають підготовку матеріалів у вигляді прес-релізів, прес-досьє, прес-кітів, звітів, заяв для преси, що розповсюджуються на прес-конференціях, брифінгах); організаційні, що визначають процедуру проведення спеціальних PR-подій (презентацій, демонстрацій, виставок) [3, с. 290].

На думку Д. Растоу, модернізаційні процеси пов'язані, передусім, із демократизацією політичних систем. Динамічність цього процесу обумовлюється ресурсним потенціалом суб'єктів впливу, які реагують на виклики зовнішньої ситуації та наявністю певної процедури. Підготовчому етапу демократичних перетворень передують формування так званої «попередньої умови», тобто національної єдності. Вона вказує на домінування серед більшості громадян впевненості в необхідності реалізації конкретних змін та усвідомленні власної ідентичності з конкретною політичною системою, що має чітко визначені територіальні межі.

Наявність передумови запускає процес боротьби соціальних груп, що спираються на домінуючі в суспільстві цінності, прагнучи задовольнити власні специфічні інтереси. Розпочинається так званий підготовчий етап. Ефективність боротьби залежить від процесу інституціоналізації нової еліти, здатної скеровувати протестний потенціал суспільних груп на узгоджені дії щодо модернізації політичної системи. Водночас, сама демократія не виступає метою цієї боротьби, а лише засобом досягнення цілей та завдань суспільних груп і політичної еліти.

Завершення підготовчого етапу відбувається в умовах свідомого прийняття більшістю еліти рішення відносно необхідності інституціоналізації правил і процедур взаємодії в політичній системі. Розпочинається етап звання до модернізаційних змін. Йому притаманні наступні особливості: 1) ефективність модернізаційних перетворень уможливорює формування ціннісної значущості демократичних цінностей та дозволяє підвищувати рівень активності

громадян, шляхом залучення їх до участі в соціально-політичних проєктах; 2) визначення чітких механізмів інституціоналізації політичної еліти сприяє формуванню високого рівня професіоналізму в політико-модернізаційній діяльності; 3) створення розгалуженої системи партійних організацій розширює представництво інтересів громадськості [2]. Загалом, сутність перетворень політичної системи має визначати не прагнення скопіювати існуючі моделі модернізації, а націленість на вироблення власних проєктів, що відповідають національним інтересам.

Виходячи з цього, на кожному етапі модернізації політичної системи доцільно використовувати відповідні PR-технології. На підготовчому етапі політичні суб'єкти та політично активна більшість суспільства мають досягти так званої «попередньої умови» здійснення перетворень, що включає в себе наявність національної єдності, впевненості в необхідності конкретних змін. Отож, політична еліта має не тільки взяти на себе ініціативу конкретних перетворень, але й донести до суспільства їх важливість. Відповідно, доцільним на даному етапі є організація презентації модернізаційного проєкту з метою актуалізації його ключових аспектів для суспільства. У цьому контексті доцільним є залучення ресурсів письмової PR-комунікації, активізація діяльності прес-служб органів влади. Все це сприятиме формуванню позитивного інформаційного фону реалізації проєкту, створюючи передумови включеності груп громадськості.

Наступний етап перетворень пов'язаний з прийняттям свідомого рішення політичними суб'єктами про основні напрями, способи та методи реалізації модернізаційного проєкту, що має відповідати інтересам більшості суспільства. Відтак, здійснення моніторингу основних груп громадськості з метою врахування динаміки громадської думки, стосовно відношення до ініційованих реформ, сприяє внесенню необхідних коректив. У цьому контексті доцільним є використання технології двоступінчатої комунікації, запропонованої П. Лазерсфельдом [4]. Вона акцентує увагу на пошуку «лідерів думок» для певної групи громадськості. Відповідно, саме вони, завдяки власному авторитету та налагодженій системі комунікації, доступно доносять потрібну інформацію, спонукаючи до дії власним прикладом.

На етапі адаптації до проведених реформ, роль політичної еліти полягає у формуванні ідеї «загального блага», яка підтримується дієвими суспільними організаціями, що разом із політичними партіями сприяють артикуляції та

агрегації домінуючих цінностей, потреб, інтересів суспільства з метою швидкого реагування на проблеми, пошук шляхів їх вирішення. У цьому випадку PR-технології виступають дієвим інструментом оптимізації комунікативного простору політичної системи, сприяючи формуванню стійкого зворотного зв'язку. Доцільним є поєднання організаційних та інформаційних PR-технологій, які дозволяють актуалізувати для громадян необхідність пропонованих реформ через залучення їх потенціалу до розв'язання суспільно-політичних проблем.

Наприклад, технологія конструювання інформаційного повідомлення передбачає визначення мети комунікації, відбір конкретних повідомлень і використання різних прийомів їх переформатування (ігнорування, відволікаюча сенсація), акцентування уваги на доцільності, підкріпленій авторитетною оцінкою рішення, надання повідомленню потрібного символічного фону. Вона може бути використана політичними суб'єктами для поширення важливої інформації, конкретизації поставлених цілей та досягнутих результатів з метою консолідації суспільства, спонукання до активної взаємодії. Важливою умовою її дієвості є усвідомлення адресата інформаційного впливу як партнера по взаємодії, направленої на досягнення взаємовигідного результату.

Отже, на конкретному етапі модернізації політичної системи доцільним є використання PR-технологій. Вони здатні підвищити рівень розуміння громадськістю запропонованих програм та стратегій розвитку, створити додаткові можливості активного включення (спільного з політичними суб'єктами) у політико-модернізаційну діяльність. Її результативність буде залежати від наявності атмосфери взаємовигідного партнерства між елітою та суспільством.

Список посилань

1. Аксеновский Д. PR для заказчика: принципы работы с PR-специалистом. URL: <http://pr-axiz.okis.ru/index.html>. (дата обращения: 05.03.2021).
2. Растоу Д. Переходы к демократии: попытка динамической модели. Полис. 1996. № 5. С. 5-15.
3. Шишкина М. А. Паблик рилейшнз в системе социального управления. Санкт-Петербург : Изд-ва «Паллада-медиа», СЗРЦ «РУСИЧ». 2002. 444 с.
4. Lazarsfeld P., Berelson B., Gaudet H. The People's Choice : How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. URL: https://canvas.harvard.edu/files/2618993/download?download_frd=1&verifier=L

Кальцева Світлана Іванівна

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Запорізького національного університету

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НОВИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Суспільство є складною системою, цілісність та ідеалістичність якої забезпечується узгодженням внутрішніх процесів, збереженням досвіду, координацією дій і підсистем, саморегуляцією, самоорганізацією. Не є виключенням і політична культура. Вона показує, яку людину формує політичний процес і як це відбувається, демонструє, в якій мірі реалізуються досвід, навички людей, їх потреби, інтереси. Певні політичні запити суспільства викликають до життя відповідні політичні цінності, політичні ідеї, політичні норми, форми політичної діяльності, лексику мови політики тощо.

Актуалізуються означені питання під час руйнування колишніх форм діяльності, цінностей, норм, орієнтацій. Коли люди, утрачаючи зовнішні передумови колишнього існування, втрачають і свою визначеність, у них формуються почуття безпомічності та розгубленості.

Сучасні глобальні виклики обумовлюють нову зацікавленість у всебічному розгляді політико-культурного фактору політичного розвитку світоустрою.

Однією з особливих функцій політичної культури є функція легітимізації. І для того, щоб бути визнаною, щоб отримувати певний вотум довіри з боку підлеглих, щоб постійно мати авторитет у них, влада зобов'язана приймати такі рішення, які будуть відповідати потребам та інтересам громадян.

Час пандемії - це час випробування політичних і національних еліт, це перевірка того, наскільки вони готові «підставити плече» своїй країні та нести відповідальність за ті рішення, які приймає. Так, наприклад, дуже важливо знайти пояснення, обґрунтування та методи, що обґрунтовують використання насилля, введення тих чи інших обмежень. Ціна життя зросла. Безпека цінується як і свобода. Але обмеження свобод повинно відбуватися не за допомогою насильства, а використовуючи пропаганду, приклади переконання.

Важливий урок глобальних сучасних викликів полягає і в тому, що призупинення на невизначений час широкого кола традиційних свобод, тенденція використовувати надзвичайний стан у якості нормальної політики для уряду обумовлює формування потенційної загрози для демократії та поширення авторитарних тенденцій. Цінності демократичної політичної культури можуть, перейти до латентної форми, які можуть бути затребувані за певних умов.

Людство уперше переживає таку пандемію, нинішня ситуація безпрецедентна. Це перевірка людства на здатність протидіяти загальноцивілізаційним загрозам, організовуватися для вирішення нагальних проблем і робити правильні висновки.

Один із них - посилення відповідальності влади і еліти. Пандемія чітко показує, влада яких країн діє продумано і ефективно, а хто імітує активну діяльність. На перший план знову виходить компетентність, упевненість, розуміння ситуації та методів вирішення актуальних проблем. Політики - популісти втрачають довіру, бо вони, як правило, ігнорують поради спеціалістів, і орієнтуються на позитивні новини та прості рішення. Безумовно, такий запит суспільства щодо якості еліти може закріпитися як традиція політичної культури, і в подальшому забезпечити професіоналізм і компетентність в політиці.

Ще один важливий аспект - це поєднання національних та інтернаціональних тенденцій у політиці, взагалі, і у політичній культурі, винятково. В період криз проблема вибору актуалізується і це приносить в політичний процес конфронтацію, створює конфліктні ситуації. Враховуючи множину політичних культур у сучасному світі, слід спрямувати всі зусилля на розумінні того, що людство стало глобальним, що всі ми дуже залежимо один від одного, що колективна безпека залежить від зусиль кожного із нас і кожної держави. Світ став взаємопроникним. Глобалізація разом із глобальними ризиками породила і небачені можливості.

Розуміння цієї ситуації, її об'єктивного характеру, необхідності в умовах сучасних глобальних впливів повинна закріпити тенденцію трансформації будь-якої національної, регіональної політичної культури у напрямку збалансованого поєднання загального та особливого, поширення важливості цієї ідеї для подальшого розвитку людства.

Формування та еволюція політичної культури суспільства - неперервний процес. З плином часу вона зазнає якісних змін (свідомих чи не свідомих). В

результаті одні елементи політичної культури відмирають, інші виникають, треті певним чином трансформуються.

Крохмаль Наталія Василівна

кандидат філософських наук, доцент,

професор кафедри управління,

інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ПАНДЕМІЧНОГО ТА ПОСТПАНДЕМІЧНОГО СВІТУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ ФОРМ СИСТЕМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Поява і поширення Covid-19 стало лакмусовим папірцем для подальшого розвитку людини як біологічного виду та людства в цілому. Хоча зараз політики, вчені, медики, науковці, освітяни та представники інших професій говорять переважно про негативні результати та наслідки пандемії, проте не можна не окреслити перспективи постпандемічного світу, які на перший погляд виглядають також негативно, але на перспективу є позитивними.

Такі висновки можна зробити, підходячи до аналізу питання з позиції самоорганізації соціальних систем, зокрема активної дії у суспільстві та менших соціальних системах функції саморегуляції. Саморегуляція як функція складних відкритих саморегулятивних соціальних систем забезпечує реагування системи на зміни, що у ній відбуваються. Для оптимального та ефективного забезпечення реагування на зміни саморегуляція підключає цілий комплекс явищ, процесів, підпроцесів, систем та підсистем суспільства та соціальних систем, які у своїй сукупності складають систему саморегуляції, що надбудовується над соціальною системою для реагування на зміни і одночасно входить у цю соціальну систему як її частина.

Сучасне суспільство як соціальна система знаходиться на перехідному етапі від нормативного до семантичного (смыслового) рівня системи саморегуляції [1], який активно формується із 40-х рр. ХХ ст. Об'єктом цього рівня виступає громадянське суспільство, що трансформується, суб'єктом – світові уряди (наприклад, ООН, Європарламент тощо), засобами регуляції поступово стають знакові системи, що виражаються через семантику мови; механізмом саморегуляції цього рівня стає смислотворчість або

смысловиробництво; історичні форми – міжконтинентальні, континентальні, “світ-системи”, макрорегіони, “сірі зони”, а також корпоративні (міста-держави, корпорації та ТНК, терористичні угруповання, громадські організації, віртуальні спільноти у соціальних мережах тощо) та конфесійні (світові релігії, релігійні секти, нові релігійні течії, чернецькі ордени) форми.

Семантичний рівень характеризується: поширенням комп’ютерних технологій, глобальними комп’ютерними мережами, що дає можливість охопити й поглибити проникнення інформації у всі сфери життя суспільства; “суспільство досягло у своєму розвитку стану, коли його матеріальний напрямок відходить на другий план, а на його місце приходять духовний” [1, с. 116]; держава як політичний та соціальний інститути поступово втрачатиме свої позиції і відійде на допоміжні або ж зовсім зникне; на цьому рівні відбувається формування нового типу людини, що проявляється у формуванні “свободи волі” як “свободи” індивідів у складі “свободи” світового співтовариства [1, с. 115] тощо.

Для перехідного періоду від нормативного до семантичного рівня системи саморегуляції характерним є трансформація деяких історичних форм нормативного рівня саморегуляції (наприклад, держава, світові релігії, корпорації, організації, регіони тощо), їх поступове відмирання чи зародження нових, притаманних тільки семантичному рівню форм саморегуляції (континентальні та міжконтинентальні історичні форми – ООН, НАТО, ТНК, мережеві спільноти тощо).

Усі історичні форми саморегуляції, незалежно від часу їх появи чи приналежності до певного рівня саморегуляції, детермінуються кількома чинниками. Це: географічні та природні умови; соціальне навколишнє оточення; ментальність; попередні утворення, що існували або й досі існують, у межах певної історичної форми.

Сучасний розвиток суспільства і пандемія, що стала черговим викликом для нього, поставили на порядок денний питання про долучення до цього переліку ще глобальних викликів пандемічного та постпандемічного світу як нової детермінанти розвитку сучасного суспільства.

Коронавірусна пандемія стала поштовхом для громадянського суспільства, як об’єкту семантичного рівня, до актуалізації питання захисту прав та свобод громадян у період карантинних обмежень, локдаунів та інших запобіжних заходів у боротьбі з Covid-19, які впроваджують держави з метою зменшення

поширення захворюваності у середині країни. Однозначної відповіді у цьому питанні державні, політичні, громадські діячі, правозахисники, науковці та інші зацікавлені групи не знаходять, відстоюючи свої власні погляди та переконання. Питання можна поставити так: з одного боку, наскільки готові держави обмежити права і свободи своїх громадян для запобігання поширення пандемії, і чи готові вони скасувати обмеження одразу після покращення ситуації, а з іншого – чи готові самі громадяни до обмеження своїх прав і свобод під час пандемії для власної безпеки життя та здоров'ю? Рік коронавірусної пандемії показав, що громадяни у своїй більшості не бачать небезпеки в епідемії, і тому продовжують (і вимагають від держави) вести звичний спосіб життя, навіть не притримуючись вимог соціальної дистанції, не використовують індивідуальні засоби захисту тощо.

Для світових урядів, що виступають суб'єктом семантичного рівня, пандемія стала тим фактором, що спричинив швидкий та бурхливий перехід в цілому та держав як політичних інститутів на е-платформу, активізацію створення та розширення е-держави. Особливо це стосується держав пострадянського табору, які в умовах карантину активно почали надавати різного роду послуги громадянам віртуально, через створення відповідних інформаційних електронних платформ, баз даних, програм тощо.

Поряд і розробленням та впровадженням електронного урядування, Covid-19 спричинив зміни і в економіці держав. Так впровадження електронних засобів в економіці країн відбувалося поступово і з поступовим розширенням кількості галузей, що залучалися до цих процесів, і яке тільки переходило у віртуальне середовище і е-державу, отримало новий поштовх, оскільки Covid-19 спричинив активний перехід до нового стану і відповідно пошук форм, засобів, механізмів регулювання цієї ситуації переходу, окреслення її змісту та форм тощо. Коронавірусна пандемія стала поштовхом до нового віртуального світу: збільшення безготівкових розрахунків, відкриття бізнесу через інтернет, зростання сфери обслуговування через інтернет тощо.

Глобальні виклики пандемічного та постпандемічного світу детермінують систему (суспільство), яка перебуває постійно у стані динамічної нерівноваги і саморегуляція є функцією, яка підтримує цей стан, не даючи системі скотитися у прірву. Система розвиває властивість швидкого підлаштування під умови, що постійно змінюються, створює нові механізми, шляхи, форми, картини, ситуації розвитку подій, процесів та ін.

Глобальні виклики пандемічного та постпандемічного світу впливають на розвиток історичних форм семантичного рівня, спричиняючи зміну ведення господарства, впровадження «зеленої економіки» (наприклад, Європейський зелений курс (ЄЗК) грудень 2019), розвиток положень концепції сталого розвитку, перехід у віртуальну площину держави (е-держави), соціальної (інформаційні електронні платформи надання послуг), духовної (віртуальні концерти, виставки у музеях, дистанційні форми навчання тощо) сфер суспільства, змінюючи способи мислення та поведінки, переоцінку цінностей як загальнолюдських, так і притаманних окремій особі тощо. На рівні окремих організацій, корпорацій і т. ін., як історичних форм, швидке накопичення великих масивів інформації, коли керівники не встигають відстежувати останні тенденції, потоки інформації тощо, що приводить до неоптимальних рішень, їх неправильності і відповідно до втрати переваг, початку руйнування системи, негативних наслідків.

Усі говорять про негативні наслідки Covid-19, обмеження прав і свобод, економічний спад, коронавірусну кризу тощо, але на цю ситуацію можна подивитися і позитивно. Це новий виток спіралі у розвитку соціальної системи, який можна було передбачити по тенденціям, що вже з'явилися, наприклад, пташиний грип та інші епідемії (швидко зростаючі і все частіші епідемії, що викликані тваринами і птахами). Підхід до Covid-19 як до негативного явища спричинений у першу чергу тим, що суспільство хоче повернутися до звичного життя, до «сталого зони комфорту», якої вже не буде. І суспільство цього ще не хоче усвідомити. Пандемія – це просто поштовх, точка біфуркації, яка вже була практично готова, щоб змінити світ. Світ сам до цього підійшов, просто люди цього не усвідомили і не мають бажання перебудувувати своє стабільне життя, виходити за межі своєї зони комфорту. Але таке усвідомлення необхідне, оскільки завдяки цьому можна буде рухатися уперед і побачити позитив у ситуації, що склалася.

Список посилань

1. Крохмаль Н.В. Історичні форми саморегуляції соціального процесу. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 144 с.

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Усвідомлення факту кардинальної зміни світоустрою впродовж щонайменше останніх кількох років стає дедалі більш чітким та безальтернативним. Прискорення глобальних змін, що відбуваються внаслідок трансформації ліберального світового ладу, призвело до зовсім іншого розуміння ролі та позицій держав у світовій політиці, що виводить геополітичну конкуренцію між ними на інші рівні. Ліберальні цінності, «західна» демократія та її політичні інституції, що тривалий час світової політичної історії обґрунтовувалися як фундаментальні підвалини успішного розвитку людства, вже не є такими переконливими, як це здавалося ще наприкінці ХХ ст. Рішення Британії як однієї з найбільш потужних країн Євросоюзу покинути його родину є фактично найсильнішим ударом «з середини» по ліберальному демократичному міжнародному порядку, тож скриньку Пандори ймовірно вже не закрити.

Статус держав в геополітиці завжди був предметом жвавої наукової полеміки. Адже спокуса виокремити більш розвинуті, більш успішні, більш «достойні» держави спрямовувалася на виправдання їх експансіоністської політики, на своєрідну легітимацію світовою спільнотою їх унікальної провідної ролі у міжнародних процесах, набуття лідерських повноважень у вирішенні долі менш розвинутих та периферійних країн. Говорячи про держави як суб'єктів геополітики, ми маємо на увазі суверенні держави. Теоретично всі вони мають рівні права і свободи, рівні можливості в освоєнні глобального геополітичного простору, участі в управлінні його ресурсами і т. ін. Але в дійсності ступінь геополітичної суб'єктності держав різна, що обумовлюється їх геополітичним потенціалом (ресурсною базою), а за певних умов геополітичної кон'юнктури може конвертуватися або ж ні в геополітичну міць і здатність до розширення державою власного життєвого простору.

На нашу думку, геополітичний статус держави доцільно визначати таким чином: це політико-правове становище держави та її рольова позиція в рамках глобальної просторово-геополітичної системи, що детерміновані сукупною

міццю даної держави, її геополітичною суб'єктністю і масштабом здійснюваної нею геополітичної експансії. Геополітичний статус корелюється зі ступенем реальної суверенності держави, її здатністю самостійно розпоряджатися своїм ресурсним потенціалом, розвивати його, посилюючи свою міць не тільки на вже існуючих рівнях геополітичного простору, а й займати проактивну позицію щодо соціально-політичного та науково-технологічного лідерства в інноваційному мейнстрімі майбутнього. Так, С. Корсунський, нинішній Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії, наголошує, що «сьогодні розгортається боротьба не стільки за ринки і доступ до ресурсів, як це було у минулому столітті, скільки за право визначати майбутнє. Мається на увазі конкуренція і за визначення кращої моделі організації суспільства, і за інструменти підтримання законності, порядку і безпеки, і за створення такого соціального «егрегора», який дозволить зберегти баланс між традиційним національним і прийнятним наднаціональним» [1, с.225]. Доречно тут звернути увагу і на такий факт: за повідомленнями ЗМІ, у японських школах замість предмета «історія» запровадили предмет «майбутнє» [1, с.223], що тільки підтверджує вагому прогностичну складову геополітичних амбіцій Японії.

Сучасні держави різні за своїм геополітичним статусом, це визначає асиметрію та неврівноваженість конфігурації геополітичної архітектури. Варто підкреслити, що геополітичний статус може включати як об'єктивні показники (економіка, військова міць, населення, територія тощо), так і суб'єктивні (авторитет влади, суверенітет держави, державна стратегія), оцінку яким повинні давати експерти. Втім, зазначимо, що геополітичний статус держави має принаймні два аспекти – процесуальний і технологічний, – прояв яких в умовах глобальних змін є однаково суттєвим та суперечливим. Розглянемо їх більш детально.

Набуття певного статусу тією чи іншою державою є вкрай складним процесом конкурентного суперництва між державами. За його підсумком отриманий статус зазвичай закріплюється як в неформальному рейтингу держав (і часто він представлений у форматі *top rare* – за замовчуванням, без документальної фіксації), так і може бути відображений в деяких документах міжнародного права. Однак подібна фіксація навряд чи буде визнаватися всіма учасниками світової спільноти. Цілком реальні ситуації, коли якась держава, проводячи політику геополітичної гегемонії, формує собі репутацію глобального лідера, тим самим лобіюючи для себе статус великої держави або наддержави.

Держави, що йдуть у фарватері її геополітики, визнають цей статус, часто є добровільно залежними і реалізують свою політику в інтересах домінуючої держави. Але ж конкуренти і опоненти не будуть готові його приймати, ба більше, вони будуть усіляко йому протидіяти. В такому разі геополітичне протистояння неминуче і фактично перетворюється у перманентний процес.

Утім, геополітичний статус як інтегральна конвертована характеристика потенціалу геополітичної конкурентоспроможності держави вибудовує певну глобальну архітектуру світу. Адже статусність держав визначає таку їхню силову конфігурацію, яка відповідає наявним та потенційним можливостям держав, їх перспективам суб'єктної участі у формуванні глобального порядку денного, моделюванні силових диспозицій держав у геополітичному просторі.

Наявність того чи іншого геополітичного статусу дозволяє державам використовувати різні геополітичні технології для реалізації своїх інтересів, міжнародних проєктів, очолювати або вступати до міждержавних альянсів тощо. Чим вище геополітичний статус у держави, тим більше у неї експансіоністський потенціал в освоєнні багаторівневого геополітичного простору. За часів холодної війни США та СРСР поширили свою політичну, економічну, ідеологічну, культурну експансію, створивши навколо себе міждержавні блоки НАТО та ОКВД, до яких увійшли держави-сателіти за своїм статусом, адже вони були незалежними юридично, однак на них чинили вплив та розповсюджували свій захист на міжнародній арені наддержави – лідери блоків. Після краху Радянського Союзу НАТО і її очільник США зміцнили свої позиції і свій геополітичний статус. Утім Росія, проголосивши себе правонаступницею СРСР, усіляко намагається присвоїти собі статус наддержави, тим самим відчайдушно і водночас марно впроваджуючи різноманітні технології гегемонізації. Однак світ уже втратив минулу збалансованість. За визначенням Річарда Хааса він наразі став розхитаним внаслідок карколомних глобальних змін. Тож зберегти минулий статус дедалі стає більш безперспективним.

Геополітичний статус держави може розглядатися як маніпулятивна стигма (від грец. «знак, клеймо»), як такий собі символічний конструкт. Стигматизація – навішування ярликів – дозволяє провідним державам грати свою гру за своїми правилами на світовій шахівниці, втілювати негативні стереотипи по відношенню до слабших держав, нав'язувати як їм, так й іншим державам дискримінаційні образи і наративи в глобальному просторі смислів, активно проводити інформаційну неокolonізацію відповідно до своєї

геостратегії. У підсумку геополітична асиметрія ще більше посилиться, оскільки маргіналізованим державам вкрай складно не те, щоб згодом кардинально змінити статус, а хоча б повернути втрачений.

Тож геополітичний статус часто використовується державами як технологія: або ж геополітичної гегемонізації, або ж геополітичної маргіналізації. У першому випадку держава позиціонує себе як глобального лідера з усіма властивими атрибутами, фактично вибудовуючи світ за своїми правилами, й інші держави змушені підкорятися їм. У другому випадку, відбувається нав'язування сильною державою негативної стигми по типу «держава-вигнанець», «failed state» та ін. слабшій державі. Це дискримінує її серед світової спільноти і часто-густо остаточно зіштовхує на узбіччя світового розвитку.

З огляду на те, що в сучасних умовах зміни світоустрою пріоритетним завданням в геополітиці практично всіх розвинених країн світу є формування і реалізація ефективних конкурентних стратегій, набуття державою того чи іншого геополітичного статусу відбувається за умов зміни у його інтерпретації. Вагомий вплив на ці процеси завдала пандемія COVID-19, яка, беззаперечно, буде мати ще досить тривалий час негативні наслідки у всіх вимірах геополітики. Втім, очевидно, що лідерство країн буде визначатися й іншими параметрами.

Сьогодні політичні експерти засвідчують перехід від кількісних показників на кшталт ВВП до кількісно-якісних. Гідеон Рахман з цього приводу зауважував, що коли Китай за оцінкою МВФ став найпотужнішою економікою світу, він не став автоматично найпотужнішою державою. Або ж Індія посідає третє місце серед сильних економік світу, однак навіть індійські лідери визнають, що їх держава у світовій політиці є не більш ніж держава середнього рівня [2, с.46].. В сучасній економічній науці як своєрідне гасло використовується фраза «Руки геть від ВВП!», вона означає, що не все потрібно вимірювати кількісно. Адже є країни з однаковим ВВП, однак рівень життя в них абсолютно різний. На Давоському форумі 2020 року професор Гарвардського університету Деніел Гелбрейт заявив, що показником успішності країн має бути рівень щастя її громадян. Тому така постановка питання очевидно буде врахована для нового розуміння і оцінки геополітичного статусу держави, позаяк варто переходити на складні композиції, що враховують багато чинників, де економіка буде сприйматися як матриця з агрегованим показником типу індекса людського щастя.

Тож, глобальні зміни вносять суттєві корективи у загальні принципи світобудови, рольові позиції держав в геополітичному просторі конкурентних взаємодій та протиборств. Не викликає сумніву, що потужність країни буде визначатися, з одного боку, тим, як вона здатна буде долати виклики глобалізації, які чим далі стають більш загрозливими. А з іншого боку – тим, як країна готова зустріти майбутнє. Адже, якщо держава не опікується своїм майбутнім сама, то їй доведеться жити у майбутньому, створеному кимось іншим, але згідно з його власними інтересами і цілями, тож тоді їй дістанеться не найкраще місце.

Список посилань

1. Корсунський С. Зовнішня політика в епоху трансформацій / Сергій Корсунський. Х.: Віват, 2020. 256 с.
2. Рахман Г. Істернізація. Підйом Азії та спад Америки від Обами до Трампа і далі / Гідеон Рахман. Дніпро: «Баланс Бізнес Букс», 2019. 416 с.

Мальована Юлія Геннадіївна

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Запорізького національного університету

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СУЧАСНІ ВИБОРЧІ ПРОЦЕСИ

Періодичні регулярні вибори, як процедура формування представницьких органів влади та органів місцевого самоврядування, є однією із визначальних характеристик та необхідних умов існування демократичного режиму. Ця вимога була закріплена у статті 21 (3) Загальної декларації прав людини та вбудована у виборчі концепції багатьох держав. Водночас, трапляються випадки, коли стихійне лихо, таке як епідемія або цунамі, означає, що проведення виборів потенційно може спричинити більші загрози для життя та безпеки людей. Проблема перенесення виборів актуалізувалася у зв'язку із поширенням пандемії коронавірусу в 2020 році. З 21 лютого по 18 серпня 2020 року вибори були відкладені щонайменше у 70 країнах та регіонах по всьому світу. У той же час, протягом вказаного періоду плани із проведення виборів тривали у щонайменше 54 країнах [3]. У подальшому аналогічна дилема стосовно проведення або відтермінування виборів постала ще перед низкою держав.

Слід відмітити, що у будь-якому випадку, перенесення виборів створює своєрідну політичну пастку: у випадку відкладення виборів виникають сумніви щодо правомірності і демократичності процедури подовження каденції влади, натомість проведення виборів у час, коли пандемія не завершилася, може спричинити загрози здоров'ю, і, внаслідок обмеження умов для проведення електоральної кампанії та можливого зниження явки, спричиняє сумніви у легітимності результатів [2]. З огляду на це, заплановане на 2020 рік чергове проведення виборів у багатьох країнах висунуло перед урядами цих країн надважливе завдання: виробити власне рішення, зважаючи на епідеміологічну ситуацію, яке б враховувало специфіку країни, її поточний соціально-економічний стан, балансує між необхідністю дотримання міжнародного права, забезпечення гарантованих законом прав і свобод, збереження здоров'я людей та суспільним інтересом.

Зазначений фактор відкладення виборів має відповідати юридичним й конституційним вимогам, обов'язковими є прийняття рішення у правовому полі, його доцільність та обґрунтованість, а не політична обумовленість. Прикладом останньої може слугувати перенесення президентських виборів у Польщі. Після відкладення президентських виборів Польща на кілька тижнів поринула у політичну кризу, протягом якої нинішній президент Анджей Дуда, що раніше був безумовним лідером перегонів, значно втратив свій рейтинг [2]. Також відтермінування виборів в Угорщині створило підстави для сумнівів у демократичності даного рішення, викликало занепокоєння ЄС та вплинуло на стрімке падіння рейтингу правлячої партії «Фідес» за даними соціологічних досліджень наприкінці 2020 року [1]. Ці приклади ілюструють не лише можливі політичні мотиви у перенесенні виборів, але й свідчать про необхідність продуманих та рішучих дій у напрямку подолання наслідків вірусу, щоб уникнути делегітимації влади.

Найбільші загрози постали перед популістичними урядами, які не мають чіткого плану, діють хаотично, приймають алогічні, вибіркові й несистемні рішення, тому не спроможні адекватно реагувати в умовах швидких змін, провокуючи коливання суспільних настроїв від паніки до безвідповідальної поведінки.

Достатньо важко спрогнозувати розгортання, швидкість та масштаби поширення епідемії чи пандемії, на початковому етапі, звідси уряди країн можуть виявитись не готовими контролювати процес перебігу та боротися із

наслідками, що й використовують на свою користь політичні опоненти. Потенційно з'являється можливість для позиціонування політичними суб'єктами себе у якості ефективних менеджерів, здатних врегулювати ситуацію, натомість, критикуючи владу, продемонструвати її слабкість та неспроможність діяти в умовах форс-мажору. Цей чинник додатково впливає на перебіг виборчих процесів в різних країнах світу.

Аналізуючи ефективність карантинних обмежень навесні 2020 року в Україні та ступінь задоволення населення цими рішеннями, можна відмітити характерну тенденцію до посилення підтримки місцевої регіональної влади населенням, яка часом діяла всупереч законодавчо прийнятим заборонам центральної влади, аргументуючи це відстоюванням інтересів громади. Безкомпромісність у питанні карантинних заходів, з одного боку, виправдана, відповідає світовій тенденції посилення ролі держави у внутрішній та зовнішній політиці, а з іншого, збільшує напруження у суспільстві та створює додаткові претензії до діючої влади.

На подальший виборчий процес вочевидь вплине початок вакцинації, а точніше, розгорнуті інформаційні кампанії, які помітно розділили суспільство на прихильників та противників даного процесу. Через підтримку ідеї поступової, але загальної вакцинації офіційними державними структурами, закономірно може знизитися рівень підтримки діючої влади тими, хто не згоден з цим рішенням, що може обумовити результати найближчих виборів.

Таким чином, досвід розгортання у різних країнах світу пандемії COVID-19, висвітлив слабкі місця у ліберальних демократіях окремих країн, актуалізував питання збереження впливовості демократичних інституцій, зокрема, шляхом проведення виборчих процедур, але із урахуванням нових обставин. Проте успіх провладних учасників виборчих перегонів буде залежати не лише від прозорості та демократичності виборів, а й від результативності подолання соціально-економічних наслідків коронавірусної інфекції. Рационалізація застосованих владою дій дозволить ефективно протистояти пандемії, вирівнюючи економічну ситуацію та формуючи нову економічну модель сучасної інформаційної епохи.

Список посилань

1. В Угорщині стрімко падає рейтинг партії Орбана. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2020/12/17/7117731/> (дата звернення: 28.02.2021).

2. Яворська Г. М. Вплив пандемії COVID-19 на вибори в Європі та у світі. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/vplyv-covid-na-vybory-v-sviti-ta-evropi.pdf> (дата звернення: 27.02.2021).
3. James, T. S., Alihodzic, S. When Is It Democratic to Postpone an Election? Elections During Natural Disasters, COVID-19, and Emergency Situations. Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy, 2020, 19 (3), pp. 344-362. URL: <http://doi.org/10.1089/elj.2020.0642> (дата звернення: 25.02.2021).

Мирошниченко Сергій Аркадійович

старший викладач кафедри управління,

інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

АГРЕСИВНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА САМОРОЗПАДУ СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Агресію в міжнародному праві визначають як «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави» [1]. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 у Статті 3 визначаються певні ознаки агресії – перелік дій, де «будь яка дія, буде кваліфікуватися як акт агресії» [1]:

- «вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або частини її;
- бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;
- блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;
- напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили, або морські і повітряні флоти іншої держави;
- застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою з приймаючою державою, в порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території по припиненню дії угоди;

– дія держави, що дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншій державі, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави;

– засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що носять настільки серйозний характер, що це рівносильне перерахованим вище актам, або її значну участь в них» [1].

В історії немало прикладів коли завойовницькі дії держави-агресора призводили до зникнення її з політичної мапи світу. Так, наприклад, розширення Римської імперії, яке слугувало меті набуття величності, скінчилося її повним занепадом і розпадом на окремі території. Така ж доля спіткала Османську та Австро-Угорську імперії. Безумовно, що при аналізі причин занепаду великих імперій минулого слід враховувати численні фактори, що призвели до їх кінця, певні історичні обставини і події, які виступали тригером їхнього саморозпаду.

Тут же ми хотіли просто зафіксувати такий факт – наслідки агресії (захоплення територій, поневолення народів тощо) неминуче призводить до «загибелі» (у геополітичному сенсі – як суб'єкта міжнародного права) і самої країни-агресора. Чи то перемогою над нею згуртованих сил, як було у випадку з фашистською Німеччиною чи Японію у Другій світовій війні, чи то шляхом занепаду і саморозпаду, як це сталося з Римською імперією чи СРСР.

Якщо взяти сучасні приклади, то, мабуть, самим яскравим є агресивна зовнішня політика Російської Федерації, яка збурила світову спільноту своїми діями щодо сусідів – Молдови, Грузії та України. І якщо на захоплення території Молдови і створення псевдо республіки Придністров'я та війну у Грузії світова спільнота реагувала мляво і лише на словах осудженням таких дій, то щодо України (окупація Криму та деяких районів Луганської та Донецької областей) реакція була більш згуртованою і проявлялася вже в певних діях – накладенням санкцій на країну-агресора. Проте, як можна побачити з розвитку подій періоду весни 2021 року, агресора це не зупиняє, а навпаки – ще більше підбурює до гучнішого «бряцання зброєю». Факти агресії Російської Федерації щодо України не потребують спеціального доведення. Вони давно зафіксовані, зібрані та узагальнені на офіційному сайті МЗС України [2].

Аналіз публікацій, як наукових, так і публіцистичних, показує, що основна увага приділяється саме агресивним діям країни-агресора і наслідкам цих дій для країни, на яку спрямована агресія, а також реакції світового співтовариства.

Достатньо слабо представлені причини агресії – причому наявні мають широкий діапазон і найчастіше виражають суб'єктивну особисту позицію автора. І ще менше представлено наслідки розвитку чи функціонування країни-агресора в контексті її майбутнього. Вважаємо така ситуація пов'язана з об'єктивними причинами обмежених можливостей використання прогнозування – аналізу слід піддати багаточисельні фактори і процеси, інформація про які або відсутня, або недоступна.

Представимо як приклад думку політичного експерта Л.Шевцової, яка аналізує наслідки зовнішньої політики Російської Федерації. «Змінюються настрої в Європі» – зазначає автор – «Брюсельські бюрократи, які завжди були готові дружити з Росією, хвилюються тепер про те, аби їх не запідозрили у зв'язках з росіянами» [3]. І далі – «Європейські політики й чиновники слідом за американцями тепер будуть намагатися убезпечити себе від будь-яких підозр у симпатіях, а тим паче партнерстві з Москвою... Росія стає символом неприємностей, які слід уникати. Мати справу з росіянами – означає для західного політика гробити свою репутацію» [3]. Причини зміни ставлення експерт вбачає «в поведінці Росії на міжнародній арені, у російському гопництві та неадекватності. Але, мабуть, остаточно вивело з себе західний істеблішмент кремлівська брехня і байдужість до того, як ця брехня сприймається» [3]. Підводячи підсумки зовнішньої політики Л.Шевцова зазначає: «Замість того, щоб забезпечити собі роль великої держави, Росія опинилася країною, від якої сахаються. Але не стільки від страху, скільки прагнучи уникнути гидот і ... з відрази» [3]. ...

Звертає на себе емоційне забарвлення аналізу, насичене колоритними епітетами. Проте нас цікавить наслідки такої політики для самої країни-агресора – її майбутнього. І бачення такого майбутнього є. Л.Шевцова пише: «Сприймавши західну м'якотілість за норму і спробувавши розгойдати ліберальні демократії зсередини, Кремль спровокував неминучу відповідь. Колективний Захід формує нові правила гри з Росією, які загрожують зруйнувати таку успішну модель виживання самодержавства. Ні, Росії не загрожує ні ізоляція з боку Заходу, ні жорстка конфронтація. Захід не збирається заганяти Кремль у кут. У Заходу немає прагнення обвалити російський режим. Для Кремля все набагато гірше: позбавляючи Росію модернізаційного і фінансового ресурсу, Захід залишає Росії один сценарій – загнивання» [3]. Такі сценарії

майбутнього Росії поки поодинокі, але розуміння того, що агресивна зовнішня політика відбивається на якості життя і руйнує країну вже чітко простежується.

Підводячи підсумки, хочемо зазначити, що агресивна зовнішня політика країни-агресора як детермінанта саморозпаду є лише пазлом цілісної картини об'єктивної дійсності – зовнішнім проявом, видимим наслідком ланцюга більш прихованих від безпосереднього спостереження причин. Вважаємо що пошук цих причин (детермінант саморозпаду) країни-агресора слід шукати у самій структурі соціальної системи. А ще конкретніше – у патологіях структури соціальної системи країни.

Список посилань

1. Определение агрессии. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml (дата звернення: 26.06.2021)
2. 10 фактів про збройну агресію Росії проти України. URL: <https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojnu-agresiyu-rosiyi-proti-ukrayini> (дата звернення: 26.06.2021)
3. Шевцова Л. «Прокаженная» Россия. URL: <https://ru.krymr.com/a/28989015.html> (дата звернення: 26.06.2021)

Руднєва Анна Олегівна

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології

Запорізького національного університету

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК

Пандемія COVID-19 та жорсткі карантинні обмеження у світі змінюють характер міжнародних взаємодій, формують новітні тенденції сучасного світового порядку. Насправді, всі присутні сьогодні тенденції не є новими, привнесеними виключно результатами глобальної пандемії. Ці тенденції визрівали вже не один рік, а ситуація з вірусом стала лише їх каталізатором.

Глобальна пандемія стала викликом щодо дотримання і реалізації демократичних прав і свобод у поєднанні із обмеженням конституційних прав щодо свободи вільного пересування, більшості традиційно дієвих інструментів громадської діяльності, тощо при одночасному загостренні карантинних правил

і прагненні забезпечити здоров'я людей. Загроза швидкого розповсюдження COVID-19 легітимізує неймовірний за звичайних умов рівень втручання влади в повсякденне життя громадян.

Цим обмеженням проявів демократії з одночасним посиленням державного контролю намагаються скористатись автократичні режими по всьому світу, у тому числі у Європі, де прихильники євроскептицизму отримали нові додаткові аргументи. Загроза розповсюдження коронавірусної інфекції легітимізує неймовірний за звичайних умов рівень втручання влади в повсякденне життя громадян.

Відбувається критичне зниження мобільності населення. Якщо до грудня 2019 року ми могли спостерігати формування так званої культури «цифрових кочівників» – фрилансерів, тих, хто працює дистанційно, активні міграційні потоки, вільне і без надмірних зусиль пересування світом, вільне пересування капіталів, то на сьогоднішній день ми спостерігаємо процес закриття національних кордонів, суттєве обмеження не тільки туристичної сфери, а загалом можливості вільного руху навіть у межах єдиної держави.

Суттєвим результатом карантинних заходів стала зміна у співвідношенні балансу між ринком і державною владою. Малий та середній бізнес потрапив у глибоку яму обмежень, а також постав перед вибором – адаптація до нових умов існування, переміщення у інформаційний простір (продовження роботи дистанційно, наприклад, через соціальні мережі, проте для тих сфер бізнесу, де це можливо) або повне закриття.

Відбувається розгортання світової економічної кризи, рецесії, на тлі падіння попиту на енергоресурси, цінової війни на ринку нафти, конфлікту Саудівської Аравії разом з її союзниками та Російською Федерацією.

Крім того можемо позначити відкриття нового ринку збуту – масок, санітаїзерів тощо, які вже стали предметами «першої необхідності» і достатньо стабільно увійшли у наше повсякденне життя.

Відбувається глобальна перестановка світових сил, трансформація форм глобального лідерства, змінюється характер впливу основних геополітичних акторів на світові процеси. Посилюються тенденції застосування методів інформаційної війни та пропаганди. Спостерігається як загострення існуючих протиріч, так і формування нових, у тому числі регіоналізація загроз. Протистояння Китаю та США, напруження у відносинах США та РФ і намагання

останньої послабити або зняти санкції, які все більше набувають номінального характеру на тлі поновлення економічних відносин Росії із ФРН та Францією.

Так можна відмітити пожвавлення активності на міжнародній арені, зростання м'якої сили Китаю на тлі ефективного досвіду цієї країни у боротьбі з пандемією вдома. Якщо до COVID-19 Китай сприймався західними союзниками як виклик та загроза, то під час пандемії посилюється процес проникнення та закріплення позицій Піднебесної у європейському просторі через гуманітарну діяльність неофіційно названу «дипломатія Alibaba». Наприклад, Італія стала першою державою G7, яка приєдналася до ініційованого Китаєм масштабного інфраструктурного проекту «Один пояс – один шлях».

Гуманітарна допомога КНР має водночас як політичну мету – посилення впливу на світові процеси, покращення іміджу держави, у тому числі через запозичення досвіду Китаю у боротьби із пандемією з одночасним обмеженням демократичними країнами громадських прав та свобод. Так і економічну – проникнення у економічні системи країн світу, реалізація власних медичних засобів захисту від COVID-19.

Складні процеси відбуваються у Європейському просторі. Неготовність органів ЄС представити дієвий план протидії пандемії серйозно вплинула на авторитет Євросоюзу як серед учасників, так і серед потенційних нових членів. Цим скористалися не лише євроскептики у середині ЄС, а й конкуруючі центри сили, насамперед РФ та КНР, яким вдалося здійснити масштабну інформаційно-пропагандистську кампанію з дискредитації ідеї європейської єдності [1, с. 3].

Знижується привабливість ліберальних демократій, одночасно зростає популярність популістських та авторитарних сил. Посилюється роль держави як у внутрішній, так і у міжнародній політиці. Поглиблюється криза міжнародних інститутів, європейських та євроатлантичних інституцій, ООН як моделі глобального управління.

З іншого боку, глобальна криза, викликана пандемією COVID-19, відкриває вікно можливостей – перезавантаження економічних моделей з одночасним впровадженням інноваційних технологій, активізація інформаційного сектору економіки і виробництво інформаційного продукту, розвиток «віртуальної економіки», е-держав, «онлайн дипломатії», «віртуальних» самітів (Ради ЄС, G-7), пожвавлення становлення інформаційного суспільства і актуалізація інтелектуального продукту.

Список посилань

1. Веселовський А. І., Александров О. С., Орлик В. В. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток глобальних процесів розвитку системи міжнародних відносин. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 12.05.2020. С. 1–4. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhнародni-vidnosini/vpliv-pandemii-covid-19-na-rozvitok-globalnikh-procesiv>
2. Кравченко В. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародні відносини: ключові тенденції. PolUkr : польсько-український портал. URL: <http://www.polukr.net/uk/blog/2020/04/vpliv-pandemii-covid-19-namiznarodni-vidnosini/>

Горбенко Віталій Сергійович

аспірант кафедри соціології

Запорізького національного університету

РОЗВИТОК СВІТОГЛЯДУ МИРОТВОРЕННЯ В ПРОЦЕСІ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТРАВМИ ВІЙНИ

Проблематика соціальної і культурної травми і пов'язаних з нею ризиків почала активно розроблятися у психології, соціології, соціальній філософії починаючи з середини 90-х років ХХ ст. Серед відомих досліджень можна виокремити такі як аналіз впливу культурної травми на колективну (історичну) пам'ять, травмуючих факторів в історії етносу, феномену травми в посттоталітарних суспільствах у зв'язку з процесами структурної деконверсії, символічних механізмів, що конструюють травму [1; 2; 3; 4; 5] та інші.

Термін «травма» походить від грецької τραῦμα – «рана» і раніше використовувався виключно у медицині для означення фізичних ушкоджень окремих тканин, органів або усього організму під впливом зовнішніх факторів. Пізніше даний термін став використовуватись в психіатрії. Одним з перших, хто застосував його у цьому напрямку, був австрійський психолог і психіатр З. Фройд. Під травмою вчений розумів певні психічні стани, які виникають у наслідок раніше пережитих і пізніше забутих вражень, яким належить суттєве значення у етимології виникнення різноманітних неврозів. Він відмічав: «травматичний вплив може здійснити будь яка подія, яка викликає почуття страху, жаху, сорому, душевного болю, і в залежності від сприйнятливості потерпілого залежить ймовірність того, що ця подія набуде характеру травми»

[6, с. 9]. Після цього «травма» стала одним з ключових понять психоаналізу постфрейдівської епохи.

Психоаналітичний підхід до розуміння травми відіграв значну роль у розвитку широкого спектру соціогуманітарних досліджень. Достатньо згадати філософські концепції Ж. Лакана, М. Фуко, Ж. Дерріда та інших. Як писав Р. Ейерман: «Вивчення культурної травми тепер досягло статусу дослідницької парадигми. Швидкість, з якою це відбулося, просто шалена. Начебто тільки у 1999 році я й мої однодумці Дж. Александер, Б. Гізен, Н. Смелзер і П. Штомпка вперше приступили до програми дослідження культурних травм. І ось вже настав час задуматися про висновки та досягнення цієї нової дослідницької парадигми» [4, с. 41].

В наш час щодо феномену соціальної травми склалося декілька підходів: 1) травма – як втрата (або досвід втрати), усвідомлення людиною втрати себе як «цілого», спроба особи «вписати» травму у свою повсякденність; 2) травма – як сюжет (символічна матриця), що проявляється у возведенні пам'ятників, акцентування на травмі шляхом показових дій. Таким чином створюються рамки, які можуть впливати на аудиторію; 3) травма – як основа суспільства (консолідує подія), тобто травма створює і у свідків, і у безпосередніх жертв уявлення щодо єдності суспільства, яке об'єднує їх, і в той же час відокремлює від тих, хто до цієї травми не має ніякого відношення [7].

Сьогодні багато науковців також працюють над визначенням симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР), які вивчають «рани» минулого та відшуковують їх сліди у теперішньому. Так, наприклад, дослідження причин і симптомів ПТСР, які розпочалися за наслідками Першої світової війни, були продовжені у роботі з ветеранами – учасниками бойових дій Другої світової, а також із в'язнями концентраційних таборів.

Однією із сучасних тенденцій у розумінні соціальних травм є зміна і розширення переліку подій, які мають соціально-травмуючий ефект крім війн. Так, польський соціолог П. Штомпка вважає, що соціальні зміни, які мають різкий, раптовий характер на кшталт революцій, переворотів, ломки суспільного устрою тощо, також носять травматогенний характер [8].

Таким чином, соціальні травми сьогодні займають важливе місце не лише у наукових дослідженнях, але й у конструюванні соціокультурного простору, означаючи найбільш больові події і явища минулого і визначаючи ціннісні орієнтири сучасності. Тому, сьогодні важливе значення має не лише

усвідомлення сутності соціальної травми, але й пошук шляхів подолання її наслідків. Адже соціальні травми торкаються не лише окремих жертв та їх переслідувачів, але й суспільства в цілому та його взаємовідношень з іншими суспільствами. Соціальні травми руйнують структуру суспільства, мають тенденцію передаватись із покоління в покоління і перешкоджають суспільному благополуччю. Зокрема, соціальні і культурні травми можуть негативно впливати на культурну самобутність і самооцінку; воєнні травми, які пов'язані із приниженням поразки і підкорення, негативно впливають на колективну самоповагу.

Отже, суспільство, яке прагне до одужання, повинно осмислити і усвідомити травмуючий досвід. Долаючи соціальну травму, суспільство набуває усталеності, стає на шлях оздоровлення і розвиває необхідні ресурси, які допомагають у подальшому уникати руйнівних соціальних змін.

На нашу думку, одним із шляхів подолання соціальної травми війни є розвиток світогляду миротворення. Миротворчість як процес передбачає, з одного боку, формування миру, кращого за попередній. З іншого боку, подолання наслідків – війни, військового або інших видів конфліктів. Усвідомлення необхідності миру, як способу буття людини, слугує своєрідною засадничою системою, за допомогою якої формується світогляд миротворення. Він гармонізує соціальне й особистісне, глобальне й локальне, виявляє механізми функціонування суспільства у складному еволюційному процесі.

Список посилань

1. Caruth C., *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore MD, and London: Johns Hopkins University, 1996. 154 p.
2. Neal A.G. *National trauma and and Collective Memory: Major Events in the American Century*. New York, 1998.
3. Eyerman R., *Memory, Trauma, and Identity*. New York: Palgrave, 2015. 214 p.
4. Eyerman, R. *Social theory and Trauma*. *Acta Sociologica*. 2013. 56(1). P. 41-53.
5. Александер Дж. Культурная травма и коллективная идентичность. *Социологический журнал*. 2012. № 3. С. 5-40.
6. Фрейд З. Предупреждение. О психическом механизме истерических феноменов. В кн.: *Исследования истерии*. Санкт-Петербург: Вост.-Европ. Институт Психоанализа, 2011. 464 с.

7. Мороз О. Методология изучения коллективной травмы. ПостНаука. Электронный журнал. URL: <https://postnauka.ru/> (дата звернення: 26.02.2021).
8. Штомпка П. Социальные изменения как травма. Социологические исследования. 2001. № 1. С.6-16.

Жарко Ярослав Юрійович

аспірант 2-го року навчання кафедри соціології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ІДЕОЛОГІЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО В АВТОРИТАРНОМУ ТА ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СРСР – НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНА

Теоретизування ідей щодо майбутнього розпочали ще перші соціологи. Потрібно зауважити, що сутність соціологічної науки з часів її засновника – О. Конта – і його попередників, з яких можна назвати соціаліста-утопіста А. Сен-Симона, була націлена на сприяння подолання недоліків наявного на той час суспільства, створюючи і представляючи «світу і місту» ідеальну (утопічну) альтернативу [1]. Автор гуманітарного вчення сучасності М. Шульц дає визначення соціології, яке цілком пояснює її інтерес до тематики майбутнього: «Соціологія – це колективне осмислення умов нашого соціального існування і потенціалу майбутніх змін; соціологію можна, також, розглядати як простір, в рамках якого суспільство осмислює себе, своє минуле, сьогодення і майбутнє» [2].

Кажучи про класиків соціології, кожен по-своєму звертався до ідеалів майбутнього. Більш того, вітчизняний дослідник Н. Романовський вважає, що конструювання такого роду ідеалів у творчості К. Маркса, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Р. Парсонса, П. Сорокіна, Ю. Габермаса та інших, зіграло неабияку роль в досягненні ними статусу класиків [1]. Визнаної функцією соціології за вченням Г. Зіммеля і Ю. Габермаса вважається діагностика часу. Проблематика суспільного ідеалу близька усім соціологам: як західним, так і вітчизняним. У роботах багатьох учених соціології, філософії, таких як Р. Козелека, Е. Тоффлера, З. Баумана, У. Бека, Ж. Бодрийяра, С. Котла, Х. Ортега-і-Гассет, Є. Шацького, Дж. Форестера, Д. Медоуза, Г. Кана, О. Шпенглера та інших, було закладено основу сучасних наукових теоретизувань про майбутнє. На пострадянському просторі авторами, які вивчали проблематику майбутнього

можна назвати В. Бестужева-Ладу, С. Переслегіна, Р. Вилкова, С. Гузеніну, Ф. Лазарева, В. Попова, М. Шульгу тощо [3].

На нашу думку, одним із актуальних напрямків досліджень в рамках даної проблематики є аналіз ідеологічного конструювання майбутнього. Для розгляду цієї тематики ми пропонуємо порівняти специфіку конструювання майбутнього в часи Радянського союзу та незалежної України.

По-перше, розглянемо ідеологічне конструювання майбутнього на початку утвердження Радянської влади. В. Ленін (як медіатор між К. Марксом і Радянським суспільством) "переносить" конструкт майбутнього - "побудова комунізму" в ідеологію СРСР. Відбувається громадська перцепція даного конструкту, а в об'єктивному фоні здійснюються спроби відтворення "комунізму" в практиках. Виникає ідея "прискорення" задля наближення до "комунізму" - "п'ятирічка за 4 роки". В кінцевому результаті, проєкт "комунізму" не реалізовується вже в пізній період СРСР і в суспільстві руйнуються надії щодо очікуваного майбутнього, зникає футуральна направленість. На ідеологічному рівні конструюється ідея позначення часу як періоду "розвиненого соціалізму". Це поняття виникло як потреба позитивного пояснення глибокої системної економічної, політичної і ідейної кризи Радянського Союзу, як спроба відмови від власних принципів і заявлених програмних цілей. Також реальний або розвинений соціалізм втілював в собі сподівання радянського народу на краще майбутнє.

По-друге, розглянемо ідеологічне конструювання майбутнього в Україні після "Революції гідності". В системі футур-політики продукується образ "Європейської України". Здійснюється процес перцепції даного конструкту в масовій свідомості. На об'єктивному фоні відбувається згуртування суб'єктів національної ідентичності, зростання патріотизму, що впливає на характер протікання соціальних процесів: проходять проєвропейські реформи, відбувається конфлікт на Донеччині як залишкова боротьба з проросійських силами. Але не реалізована повна євроінтеграція.

Радянська темпоральна стратегія побудови "комунізму" схожа за формою з сучасною ідеєю побудови "Європейської України". Отже, якщо ми об'єктивно не досягнемо цього ідеологічно сконструйованого образу майбутнього, то нас чекають такі ж проблеми як в Радянському Союзі коли суспільство жило надіями на комуністичне майбутнє, яке в кінцевому підсумку не збулося.

Отже, слід зазначити, що для будь-якої ідеології важлива система конструювання майбутнього. Вона націлена на рівень перцепції часу масовою свідомістю, що має різні темпоральні наративи, які необхідно уніфікувати. Головна мета - це згуртування, консолідація суспільства в рамках конкретної темпоральної стратегії, що в кінцевому підсумку створює певні рушійні сили, які впливають на хід соціальних змін. Ідеологічне конструювання майбутнього дає можливість реалізації суб'єктивного впливу на об'єктивний фон соціальної динаміки.

Список посилань

1. Романовский Н. В. Будущее как проблема современной социологии. Социологические исследования. 2015. № 11. С. 13–22.
2. Долгов А. Ю. Шульц М. С. Варианты будущего: глобальные тенденции, альтернативные точки зрения и публичный дискурс. Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. 2017. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/2017-04-012-shulsts-m-s-varianty-buduschego-globalnye-tendentsii-alternativnye-tochki-zreniya-i-publichnyu-diskurs-schulz-m-s-debating> (дата звернення: 06.03.2021).
3. Ковальчук А. Є. Концепт «майбутнє» в сучасному науковому дискурсі: особливості інтерпретації. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2015. Вип. 4. С. 74–78.

Дідик Сергій Сергійович

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри суспільних дисциплін

Запорізького державного медичного університету

ВІЙНА НА СХОДІ УКРАЇНИ – ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА КОНСОЛІДАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Війна, незважаючи на людські і матеріальні втрати, завжди виступає рушієм технічного прогресу. Чимало технічних винаходів виникли на війні, завдяки війні, або ж розроблялися для задоволення військових потреб (неіржавна сталь, мікрохвильова піч, мобільний та супутниковий зв'язок, Internet і ін.). Але війни не тільки сприяли науковому поступу, активізували індустріальний

розвиток, але виступали в ролі потужного суспільного та державного модернізатора [1].

Такою для українців була, наприклад, Перша світова війна. Хоча українці були розділені між двома імперіями, служили в арміях ворогуючих сторін і були змушені убивати один одного на полі бою, вони почали усвідомлювати себе українцями – єдиним народом, який віками був розділений і був змушений жити під владою іноземних країн.

Перша світова війна поховала Російську, Австро-Угорську, Німецьку Османську імперії. На їх землях постали незалежні країни, а сам устрій цих держав зазнав істотних змін. Наприклад, після перемоги революції в Німеччині постала нова держава – Веймарська республіка. На уламках Австро-Угорської імперії постали Австрія, Угорщина, Чехословаччина. На українських теренах також почалася революція. Українці відродили українську державу. Але, нажаль, не змогли її зберегти і українська революція 1917-1921 рр. зазнала поразки.

Перша світова війна і українська революція підняли хвилю українського патріотизму й націоналізму, сприяли національній самоідентифікації українського народу та пробудженню його національної самосвідомості [2, с. 75-76]. Помаранчева революція, Революція Гідності та неоголошена війна на сході України – по-суті мали аналогічне значення, що і перераховані знамені події української історії.

Війна на сході виступає фактором, який консолідує українське суспільство, сприяє реформування країни і наближає нас до європейської спільноти держав. Згадаємо 2014 рік, коли армія України була слабкою, і, здавалося, не здатною протидіяти агресії Російської Федерації. Але десятки тисяч свідомих українців, патріотів, добровольців взяли зброю до рук і відстояли українську державність. Багато хто з них відчув себе справжнім українцем на Майдані 2013-2014 рр., а хтось вже після анексії Криму і початку гібридної війни на Донбасі.

Під тиском зовнішньої загрози український уряд провів низку реформ. За роки президентства Петра Порошенка в Україні розпочалась масштабна судова реформа. Позитивні зміни відбулися в економічній сфері. Україна у жовтні 2013 року в рейтингу легкості ведення бізнесу Doing business, який укладає Світовий банк, посіла 112 місце серед 189 країн світу.

Також була підписана Угода про асоціацію та зону вільної торгівлі із ЄС. Тому змінився вектор в торгівлі. Якщо на кінець 2013 року Росія була беззаперечним найбільшим торговельним партнером України, то з 2014 року

головним торгівельним партнером України стає ЄС. За підсумками 2018 року український товарний експорт до Росії становив 3,7 млрд доларів, а імпорт перевищив 8 млрд доларів. Її частка в українському експорті становить близько 9%, а в імпорті - близько 14%. Тим часом частка ЄС у зовнішній торгівлі на кінець 2018 року перевищила 40%. Експорт товарів до ЄС становив 20,159 (разом із послугами - 23,032 млрд доларів), а імпорт із ЄС - 23,183 (разом із послугами - 26,285 млрд доларів) [3]. Між Україною та ЄС почав діяти Безвізовий режим (з 11 червня 2017 року) [4].

Відбулися позитивні зрушення у сфері боротьби із корупцією. Хоча до остаточної перемоги ще дуже далеко, але наприклад, за 5 років президентства Петра Порошенка прогрес у боротьбі з корупцією був і його чітко зафіксували міжнародні організації. Якщо за результатами 2013 року в міжнародному індексі сприйняття корупції від Transparency International Україна посідала аж 144 місце, то за п'ять років держава покращила свій результат й піднялась на 120 місце[3].

Були вжиті рішучі заходи щодо захисту прав української мови. За роки президентства Петра Порошенка Верховна Рада ухвалила зміни до законодавства і встановила мінімальні квоти на українську мову на радіо та телебаченні. За каденції Володимира Зеленського розширили сферу застосування української мови. І цей процес триває.

Гібридна війна в Україні, не зважаючи на втрати з обох боків, сприяла відродженню української армії. Зараз країна перебуває у стані неоголошеної війни. І питання створення сучасних, боєздатних, професійних, патріотично налаштованих ЗСУ – питання виживання незалежної демократичної української держави. У 2014 році розпочалось масштабне реформування Збройних сил України, яке відбувалося в складних умовах збройної агресії Російської Федерації у Криму та на Донбасі. Реформування армії відбувалося за активної підтримки громадянського суспільства країни. Хоча до закінчення реформи в українській армії ще далеко, Україна вже по праву пишається прогресом в оборонній сфері [5]. За ці роки Збройні сили України зросли не тільки чисельно, але змінилися і якісно. Так, наприклад, протягом 2014–2018 рр. ЗСУ отримали більше 500 танків [6]. Протягом останніх чотирьох років видатки Міністерства оборони України зросли до 2,5% ВВП. Створено потужний оперативний резерв, удосконалено систему підготовки військ. У Повітряних Силах нарощено бойовий склад зенітних ракетних військ. Практично з нуля відновлено функціонування Командування та військових частин Військово-Морських Сил

на нових місцях дислокації та ін. Разом з армією почала відновлюватися і військова промисловість. Запрацювали заводи і фабрики, які виготовляють товари для ведення війни, а десятки тисяч українців отримали роботу і впевненість у завтрашньому дні.

Зроблені кроки до релігійної незалежності України. У 2018 р. Синодом Вселенського Патріархату прийнято рішення про початок процедур, необхідних для надання томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні. 6 січня 2019 патріарх Варфоломій вручив томос про автокефалію Православної Церкви України митрополиту Київському і всієї України Епіфанію [7].

З 2015 року в Україні почалася масштабна декомунізація. Декомунізація в Україні – процес позбавлення від наслідків комуністичної ідеології, що розпочався в часи розпаду СРСР та стихійно активізувався під час ленінопаду в період Революції гідності. Декомунізація заборонила радянську символіку, засудила комуністичний режим, відкрила архіви радянських спецслужб, бійців УПА визнали борцями за незалежність України [8].

Англійський історик, філософ, один з розробників цивілізаційної теорії А. Тойнбі запропонував «концепцію виклику і відповіді». Її суть полягає у тому, що на певному етапі розвитку цивілізації з'являється перепона, загроза, виклик. За умови адекватної відповіді на цей виклик цивілізація долає перепону і продовжує свій розвиток [9]. На нашу думку, таким викликом для сучасної України стала війна на сході, а загрозою – сусідня країна Російська Федерація. Якщо наша країна дасть адекватну відповідь на цей виклик, вона переможе і забезпечить собі подальший прогресивний і сталий розвиток.

Список посилань

1. Модернізація війною. Війна на Донбасі показала решті українців образ новітнього ворога // https://zaxid.net/modernizatsiya_viynoyu_n1337898
2. Каушнян А.І. Модернізація українського народу під впливом війни: історія і сучасність // Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914-2014: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 листопада 2014 р.) / Укладачі А.А. Мельниченко, П.В.Кутуєв, А.О. Мігалуш. – К.: Політехніка, 2014. – С. 75-76.
3. 5 років Порошенка у цифрах і фактах: яку країну лишає президент // <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48011503>
4. В ЄС домовилися про дати українського безвізу: детальний календарний графік // <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/03/2/7062428/>

5. 2014-2018: ЯК ЗМІНИЛИСЬ ЗСУ ЗА ЧОТИРИ РОКИ ВІЙНИ // <https://prm.ua/2014-2018-yak-zminilis-zsu-za-chotiri-roki-viyni/>
6. У 2014-2018 роках до ЗСУ поставлено понад 500 танків // <https://milnavigator.tv/u-2014-2018-rokah-do-zsu-postavleno-ponad-500-tankiv/>
7. Патриарх Варфоломей підписав томос об українській автокефалії // <https://www.svoboda.org/a/29692620.html>
8. Декомунізація: що і чому перейменовувати й демонтувати // <http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/decomunizaciya-r.pdf>
9. Стаття №2: История как «Вызов-и-Ответ». Концепция локальных цивилизаций А. Дж. Тойнби // <http://concepture.club/post/teorii-proishozhdenija-civilizacii/statja-2-istorija-kak-vyzov-i-otvet-koncepcija-lokalnyh-civilizacij-a-dzh-tojnbi#>

Масаликін Олександр

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

Ель Гуессаб Карім

*кандидат філософських наук, доцент,
Запорізького національного університету*

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОСТКАПІТАЛІСТИЧНОГО БУТТЯ

Існував ряд теорій нової економічної системи, яка замінить капіталізм. Деякі з них припускали, що коли капіталізм застаріє, його заміна відбудеться через еволюційні процеси, а інші моделі пропонували, що момент зміни капіталізму на нову систему буде супроводжуватися революцією. Але реальність запропонувала ще цікавіший хід буття, пандемію. Це не просто трансформація рядового рівня, це зміни, які відбуваються раз на кілька століть. Світ живе зараз в цю трансформаційну епоху. Пандемія, з одного боку, прискорила цей перехід, з іншого - підсвітила виклики і вимірювання нової соціально-економічної формації.

За оцінкою Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), в найближчі п'ятдесят років в розвиненому світі зростання буде «слабким». Нерівність виросте на 40%. Навіть у країнах, що розвиваються зростання видихнеться до 2060 року. Економісти ОЕСР висловилися дуже м'яко, а ми

скажемо прямо: для розвиненого світу кращі часи капіталізму вже позаду, а для інших країн вони закінчаться ще за нашого життя [1].

Криза, що почалася в 2008 році в економіці, перетворилась в кризу соціальну, викликавши масові заворушення. Тепер, коли революції вилилися в громадянські війни і створили військову напруженість між ядерними наддержавами, криза перетворилась в явище глобального порядку.

У цих умовах є тільки два можливих варіанти, як він може скінчитися. У першому сценарії світова еліта буде чіплятися за владу, перекладаючи витрати кризи на плечі трудящих, пенсіонерів і бідняків в найближчі 10 або 20 років. Глобальний порядок, що нав'язується МВФ, Світовим банком і Всесвітньою організацією торгівлі, виживе, але в послабленій формі. Витрати порятунку глобалізації будуть нести звичайні люди, що живуть в розвиненому світі. Однак зростання загальмується.

У другому сценарії консенсус буде порушений. До влади прийдуть крайні праві і ліві партії, оскільки звичайні люди відмовляться платити за бюджетну економію. Зате одні держави будуть намагатися перекласти витрати кризи на інші держави. Тут вже буде не до глобалізації - глобальні інститути опиняться безсилимими, а конфлікти, які вирували в останні 20 років: нарковійни, пострадянський націоналізм, джихадизм, неконтрольована міграція і опір їй, - розпалять пожежу в самому центрі системи. При цьому сценарії пусті балачки про міжнародне право припиняться; тортури, цензура, випадкові арешти і масові стеження стануть звичайними інструментами управління державою. По суті, це різновид того, що відбулося в 1930 роки, і немає гарантій, що це не відбудеться знову [1].

В обох сценаріях до 2050 року серйозний вплив будуть надавати зміни клімату, старіння населення і демографічне зростання. Якщо ми не зможемо створити стійкий світовий порядок і знову надати економіці динамізм, в десятиліття після 2050 року світ зануриться в хаос.

Заміна капіталізму чимось іншим - це вже не утопічна мрія, базові форми посткапіталістичної економіки, вже можна виявити в сучасній системі.

Громадянська війна на Україні, переможний хід ІДІЛ територією Сирії і Іраку; підйом фашистських партій в Європі; параліч НАТО через те, що населення не схвалює військового втручання, - всі ці проблеми пов'язані з економічною кризою. Вони показують, що неоліберальний порядок провалився.

Капіталізм - це комплексна система, що вмів пристосовуватися та чії здібності до адаптації досягли критичної межі.

Однак створені нами технології несумісні з капіталізмом - ні в його нинішньому, ні, ймовірно, в будь-якому іншому вигляді. Коли капіталізм втрачає здатність адаптуватися до технологічних змін, посткапіталізм стає необхідним. Якщо технологічні трансформації призводять до безпідставної зміни поведінки і створення нових організацій, посткапіталізм стає можливим.

Посткапіталізм можливий завдяки трьом наслідкам розвитку нових технологій в останні двадцять п'ять років.

По-перше, інформаційні технології зменшили необхідність праці, розмили межі між працею і вільним часом і послабили зв'язок між роботою і зарплатами.

По-друге, інформаційні товари роз'їдають здатність ринку до правильного ціноутворення. Це відбувається тому що ринки виходять з принципу дефіциту, тоді як інформація присутня в достатку. Захисний механізм системи породжує монополії в небачених за останні двісті років масштабах - а це не може тривати вічно.

По-третє, ми спостерігаємо довільний підйом спільного виробництва: поява товарів, послуг і організацій більше не відповідає диктату ринку і управлінської ієрархії. Найбільший інформаційний продукт в світі - Вікіпедія – безкоштовно створюється зусиллями 27 тисяч добровольців, через що знищується енциклопедичний бізнес, а рекламна індустрія позбавляється щорічних доходів в розмірі трьох мільярдів доларів [1].

Генсекретар ООН Антоніу Гутерреш, заявив, що конфлікти, зміна клімату та коронавірус створили найбільший гуманітарний виклик після Другої світової війни. За його словами, COVID-19 став «п'ятим вершником Апокаліпсису». Іншими «вершниками Апокаліпсису» в сучасному світі, на думку Генсека ООН, є геополітична напруженість, кліматичні зміни, глобальне недовіра і зловживання новими технологіями [2].

Список посилань

1. Мейсон П. 2015, Посткапитализм. Путеводитель по нашему будущему, [Postcapitalism: A Guide to Our Future by Paul Mason] URL: <https://klex.ru/oos> (дата звернення 15.03.21)
2. В ООН считают, что мир после пандемии не будет пружным, URL: <https://russian.rt.com/world/news/822576-oon-izmenenie-mir-pandemiya> (дата звернення 15.03.21)

3. Давыдов Д.А. Личность и государство в терниях посткапитализма: На пути к новой антагонистической общественной формации. М.: URSS, 2020. 218 с.
4. Прогнозирование: что будет после оргии? В рамках Международной Конференции «PALE-2020» «Жизнь в эру пост-апокалипсиса» Модератор: Prof. Максим Лепский. URL: <https://un-sci.com/ru/2020/05/16/prognozirovanie-chto-budet-posle-orgii/> (дата звернення 15.03.21)

Новік Андрій Костянтинович

магістрант кафедри політології

Запорізького національного університету

«ПРАВІЙ ПОВОРОТ» В СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ І КРАХ НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ. ПРИЧИНИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність теми обумовлена необхідністю збереження хиткої стабільності в світі, на основі котрої можливе мирне співіснування «великих держав». Також для політологічної науки просто необхідно окреслити форми змін, що відбуваються з сучасними політичними системами, встановити їх причини та спрогнозувати перспективи подальшого руху. Можливо, ми на власних очах спостерігаємо крах неоліберальної моделі глобалізації, а на зміну їй приходить правий радикалізм, або навіть неофашизм.

Спочатку слід окреслити існуючий, до недавнього часу, світовий порядок і ті причини, що привели до його змін. Кінець Другої світової війни ознаменував собою початок періоду домінування неолібералізму в більшості країн світу, що спричинило за собою появу і розквіт міждержавних об'єднань, таких як: ООН, ЄС, МВФ, і значно пізніше Світової організації торгівлі. Під егідою США починається нова хвиля глобалізації, вході котрої зменшуються суперечності між державами і вони стають взаємозалежними один від одного. Також після жахів двох світових війн, в розвитих країнах, остаточно закріплюється домінування ліво-центристських ідей. Не слід забувати і про колосальний вплив соціалістичного табору, котрий змушував країни демократії постійно розвиватися і поліпшувати рівень життя свого населення, а також виправдовував їх недосконалість незавершеним переходом до неоліберального глобалізму, і існуванням активного ворога. Спільна загроза максимально консолідувала демократичні держави. З руйнуванням біполярного світу, руйнується й баланс самої системи. Капіталістичним країнам більше не треба постійно

модернізуватися, не треба і демонструвати свою перевагу над конкурентом. Держави знову згадають про власні інтереси, загальні ж поступово відходять на другий план. В передових країнах фінансова сфера остаточно витісняє виробництво. Все це підкріплюється політичними теоріями, котрі ідеалізують існуючий стан речей, постулюють кінець розвитку системи [1]. Через 25 років, в інтерв'ю на каналі ВВС, Френсіс Фукуяма вже не матиме такої впевненості, її замінять туманні надії на переваги демократії і вірності обраного шляху. Там же політолог із світовим ім'ям говорить про те, що ми, можливо, знаходимось на шляху до авторитарного відродження [2]. Каталізатором цього процесу стала фінансова криза 2008 року, котра почалась в США і по ланцюгу перекинулась на всю світову економіку, демонструючи вразливість глобальної, неоліберальної економіки. Ця криза знову загострила існуючі, але прикриті, протиріччя між державами, котрі при ліберальному курсі не вирішуються, такі як: розподіл ринків, політичний суверенітет, поширення геополітичного впливу, співвідношення воєнного потенціалу. Все ще більше ускладнилось після загострення відношень між РФ та США, міграційної кризи в Євросоюзі та американської торгівельної війни з Китаєм.

На нові проблеми вирішили відповісти старими методами – різкою зміною курсу вправо і висуненням сильних, харизматичних національних лідерів, котрі обіцяють вирішити усі проблеми держави, і зробити її знову великою. І почалось торжество правих сил, в Росії відроджується давно забута концепція «Русского мира», в Америці використовуючи абсолютно шовіністичну риторіку до влади приходить Д.Трамп, Китай відчуваючи свою міць не боїться відверто кидати виклик «оплоту демократії». В ЄС в цілому ряді держав на виборах набирають популярність праві партії, коли ж ліво-ліберали втрачають підтримку. Перемога консервативної партії на парламентських виборах 2019 року в Австрії, в Німеччині вперше за 60 років в парламент проходить правопопулістська партія, в Польщі націонал-консервативна партія «Право і справедливість» вигравши вибори в парламент посилює контроль держави над ЗМІ і обмежує проведення мітингів, на виборах в парламент Греції в 2015 році третє місце займає неофашистська партія «Золота Зоря», на президентських виборах у Франції 2017 року кандидат від націоналістичної консервативної партії проходить в другий тур і програє Макрону, але склавши при цьому доволі жорстку конкуренцію. В Туреччині діє авторитарний режим Ердогана неофашистського толку, ліві ідеї знаходяться під заборонаю, політичні активісти репресуються, попри всі

демократичні ширми. У Великобританії на загальнонаціональному референдумі 2016 року населення голосує за вихід із ЄС, а через три роки на парламентських виборах Консервативна партія отримує найбільшу перемогу з часів Маргарет Тетчер, коли ж Лейбористи навпаки отримали найгірший результат з 1935 року.[3]

Схожі ситуації ми можемо бачити і в багатьох інших країнах, на мою думку це сигнал, що демонструє крах неолібералізму і доволі конкретний правий поворот в сучасній політиці. Підтримку правих ідей серед населення можна пояснити рядом причин, як то політична криза в Європі чи постійне погіршення рівня життя, а також зростання соціально-економічної нерівності в суспільстві і втрата власної національної і політичної ідентичності. Але на мою думку головною причиною є – повальне розчарування панівною ідеологією і розгубленість населення. І якщо цю пустоту не заповнити новим і прогресивним, то ми маємо великі шанси скотитися в реакцію, і повторити, мабуть вже забуті в головах людей, трагічні події двадцятого сторіччя

Список посилань

1. Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. — 1990. — № 3. — С. 84—118.
2. BBC World news HARDtalk Francis Fukuyama [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p0278cgv>
3. BBC NEWS Выборы в Британии: убедительная победа партии Бориса Джонсона [Електронний ресурс] URL: <https://www.bbc.com/russian/news-50765298>

Parkhomenko Mariia

M.A. student,

Graduate Assistant of the Political Science Department

Western Michigan University (USA)

RUSSIAN GEOPOLITICAL TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF UKRAINE'S DESOVEREIGNIZATION

Russia has been interfering in the Ukrainian domestic affairs since the 1990s. In the 2000s, there were gas disputes between Russia and Ukraine. In 2014, Russia annexed Crimea and started the hybrid warfare in Donbas, the East of Ukraine.

Donbass is considered a separatist territory, where people speak the Russian language and use the Russian currency. Russia is leading information warfare against Ukraine. It interferes in Ukraine, using different geopolitical technologies. According to Professor Dergachev, geopolitical technologies are direct and indirect actions, which a state applies against a rival to undermine its geopolitical status or even destroy it (Dergachev, 2020). Geopolitical technologies include military, political and economic strategies to capture a territory or other important geopolitical spaces and resources, such as information, economy, culture, etc.

Russia successfully applies hybrid warfare as a combination of military attacks and information warfare, which includes fake news, propaganda, and manipulation. Russian hybrid warfare has three main characteristics. First, it economizes the use of force. Moscow seeks to pursue its interests without overt use of military power if possible. In general, it prefers to minimize the actual employment of traditional military force. The use of cyber tools is an excellent example of one way in which Russia economizes on the use of force. Second, it is persistent. The reality of hybrid warfare is ever-changing intensity of conflict. Hybrid war strategies are always underway, although at certain moments they may become more acute and intense or cross over into conventional combat operations. Third, it is population-centric. Russia seeks to influence the population of target countries through information operations, proxy groups, and other influence operations (Ukraine, the Balkans, the Middle East) (Chivvis, 2017, p. 2). As hybrid warfare planning takes a long time, Russia was well prepared and waited for a convenient moment to attack Ukraine. This moment was the Euromaidan revolution in 2014 when Ukraine experienced civil disorder and murder, the change of the central government, the escape of the president Viktor Yanukovich.

The Russian political narrative – aimed at both domestic and foreign audiences – describes a ‘Russian World’, ‘Russian values’, and even a ‘Russian soul’. The narrative’s articulation begins at the very top, in the person of Vladimir Putin, and flows downward in a pyramidal fashion through traditional media and cyberspace all the way down to the grassroots level. It targets not just Russian citizens but the entire Russian-speaking population of planet Earth. Beyond that, it is expected that the narrative’s influence will organically spread outside the diaspora (Jaitner, 2015, p. 92). The Russian-Ukrainian war has revealed just how damaging this new type of warfare can be. Russia uses a variety of channels to transmit its preferred content. Russia-controlled TV-channels (such as LifeNews, Russia1, Russia24, Channel One Russia, NTV, REN TV) as well Ukrainian TV-channels, which are run by pro-Russia oligarchs

or Russian news providers, occupy prominent positions in the Ukrainian TV-channels, are a key tool. But the battle is moving to the internet as well. The resources of the online media (Russian newspapers, but also Ukrainian newspapers like *Komsomolskaya Pravda v Ukraine*, that is the Ukrainian edition of Russian-based newspaper (Veebel, 2015, p. 2). Thus, Russian propaganda works quite effectively in Russia, but also in Ukraine, where the majority of Eastern Ukrainians support pro-Russian parties and politicians. There are even those who believe that Putin is a good president who has never attacked Ukraine.

According to the Latvian analyst Janis Berzins, “the Russian view of modern warfare is based on the idea that the main battlespace is in the mind and, as a result, new-generation wars are to be dominated by information and psychological warfare [with] the main objective [being] to reduce the necessity for deploying hard military power to the minimum necessary, making the opponent's military and civil population support the attacker to the detriment of their own government and country”. As Berzins makes clear, from the Russian perspective, ‘modern warfare’ is to be fought in the mind – and information will be the principal tool in this fight, creating a version of reality that suits political and military purposes at all levels of warfare. This ‘contactless war’ has many advantages. Obviously, in terms of costs – both financial and human – it is beneficial. However, contactless war is also crucial, from a Russian perspective, in blurring the lines sufficiently to prevent intervention by Western powers on behalf of the states targeted (Thornton, 2015, p. 40-48). A new generation of Russians is now subject to intense imperialist and nationalist propaganda that intertwines seemingly contradictory historical figures. Ivan the Terrible, Peter the Great, Lenin and Stalin are all depicted as Russian heroes – regardless of ideology or policy – because each contributed to building a Greater Russia. Putinism blends every tradition and historical epoch that can reinforce the narrative of invincible state power. The Soviet occupation of Central and Eastern Europe is depicted as a progressive era of Russian benevolence rather than a dark period of retardation through the imposition of a failed ideology and an obsolete economic system. The aim is to whitewash Soviet crimes and weaken the national independence of neighbors. Kremlin war myths are designed to generate pride in Russia’s achievements. They stress the country’s sacrifices and victories against the Third Reich but ignore inconvenient facts, such as Moscow's active collaboration with Hitler in launching World War II and the mass murders and ethnic expulsions in territories occupied by the Red Army throughout Europe’s east (Bugajski, 2017). Russian information warfare and propaganda are crucial parts of Russia’s hybrid

warfare. The Kremlin realizes that applying military force is not enough to achieve their goals, so it is more effective to use brainwashing techniques. It has a long-term effect, and it is usually impossible to change people's minds if they have strong beliefs about something.

Russian geopolitical strategies have led to some negative consequences in Ukraine. Robert Jackson wrote that sovereignty includes five main elements: independence, supremacy, power, authority, and responsibility. A state is sovereign when it is independent and supreme, when it is free to make decisions domestically and internationally. 'Independent' means constitutionally separate and self-governing (Jackson, 10). Moreover, having a territory, self-determination and self-governance are important aspects of being sovereign. A state is responsible for its people's safety, rights and peace. Ukraine is losing some of these key elements of sovereignty. Firstly, the Ukrainian government's decisions depend on the International Monetary Fund conditions. As Ukraine is a borrowing state, it must follow the rules. Secondly, Ukraine's independence is limited because it is a limitrophe state. It is located between Russia and Europe, two different civilizations and it is not a geostrategic player, but an object, whose fate is dependent on Russia and the United States' political behavior. Zbigniew Brzezinski called Ukraine one of the most geopolitically endangered states: "Hence time may not be working in favor of a voluntary submission by Kyiv to Moscow, but impatient Russian pressures to that end as well as the West's indifference could generate a potentially explosive situation on the very edge of the European Union" (Brzezinski, 2012, p. 43).

The Russian hybrid warfare brings confusion, powerlessness, and division to Ukraine. The main concern is that Ukraine might lose its sovereignty and fall apart in the future, giving Russia more opportunities to increase its territory and continue to invade other countries.

Reference list

1. Brzezinski, Z. (2012). *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. New York: Basic Books.
2. Bugajski, J. (2017). *Russia's Historical Distortions*. CEPA <https://cepa.org/russias-historical-distortions/>
3. Chivvis, C. (2017). *Understanding Russian "Hybrid Warfare": And What Can be Done About it*. The RAND Corporation, 1-10.
4. Dergachev, V. (2020). *Geopolitical Technologies*. Professor Dergachev's Institute of Geopolitics. <http://dergachev.ru/Russian-encyclopaedia/04/47.html>

5. Jackson, R. (2007). *Sovereignty*. Malden, MA: Polity Press.
6. Jaitner, M. (2015). Russian Information Warfare: Lessons from Ukraine. In K. Geers (Ed.). *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine* (pp. 87-93). Tallinn, NATO CCD COE Publications.
7. Thornton, R. (2015). The Changing Nature of Modern Warfare. Responding to Russian Information Warfare. *The RUSI Journal*, 160 (4), 40-48.
8. Veebel, V. (2015). Russian Propaganda, Disinformation, and Estonia's Experience. Foreign Policy Research Institute, 1-3.

СЕСІЯ 2

ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА У НОВИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКАХ. МАЙБУТНЄ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Воронкова Валентина Григорівна

*доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри менеджменту організацій
та управління проектами
Інженерного навчально-наукового інституту
Запорізького національного університету*

Череп Алла Василівна

*доктор економічних наук, професор,
декан економічного факультету
Запорізького національного університету*

КРЕАТИВНІ SMART-ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ЧЕРЕЗ ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ТА КРЕАТИВНІСТЬ: ПОШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми полягає в тому, що креативні smart-технології у розвитку туризму сучасного міста і села сьогодні відіграють провідну роль у розв'язанні багатьох економічних завдань господарювання в умовах кризи.

Актуальним залишається формування концепції креативних smart-технологій туризму 4.0 в Україні, завдяки якій можна вийти з кризи і налагодити успішну реалізацію розвитку туристичної діяльності. Ефективна діяльність туризму залежить не тільки від високого рівня конкурентоспроможності, достатнього розвитку ІКТ, але й від компетенцій персоналу.

Ситуацію кризи та нестабільності супроводжують:

- 1) наявність невизначеності, пов'язаної з пандемією COVID-19;
- 2) необхідність формування концепції креативних smart-технологій туризму 4.0;

3) упровадження ІКТ та розвиток проривних креативних smart-технологій;

4) формування професійних працівників, що володіють основами науки Data science, BIG Data.

Методи – антропологічний, аксіологічний, феноменологічний, онтологічний, системний, структурно-функціональний, феноменологічний. Підходи – гуманістичний, крос-культурний, цивілізаційний. Принципи – цілісності (співмірності), інноваційності, нелінійності (відхилення від рівноваги), відкритості, гомеостатичності (самостабілізації), самодетермінації (самоналаштування), саморегуляції, самоуправління. Парадигми – синергетична, Agile-менеджменту (гнучкості), Просвітництва 2.0, людиноцентрична модель збалансованого розвитку, спіралеподібної динаміки, нелінійності, синтезу економіки, культури і техніки.

Концепції та теорії – smart-технологій як високоінтелектуальних, високотехнологічних, високо інноваційних у розвитку суспільства. Креативні smart-технології у розвитку сільського туризму виступають як багатогранний соціокультурний феномен та потужний чинник цифрової економіки, яка вис тупає усе більш високотехнологічною та сприяє створенню інноваційних туристичних продуктів; глобальний чинник розвитку креативного цифрового суспільства та всіх його складових міста і села – економіки, соціальної сфери, духовної культури; процес міжкультурної взаємодії, забезпечення оптимальних форм проведення дозвілля, реалізації різних форм використання вільного часу як чинників формування креативно-інноваційного світогляду особистості.

Smart-технології у розвитку сільського туризму виступають як синтез людини, культури, господарства певного регіону, відношення до природи, слугує ефективним чинником формування «другої культури» як занурення людини в інший спосіб життя, іншомовне середовище. Креативні smart-технології у розвитку туризму сучасного села виступають реалізацією здібностей, талантів і програм, смисложиттєвих орієнтирів людини (знань, інформації, творчо-інтелектуальної діяльності, наукової та освітньої діяльності, пошуку зв'язків).

Розвиток нових креативних smart-технологій – це використання штучного інтелекту, біотехнологій, генетичної інженерії, нанотехнологій, роботехніки та застосування їх у туризмі, що включає формування цінностей (матеріальних, наукових, духовних, виробничих) інноваційних ідей та застосування їх у реалізації агротуризму, зеленого, сільського, медичного, оздоровчого,

наукового, дозвілєвого; використання уяви, натхнення, знань, інформації, оригінальності як потужних двигунів розвитку креативної людини, реалізації креативного підходу, що базується на капіталізації таланту людини, примноженні її інтелектуального капіталу, який на базі ІКТ спроможний стати катализатором прискорення сервісної економіки за рахунок використання креативних smart-технологій у розвитку туризму сучасного міста і села.

Креативний туризм – це виявлення культурних цінностей особистості у межах її перебування в іншому соціокультурному середовищі, сприйняття культурних символів та цінностей іншої культури, культивування нових видів цінностей, задоволеності від споживання іншомовних культурних ресурсів; формування ціннісних смислів туристичної діяльності людини, вибору орієнтацій «мандрівного життя», сутнісних характеристик «людини, яка подорожує» (сенсу життя, індивідуальної свободи, відповідальності тощо).

Туризм як інформаційний феномен має ціннісний характер, його упровадженню сприяють креативні smart-технології, необхідні для реалізації креативної суті людини та її самореалізації у креативному бутті. Туризм на селі – комунікаційна сфера, у якій кадри повинні бути добре освічені, комунікабельні, професійно підготовлені, володіти декількома мовами, добре уявляти природу туризму.

Запровадження Європейських принципів до туризму зводиться до: прозорості (прозорості, наявності ефективних форм комунікації), відкритості, рівності доступу до інформації, пропорційності, довіри, взаємного визнання, рівного ставлення і недискримінаційності, креативності. За даними ЄС, на частку креативних індустрій припадає 3,4% світового ВВП, що становить майже 1,6 трлн. дол., що удвічі перевищує обсяги щорічних надходжень від міжнародного туризму; при цьому частка зайнятих у креативній економіці досягає 25% молодого населення світу.

Людиноцентрична модель збалансованого розвитку як найвищого виявлення креативної діяльності людини стимулює виробництво інноваційних і духовних благ і включає: креативне виробництво, комерціалізацію, збереження й відновлення природи, розвиток інфраструктури, інформаційно-комунікаційні технології, інтерактивні заходи (фестивалі, майстер-класи, створення унікальних продуктів). В основі сучасного розвитку сільського туризму – злиття креативної економіки, креативного бізнесу і креативного менеджменту, що детермінується

економічними, культурними, технологічними, соціальними, культурними чинниками.

Креативні smart-технології у розвитку сільського туризму включають: креативні активи, здатні генерувати економічне зростання і розвиток; джерело доходу від індустрій, що сприяє культурному розмаїттю та розвитку людського потенціалу; сукупність заходів, пов'язаних із розвитком креативних та культурних секторів. Креативні smart-технології походять з індивідуальної творчості, навичок, талантів, мають потенціал до формування добробуту та створення робочих місць і є серцем креативної економіки.

Розвиток креативних smart-технологій у розвитку сільського туризму включає: вплив креативної технології на розвиток дестинації – точок росту соціально-економічного розвитку території; нових технологій та засобів комунікацій у туризмі, що змінює характер взаємодії з клієнтами з використанням он-лайн-послуг, що включають: бронювання квитків, екскурсій, розваг, переміщення у суспільному транспорті, оренди велосипедів, що допомагає економити час; розвиток еквайрінгу як переваги платіжного, що підтримує функцію каскадного процесингу; розвиток електронної оплати послуг та інших онлайн-сервісів; диверсифікації послуг як розширення асортименту виробництва або послуг.

В основі креативних smart-технологій - формування smart-технологій, а саме Інтернету речей, технологій безкоштовних комунікацій, використання мобільних додатків та планшетів, електронних квитків, різноманітних геолокацій, он-лайн доступу до інформаційних видань, створення туристських додатків міста і села, розміщення інформації на різних мовах.

З метою формування єдиної інституційної, методологічної, організаційної основи для формування високорозумної і конкурентоспроможної туристичної галузі існує необхідність формування концепції 4.0 розвитку креативних smart-технологій сільського туризму у напрямі його сталого розвитку у контексті європейського досвіду, що включає:

- 1) розвиток креативних технологій цифрової економіки і цифрового менеджменту як чинників сталого розвитку туристичного бізнесу за рахунок упровадження Data science - аналізу і обробки даних турфірм у цифровій формі;
- 2) розвиток цифрових технологій як мегатрендів Data Mining, що включає добування даних, інтелектуальний аналіз даних, глибинний аналіз даних, направлених на розширення та персоніфікацію даних про клієнтів для

подальшого розвитку туристичного бізнесу, щоб реалізувати нові фічі для клієнтського профілю та розвитку direct-комунікацій, відслідковуючи ситуацію у туристичних організаціях у зв'язку з плинною поведінкою клієнтів, коригуючи ціни на турпоїздки;

3) використання Big-data-методів (метод граф і топологічний аналіз);

4) удосконалення тенденцій розвитку креативних смарт-технологій туризму для збалансованого сталого розвитку міста і села з використання розвитку зеленої і «синьої економіки»;

5) розвиток креативних технологій у різних бізнес-моделях сільського туризму в Україні та країн ЄС;

б) впровадження моделей глибинного (машинного) навчання у сферу туристичного бізнесу, які удосконалюють концепцію креативних цифрових технологій; формування креативних команд турфірм, здатних працювати в умовах ризику та сприяти подоланню проблем складності, невизначеності, стохастичності, асиметрії інформації; використання інформаційно-комп'ютерних технологій для розвитку сільського туризму та використання європейських інновацій у туристичній галузі України. Дана концепція буде сприяти упровадженню креативних smart-технологій у розвиток сільського туризму, подоланню наслідків COVID-19 та поширення європейського досвіду в Україні [1].

Публікацію підготовлено в рамках проєкту «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні»/«Diversification of rural tourism through sustainability and creativity: disseminating European experience in Ukraine»(DIRUT) 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE за підтримки Програми Erasmus+: Jean Monnet Європейського Союзу, що реалізується у Запорізькому національному університеті (2020-2023).

Список посилань

1. Череп А.В., Воронкова В.Г. Концепція креативних технологій у туристичному бізнесі. Виклики європейської регіональної політики в умовах пандемії COVID-19: збірник матеріалів міжнародного круглого столу. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. С. 54-58.

Guenaou Mustapha
Enseignant –chercheur
Chercheur associé
Au Centre de Recherche en
Anthropologie Sociale et Culturelle
CRASC-Oran (Algérie)
Axe d’investigation scientifique
Socio-Anthropologie des Sociétés
Humaines, des Entreprises et de la Communication

CARICATURE : DESIR, RIRE ET SATIRE POUR L’HUMOUR DE TOUS LES JOURS

Introduction

Dans le cadre de notre investigation scientifique qui touche le domaine des arts et du dessin de presse, nous avons entamé, depuis plusieurs décennies, une recherche sur la caricature. Cette contribution vise principalement la mise en avant des principes de collecte , de recueil et de l’analyse des vignettes et des charges- portraits pour pouvoir constituer un corpus qui s’enrichit de plus en plus, à travers les années et la passion pour cet art qui nous interroge par son histoire et nous interpelle par sa mémoire. Nous parlons de dessin de l’art caricatural (DAC) pour désigner l’art de la caricature.

Pour être plus explicite, le fait de pouvoir nous intéresser à cet art du dessin de la presse qui, différent des illustrations de la presse, est communément appelé caricature, nous incite à nous impliquer dans la passion, la collection et l’investigation d’ordre scientifique. Par ses portées, la caricature devient un objet de recherche scientifique : les médias classent la caricature dans la catégorie de l’art de l’humour, du rire et de la satire.

Plusieurs manifestations, entre festivals et expositions, nous ont aiguillés pour pouvoir penser à cette contribution dans le sens de pouvoir orienter des perspectives, en matière d’études et d’analyses des documents de l’apanage de la caricature, de l’humour, art du rire et de la satire. Cette question est pertinente puisque les sciences sociales et humaines cherchent à encourager de telles perspectives qui ne peuvent sortir du cadre de la recherche scientifique.

La caricature¹ a plusieurs siècles d'âge dont les origines remontent aux temps des gravures rupestres, encore conservées dans le monde pour pouvoir les classer comme patrimoine mondial de l'humanité. Ce dessin, prenant le nom de caricature, est un art et un domaine à faire valoir par des artistes, des spécialistes de l'humour, du rire et de la satire.

La réalisation d'un tel travail se confond avec un mandat de scientifique qui s'implique dans l'étude des corpus, constitués de vignettes et/ou de charges- portraits, œuvres d'un ou de plusieurs artistes – humoristes et dessinateurs pour rappeler le qualificatif professionnel et passionnel de caricaturistes. La caricature est un art, une passion, une appréciation et une culture.

Devant cette question d'intérêt accordé à la pertinence du sujet, étroitement lié à la caricature, nous nous intéressons à l'histoire et à la mémoire de cet art qui interpelle les admirateurs et les promoteurs de l'humour, du rire et de la satire, voire les scientifiques, dans la diversité de leurs disciplines et leurs spécialités, qu'elles soient pour les sciences sociales et humaines ou pour les Beaux-Arts.

Pour mieux faire valoir les recherches sur la caricature, support de la vulgarisation, l'information et de la communication (SVIC) du triptyque de l'intérêt jovial (TIJ) d'un côté et du triptyque d'intérêt pour l'art caricatural (TIPAC) de l'autre, nous avons formulé la problématique sous la forme de question qui est la suivante :

Quels sont les fondements de l'attachement à la caricature ?

La caricature, entre définition et domaine d'investigation scientifique

Selon Melot (Michel), la caricature présente des marqueurs d'une définition pluridisciplinaire puisqu'il la considère comme une arme inoffensive : « elle n'a de sens que dans un milieu particulier, le nôtre, et dans des circonstances qu'on peine à distinguer :

Un masque africain à la bouche tordue, au nez difforme, n'est pas une caricature ; c'est l'image d'un lépreux qui doit faire peur aux esprits ; un caillou sur lequel on a peint une bouille rigolote n'est pas une caricature, mais l'œuvre d'un schizophrène qui cherche à conjurer son mal ; un diabolin cornu et fourchu au tympan de la cathédrale n'est pas une caricature mais un avertissement solennel ; le bonhomme maladroit de l'enfant n'est pas une caricature. »²

La caricature est assimilée à une œuvre complexe et sophistiquée : « sa compréhension suppose d'abord une culture décomplexée du portrait, ce triomphe de

¹ Guenaou (Mustapha) 2019, Histoire et mémoire de la caricature en Algérie. Saint Denis : Edilivre

² Melot (Michel), 2017, « la caricature à l'épreuve du feu », In Oser la laïcité. Caen : EMS éditions, pp.31-38

l'individu hypostasié, à la fois déifié et désacralisé. Et pas de n'importe quel portrait, mais de ce portrait réaliste qu'on ne pratiqua pas en Occident avant la fin du Moyen Âge. Les portraits hiératiques ou conventionnels, par lesquels on exprimait le rang d'un personnage. »³

La caricature est assimilée à un dessin de presse. Cet art est apparu sur papier et émergea avec le développement de la presse écrite. Elle présente les marqueurs d'un dessin et/ ou d'une représentation graphique. Différente de l'illustration de presse, la caricature offre des images dessinées au crayon ou autres moyens de transcription graphique du dessin.

Ces dessins sont humoristiques ou grotesques pour provoquer le sourire, le rire et parfois le fou rire. Ce triptyque de l'expression de la satisfaction et de l'enjouement temporaire et éphémère⁴ (TESETE), personnelle et individuelle avant qu'elle soit duelle ou collective. Devant une vignette, cette expression est d'origine et de l'apanage de la plaisanterie.

Dans le cadre du domaine de l'investigation scientifique et/ ou artistique, la problématisation se met en avant pour pouvoir mener une recherche qui relève de la discipline ou de la spécialité des sciences sociales et humaines et/ ou de la maîtrise des techniques artistiques pour les Beaux-Arts.

Hanaa Chalak parle de recherches qui sont conduites dans le cadre qui, bien défini et déterminé, est en relation avec la problématisation qui ne pourrait relever que du rationalisme dont avait expliqué G.Bachelard⁵. Puis, elle évoque les recherches scientifiques, celles qui « accordent de l'importance aux problèmes et au caractère apodictique des savoirs scientifiques »⁶ et/ou artistiques des Beaux-Arts.

Nous rappelons l'intérêt et la portée de la problématisation en ces termes : « Étroitement liés aux problèmes qui visent à expliquer le fonctionnement des phénomènes, les savoirs scientifiques sont constitutifs d'un réseau de contraintes et de raisons et ne peuvent pas se limiter aux seules solutions. »⁷ Elle insiste sur le fait suivant : « Ce sont des savoirs raisonnés et non pas des savoirs vrais et factuels. »⁸ La caricature est employée dans le développement des habiletés⁹ et des compétences

³ Id.

⁴ Cette expression présente les signes de l'humeur, de la joie et de la gaieté.

⁵ Bachelard (G), 1949, *Le rationalisme appliqué*. Paris : PUF

⁶ Chalak (Hanaa), 2016, « outils d'aide à la problématisation : l'utilisation de la caricature du magmatisme des zones de subduction en terminale S. In RDST, n° 14, pp.63-04

⁷ Id.

⁸ Id.

⁹ Chendi (Wael Choab Saber), *L'emploi de la caricature dans le développement des habiletés de la lecture critique des apprenants de français, langue étrangère et leurs perceptions*, Thèse de doctorat, Université Sherbrooke, 2017, 303 p (153-160)

Le domaine de la recherche scientifique relative à la caricature demeure marqué par l'indigence des travaux universitaires, qui seraient complémentaires aux publications de vulgarisation et d'information culturelle. Une adaptation de l'investigation scientifique aux technologies de l'information et de la communication (ISTIC), devant cette avancée artistique développée par l'intégration des TIC (AADITIC), est nécessaire, voire recommandée pour pouvoir mettre plus de documents et de travaux scientifiques à la portée des chercheurs, qu'ils soient des sciences sociales et humaines et/ ou des Beaux-Arts.

Dans ce domaine¹⁰, il est important de signaler la pertinence des éléments socio anthropologiques et artistiques pour pouvoir comprendre leur place par rapport à la caricature et au comportement des acteurs¹¹, qu'ils soient sociaux, scientifiques et artistiques¹². Ce triptyque des acteurs sociaux, scientifiques et artistiques (TASSA) recèle des marqueurs des portées du dessin caricatural ou caricature, entre l'usage et l'intérêt de cet art, répandu grâce à la presse et aux différentes expositions, aux nombreux festivals et les salons du rire.

Les portées, entre usages et intérêt

Les scientifiques se posent, fréquemment, la question suivante : A quoi pourrait servir la caricature ? En tant qu'art, la caricature pour les uns et les dessins de presse caricaturaux visent principalement la création des moments de l'expression de la satisfaction et de l'enjouement temporaire et éphémère où s'impliquent l'humour, le rire et la satire.

Par ses fonctions principales, la caricature est provocatrice dans le sens de mettre en valeur la critique humoristique d'une situation contextuelle et/ ou d'une physionomie individuelle. Dans ce cas, pouvons-nous mourir (de rire !) pour une vignette ou une charge – portrait ? Duprat (Annie) et Bihl (Laurent) répondent : « oui. On peut mourir pour un dessin »¹³

Cependant, « Peu cherchent à analyser ce qu'est l'objet « caricature », c'est-à-dire un dessin sous-tendu par un projet, de dénonciation ou de rire, de dérision ou de burlesque. Nous ne reprendrons pas ici la différence entre « caricature » au sens

¹⁰ Marlot (Carinne) et Morge (Ludvic) , adapter l'investigation scientifique et technologique aux enseignants : points de vue de recherche en didactique, 359 p

¹¹ Marlot (Carinne) et Morge (Ludvic) , adapter l'investigation scientifique et technologique aux enseignants : points de vue de recherche en didactique, 359 p(pp10-214)

¹² Il faut les trois différentes catégories d' acteurs pour qu'ils soient interdépendants dans la compréhension de la caricature et complémentaires pour faire valoir les portées de cet art, le dessin caricatural.

¹³ Duprat (Annie) et Bihl (Laurent),2015, Caricature et espaces publics. In Sociétés et Représentations.2015/1,n°39, pp.227-236.

premier (étymologie caricare, charger, transformer les corps) et dessin de presse qui se développe à l'unisson de cette dernière. »¹⁴

L'interrogation de l'histoire et l'interpellation de la mémoire se mettent en compétition d'un côté et fait valoir une équation de l'autre: « L'équation faite paresseusement entre « caricature » et « rire » n'est jamais pertinente : la caricature joue sur le ridicule qui peut entraîner un rire, mais aussi sur l'effroi, la peur et toutes sortes de ressorts qui engendrent le sarcasme. »¹⁵

A la portée d'une caricature s'ajoute l'intérêt de la vignette ou de la charge-portrait qui interpelle l'humeur des individus et leur comportement vis-à-vis de cette catégorie de dessins humoristiques, celle qui interroge et interpelle le triptyque DIR qui, en acronyme désignant la dérision, l'irone et la raillerie, rappelle les fondements de l'intérêt pour l'art caricatural ou la caricature.

Le triptyque d'intérêt pour l'art caricatural

Par le TIPAC nous désignons le triptyque d'intérêt pour l'art caricatural qui rappelle le fondement de l'intérêt de la caricature, objet de cette contribution à l'histoire et à la mémoire de cet art, relatif au dessin humoristique et grotesque. Trois fondements se mettent en compétition, tout en respectant la chronologie suivante :

- L'intention
- La volonté
- L'action¹⁶

1-L'intention d'aller découvrir

L'intention¹⁷ d'aller découvrir vise l'intention d'une découverte des aspects de la caricature, lors d'un festival, une exposition ou un salon du rire. Cette intention pourrait toucher un espace restreint et/ ou proche, dans le sens d'une proximité temporelle et/ ou spatiale. Plusieurs aspects peuvent être recelés : l'aspect artistique, l'aspect social, l'aspect culturel, l'aspect humain, l'aspect moral, l'aspect symbolique, l'aspect critique, l'aspect humoristique, l'aspect satirique, etc.

2-La volonté d'aller affronter

La volonté¹⁸ d'aller affronter a pour finalité de l'affrontement de l'(des) œuvre (s) , étroitement lié à la découverte la qualité , la valeur et le poids symbolique que représente la vignette ou la charge – portrait. Elle peut être imminente et/ ou éminente

¹⁴ Id.

¹⁵ Id.

¹⁶ Guenaou (Mustapha), Culture à l'ère du numérique et pratiques juvéniles : IVA entre expressions et Big Data enrichi. In French Journal For Media Research (France) ,n° 12/2019.In [http:// www. French Journal For Media Research/id.1864](http://www.FrenchJournalForMediaResearch/id.1864)

¹⁷ Id.

¹⁸ Id.

dans le temps et dans la distance par rapport au lieu de la position individuelle et personnelle et au lieu de l'exposition de (des) œuvre (s) , qu'elle soit personnelle ou collective.

3- L'action d'aller contempler

L'action¹⁹ d'aller contempler vise un rapprochement de l' (les) œuvre (s) exposées ou mises à la disposition du public. La contemplation est synonyme de l'observation directe de l'appréciation favorisante et de l'évaluation légitime. Cette contemplation s'attache à l'acronyme ODAFEL²⁰ qui lui accorde de l'importance vis-à-vis de ses publics : le public artiste, le public organisateur et le public invité personnalisé et le public visiteur anonyme.

Conclusion

Par le dessin de l'art caricatural nous entendons la caricature, objet de cette contribution. Son intérêt réside dans l'imagination professionnelle de l'artiste, de la maîtrise de l'art du dessinateur évocateur et humoriste, de l'exagération dans les traits essentiellement caricaturaux et le jeu de l'innovation dans le dessin artistique et humoristique.

Cet art avait impliqué, dans son histoire et sa mémoire, de nombreuses et éminentes personnalités dont une élite qui accorde beaucoup d'attention au rire auquel s'attache le dessin de presse humoristique pour les uns ou la caricature pour les autres. Nous évoquons principalement, des écrivains, des philosophes dont la liste reste non exhaustive : Charles Baudelaire (1821-1867)²¹ , Henri Bergson (1859-1941)²² , Sigmund Freud (1856-1939)²³ les frères Edmond (1822-1896) et Jules (1830-1870) Goncourt ²⁴, etc.

Plusieurs questions sont évoquées par le dessin de l'art caricatural, avec plus de traits que de textes. Il est intéressant de rappeler que l'éventuelle existence du texte se limite aux onomatopées, aux bulles ou aux légendes sur l'un des quatre côtés de la vignette. Ces additifs discursifs présentent seulement les marqueurs d'une animation verbale ou discursive.

¹⁹ Id.

²⁰ L'observation directe de l'appréciation favorisante et de l'évaluation légitime

²¹Baudelaire (Charles), a-1976 (texte de 1863), « Quelques caricaturistes français », Œuvres complètes de C. Baudelaire éd. par Claude Pichois, Paris, Gallimard (coll de la Pléiade), t. II, p. 1352-1360.

b- « De l'essence du rire », [1859], in Œuvres complètes, t. 2, Paris, Gallimard (Pléiade), 1975, pp. 1342-1352.

²² Bergson (Henri), Le Rire : essai sur la signification du comique, [1899], Paris, PUF (Quadrige), 2012.

²³ Freud (S), a-1927, « L'humour » In l'inquiétante étrangeté .Trad. De l'allemand par Feron (B), 1985, Paris Gallimard, pp. 319-328.

b-1992 Le Mot d'esprit et sa relation à l'inconscient, [1905], Paris, Gallimard (Folio-Essais),1992.

²⁴ Goncourt (Edmond et Jules, de),1912 Gavarni. L'homme et l'œuvre Paris : Bibliothèque Charpentier.

Les courts textes sont insérés dans un espace choisi respectif dans le cadre spatial et contextuel de l'image afin d'être plus explicite et formellement expressive. Ces éclaircissements visent le sens énonciateur, évocateur et provocateur. Ils rendent la représentation plus ou moins compréhensible par le sens et l'image caricaturale.

Le dessin de l'art caricatural met en place, dans un cadre triangulaire, un pacte de lecture, d'interprétation et de compréhension entre la vignette et/ ou la charge portrait, l'artiste humoriste ou caricaturiste et l'admirateur de l'un ou des deux autres éléments contractant le pacte de l'humour, du rire et de la satire.

Bibliographie

1. Bachelard (G), 1949, *Le rationalisme appliqué*. Paris : PUF
2. Baudelaire (Charles), a-1976 (texte de 1863), « Quelques caricaturistes français », *Œuvres complètes de C. Baudelaire éd. par Claude Pichois*, Paris, Gallimard (coll de la Pléiade), t. II, p. 1352-1360.
3. Baudelaire (Charles), b- « De l'essence du rire », [1859], in *Œuvres complètes*, t. 2, Paris, Gallimard (Pléiade), 1975, pp. 1342-1352.
4. Bergson (Henri), *Le Rire : essai sur la signification du comique*, [1899], Paris, PUF (Quadrige), 2012.
5. Chalak (Hanaa), 2016, « outils d'aide à la problématisation : l'utilisation de la caricature du magmatisme des zones de subduction en terminale S. In RDST, n° 14, pp.63-04
6. Chendi (Wael Choab Saber), *L'emploi de la caricature dans le développement des habilités de la lecture critique des apprenants de français, langue étrangère et leurs perceptions*, Thèse de doctorat, Université Sherbrooke, 2017, 303 p (153-160)
7. Duprat (Annie) et Bihl (Laurent), 2015, *Caricature et espaces publics*. In *Sociétés et Représentations*. 2015/1, n°39, pp.227-236.
8. Freud (Sigmund), a-1927, « L'humour » In *l'inquiétante étrangeté* .Trad. De l'allemand par Feron (B), 1985, Paris Gallimard, pp. 319-328.
9. Freud (Sigmund), b-1992 *Le Mot d'esprit et sa relation à l'inconscient*, [1905], Paris, Gallimard (Folio-Essais), 1992.
10. Goncourt (Edmond et Jules, de), 1912 *Gavarni. L'homme et l'œuvre* Paris : Bibliothèque Charpentier.
11. Guenaou (Mustapha), 2019 a-*Culture à l'ère du numérique et pratiques juvéniles : IVA entre expressions et Big Data enrichi*. In *French Journal For Media Research (France)* ,n° 12/2019. In [http:// www. French Journal For Media Research/id.1864](http://www.FrenchJournalForMediaResearch/id.1864)
12. Id. 2019b-, *Histoire et mémoire de la caricature en Algérie*. Saint Denis : Edilivre

13. Marlot (Carinne) et Morge (Ludvic) , adapter l'investigation scientifique et technologique aux enseignants : points de vue de recherche en didactique, 359 p
14. Melot (Michel),2017, « la caricature à l'épreuve du feu »,In Oser la laïcité. Caen : EMS éditions, pp.31-38

Кальниш Юрій Григорович

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри соціології Дніпровського
національного університету імені Олеся Гончара*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОДЕЛІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В середньому протягом року в Україні відбувається до 300 надзвичайних ситуацій та близько 70 тисяч пожеж, на яких гине понад 2 тисячі осіб. Більше 40 відсотків пожеж трапляються у сільській місцевості. Характер і масштаби природно-техногенних загроз безпеці життєдіяльності людини свідчать, що ступінь її захисту не може бути достатнім, якщо в загальнодержавному масштабі не буде вирішено завдання належного захисту населення, територій та суб'єктів господарювання від надзвичайних ситуацій та їх наслідків [1].

Цивільний захист (ЦЗ) – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [2]. На сьогоднішній день майже у всіх країнах прийнятий територіально-виробничий принцип побудови і функціонування системи ЦЗ. Організаційна структура національних систем ЦЗ у більшості країн має багато спільного і розвивається в напрямі подальшої уніфікації.

Зараз, в контексті реалізації в Україні нової моделі адміністративно-територіального устрою й розмежування повноважень між центром, регіонами, місцевостями постає питання й щодо формування нової парадигми цивільного захисту населення України. У зв'язку з цим, особливого інтересу набуває досвід у цій сфері тих розвинених країн, які мають менш централізовані системи державного управління, зокрема США і ФРН.

В США Федеральна служба надзвичайних ситуацій (FEMA), підпорядкована безпосередньо Президенту США, виконує наступні функції:

забезпечення виживання країни в ядерній війні; розробка планів евакуації населення США з небезпечних районів; здійснення заходів відповідно до програми будівництва захисних споруд; удосконалення та підвищення стійкості систем зв'язку та оповіщення; створення і розосередження стратегічних запасів на випадок надзвичайних ситуацій.

Однак, у кожному штаті також є консультативна рада з питань ЦЗ і штаб ЦЗ. Крім того, створюються місцеві штаби в графствах та інших адміністративно-територіальних й муніципальних утвореннях (загалом – більше 3,5 тис. штабів). На промислових підприємствах, де працює 50 і більше працівників, створюються комітети ЦЗ. Втім, головна особливість ЦЗ США полягає в тому, що в цій країні нема спеціальних формувань ЦЗ. Для вирішення цих задач застосовуються підрозділи національної гвардії, а при потребі – збройних сил.

Загальне керівництво цивільним захистом у ФРН здійснює федеральне міністерство внутрішніх справ. В його структурі створено центральний орган, що забезпечує координацію дій органів виконавчої влади, комунального самоврядування, установ та організацій із питань надзвичайних ситуацій – Федеральне управління захисту населення та допомоги при катастрофах.

Але необхідно зазначити, що ключові завдання під час виникнення криз на земельному та місцевому рівнях і надалі відносяться до компетенції федеральних земель, а вирішення цих завдань забезпечується земельними міністерствами внутрішніх справ.

Основу формувань цивільного захисту складають підрозділи, що входять до Служби захисту від катастроф, загальне керівництво якими здійснює федеральний Союз самозахисту. Усього в країні функціонує більше 400 його відділень. Ці служби укомплектовано добровольцями, кожен з яких зобов'язаний пропрацювати в ній 10 років за умови, що буде звільнений від військової повинності. Чисельність особового складу служби при повному її розгортанні досягає 600 тис. осіб. Основна тактична одиниця – взвод. За необхідності можуть створюватися роти, батальйони (загони). Наприклад, у 100 районах – імовірних об'єктах ядерних ударів створено міжрайонні загони загальною чисельністю до 40 тис. осіб. У великих населених пунктах розгорнуто підрозділи, до яких входить до 100 тис. осіб. У формуваннях служби налічується також більше 11 тис. транспортних і спеціальних автомашин, є й інші технічні засоби.

До цієї служби входять або тісно співпрацюють із нею ціла низка добровільних громадських організацій: “Товариство німецького Червоного Хреста”, “Робочий союз самаритян”, “Німецьке суспільство порятунку життя”, “Мальтійська служба допомоги”, технічна допоміжна і протипожежна служби. Загальна кількість членів цих добровільних організацій і штатного особового складу – понад 1,5 млн осіб [3].

Більш детальний аналіз теорії і практики формування систем ЦЗ населення [3] дозволяє виявити принаймні три базові організаційні моделі (парадигми), згідно яких ЦЗ, або: справа виключно держави (унітарна модель); справа самих громадян (ліберальна модель); спільна справа держави і громадян (партнерська модель).

Партнерська модель ЦЗ ґрунтується на розмежуванні функцій, повноваженні й ресурсного забезпечення між державою і місцевими громадами, з одного боку, та між місцевими громадами й структурами ринкової економіки і громадянського суспільства, з іншого боку. Наприклад:

Держава: встановлює загальні стандарти, норми, правила ЦЗ і контролює їх виконання; наглядає за стратегічними об’єктами, природною і техногенною ситуацією в країні в цілому; здійснює заходи ЦЗ загальнодержавного і регіонального характеру; забезпечує спеціальні рятувальні роботи; координує взаємодію місцевих рятувальних структур; надає матеріально-фінансову і організаційно-методичну допомогу місцевим структурам; готує кадри для системи ЦЗ.

Місцеві громади: створюють муніципальні служби оперативного реагування на надзвичайні ситуації; здійснюють нагляд за природною і техногенною ситуацією на своїй території; інформують громадськість та державні органи про стан цивільної безпеки на своїй території; утримують засоби оперативного захисту від надзвичайних ситуацій; забезпечують матеріально-технічну базу, фінансування і персонал сласних структур ЦЗ; координують взаємодію муніципальних служб, суб’єктів ринкової економіки і громадянського суспільства, спрямовану на забезпечення ЦЗ населення.

Суб’єкти ринкової економіки – самостійно здійснюють встановлений державою й місцевими громадами (на території яких вони діють) комплекс заходів із забезпечення ЦЗ власного персоналу й населення прилеглих до підприємства (установи, організації) територій та реагування на надзвичайні ситуації.

Суб'єкти громадянського суспільства (пр. добровільні протипожежні дружини, громадські рятувальні служби тощо) – сприяють діяльності державних і муніципальних служб оперативного реагування на надзвичайні ситуації.

Законодавство України передбачає можливість створення добровільних формувань цивільного захисту, втім, лише в якості "добровільних об'єднань громадян, що утворюється під час загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій для виконання допоміжних робіт" [5]. Разом з тим, аналіз досвіду ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій в останні роки показує, що в Україні:

- централізована ДСНС не завжди діє вчасно й ефективно;
- для реагування на НС місцевого рівня не достатньо залучаються ресурси місцевих громад і населення.

Тому, в умовах подальшого розвитку в Україні демократії, ринкової економіки, громадянського суспільства, місцевого самоврядування та децентралізації публічного управління найбільш перспективним здається формування партнерської моделі забезпечення системи ЦЗ населення, заснованої на розділенні функцій між національними, регіональними й місцевими органами ЦЗ із активним залученням громадськості та коштів місцевих громад, господарських утворень різної форми власності та ресурсів самих громадян. В перспективі, ця модель може бути розповсюджена не лише на функції ЦЗ, а й на всю систему реагування у надзвичайних ситуаціях в Україні.

Список посилань

1. Сергеев Е.Г., Шведа В.С. Організація цивільного захисту в об'єднаних територіальних громадах. Одеса : НМЦ ЦЗ та БЖД Одеської області, 2018. С. 4.
2. Кодекс цивільного захисту України. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення 20.02.2021).
3. Труш О. О. Досвід побудови та функціонування систем цивільного захисту країн-членів Європейського Союзу Західної Європи. Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2009. Вип. 4 (27). с. 441 - 447.
4. Григоренко Н. В. Зарубіжний досвід побудови систем надання державних послуг у сфері цивільного захисту. Теорія та практика державного

управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2015. Вип. 2 (49). с. 290 - 297.

5. Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2013-п#n10> (дата звернення 20.02.2021).

Капріцин Ігор Ілліч

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД В ПОДОЛАННІ КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА СХОДІ УКРАЇНИ

2014 рік став визначним для початку складання нової української культурної та державної ідентичності. Через централізовані, керовані, агресивні, підступні та насильницькі дії російських військ особливого призначення при анексії півострову Крим, частини Донецької та Луганської областей, порушенні територіальної недоторканості України остаточно було зруйнована ідеологічна модель “братерських народів”, що зберігалася з часів СРСР серед вікової категорії українських громадян до 1990 року народження. Для російськомовного населення Сходу України, особливо етнічних росіян — громадян України, події 2014-го, стали серйозним викликом їх етнічній та культурній самоідентифікації. В суспільній свідомості, на її побутовому рівні на фоні засудження агресії фактично відбувається травматичне етнокультурне раз-ототожнення з російською ментальністю, мовою та культурою.

Віддаляючись в часі, від “культурного шоку — 2014”, та проходячи через пост травматичний синдром, стає актуальним усвідомлення актуального стану певної частини громадян України російського походження, що переживають культурну травму, фруструють щодо свого етнічного походження з повним набором психічних реакцій, як то: толерантністю, агресивністю, депресивністю, регресивністю, емоційністю та ін. Тому, актуальним сьогодні є розробка та опрацювання соціопсихологічних механізмів індивідуальної та групової реабілітації та ресоціалізації травмованої частини українських громадян.

Огляд напрацювань соціологів, що присвятили свої праці темі колективної та культурної травми розкриває їх фундаментальні здобутки. Д. Александер у власній теоретичній розвідці намагається знайти пояснення символічних механізмів, що стоять за конструкцією травми, підключаючи такі поняття, як код, панівний наратив, драма, ритуал і ін.[2]. Цікавий, ґрунтовний та важливий для нашого контексту аналіз колективної пост-комуністичної травми зроблено П. Штомпкою [4]. За Р. Айєрманом поняття культурної травми не передбачає обов'язковості безпосереднього переживання події, як необхідної умови для включення певної події в травму. “Колективна травма переживається в часі і через спогади, ключова роль в цьому процесі належить репрезентації. Тому, як саме пам'ятається подія, тісно переплетено з тим, як саме воно представлено. Тому так важливі засоби і способи репрезентації, оскільки вони стирають межу між окремими людьми і ліквідують розрив між подією і спогадом про нього, створюючи соціальну основу для виникнення культурної травми” [1].

Функціональним та ефективним потенціалом подолання культурної індивідуальної та колективної травми володіє “Культур-ресурсна рекреація особистості”[2; 3], що спирається:

1. На розкриття реліктового рекреаційного потенціалу етнічних культур, що “лежить” значно глибше їх маніпулятивно міфо-ідеологізованих форм.
2. Різноманітне взаємодія з природними та архе-культурними об'єктами переживається та інтерпретується особистісно, відновлюючи, пробуджуючи внутрішньо-культурні особистісні зв'язки.
3. Відповідаючи внутрішньо-особистісній потребі особи “належати” формує умови для сталого гармонійного суспільного життя особистості в світі що змінюється.

Масюк Олег Петрович

*доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

НЕСАМОСТІЙНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ПРОЯВ ПОСТТРАВМИ У ПАНДЕМІЧНОМУ СВІТІ

Самостійність є ознакою сформованої особистості, яка здатна контролювати свої страхи та залежності. Вона впливає на суб'єктність і виходить із самості – сприйняття себе у соціальному світі.

Поширення пандемії COVID спричинило глобальну депривацію населення планети. Страх подальшого життя, масові жертви та істерія у ЗМІ стали причинами соціальної травми, яка значним чином змінила уявлення про буття, а також вплинула на рівень самостійності кожного члена суспільства.

Введені обмеження стали зазіханням на людську свободу, що у багатьох випадках призвело до появи ковід-дисидентства та ковід-колабораціонізму. Отже, зазначена проблемна ситуація потребує належного осмислення і пошуку напрямків її розв'язання.

Фундаментом для наших наукових пошуків стали роботи М. Решетнікова [2], який найбільш повно проаналізував протікання психологічної травми в умовах війни. Феміністичні дослідження Дж. Герман [1] стали корисними за рахунок екстраполяції ознак військової травми на побутове насильство. Дослідження М. Шпітцера [3] вплинуло на аналіз травми від цифровізації взаємодії в суспільстві. Метою цієї наукової розвідки є аналіз основних аспектів втрати самостійності людини після травми у пандемічному світі.

Посттравма – це стан суб'єкта суспільних відносин, який відображається у сукупності почуттів, реакцій та дій, що з'явилися після його зустрічі з потрясінням у зовнішньому світі. Даний стан відображається у створенні бар'єрів у відносинах із іншими людьми та формуванні компенсуючої залежності, яка замінює конструктивну соціальну взаємодію.

По-перше, несамостійність формується як наслідок психологічної травми, дослідження якої активно почалось з аналізу нематеріального впливу військових дій. Боротьбу з пандемією часто порівнюють із війною, а відтак варто звернутись і до післявоєнного досвіду. М. Решетніков стверджує: «Аналіз багаточисельних

джерел про минулі війни показав, що специфічний бойовий досвід завжди залишається поза історичною пам'яттю. Завіса замовчення у травмованих людей послідовно трансформується в глухоту наступних поколінь, бо, те що вони не могли розповісти, іншим не дано почути» [2, с. 130]. Мовчання як початок ізоляції супроводжує процес травматизації всіх, хто пережив виклик для подальшого існування. Ця завіса інколи робить шкоди набагато більше ніж сама травма, так як закріплює беззахисність постраждалого.

По-друге, у стані пострави відбувається пошук компенсаторів, які закріплюють несамостійність, замість відновлення суб'єктності. Пандемія COVID спричинила бум онлайн-навчання та поглибила інтернет-залежність у багатьох людей по всьому світу. М. Шпітцер наполягає: «Хвороблива залежність від комп'ютера та Інтернету стає все більш частим явищем – зі збудними наслідками для людей, які до неї схильні» [3, с. 41]. Зауважимо, що свого часу і сам автор цих строк пережив панічну атаку, коли за декілька годин до початку онлайн-лекції зникла електроенергія та інтернет-зв'язок. На щастя схильність до імпровізації допомогла виправити ситуацію.

Звернемо увагу на викривлення соціальних процесів у стані посттравми та при посиленні інтернет-залежності. Багато років людини вчилися наслідувати кращий досвід, який давав їм базу для повноцінного існування в суспільстві. У наявних умовах довіра до наставника в інтернет-просторі поступово екстраполюється на технічний засіб – комп'ютер, смартфон, планшет, суб'єктивізація якого стимулює повернення до міфологічної свідомості та потрапляння у залежність до будь-яких суб'єктів впливу, які також транслюють інформацію через цей пристрій.

Людство завжди долало кордони і пришвидшувало розвиток завдяки розширенню співробітництва між різними країнами. Пандемія COVID зупинила цей процес, але це не просто зупинка, а психологічна травма, яка потребує відпрацювання. На думку Дж. Герман: «Першим принципом відновлення для постраждалої особи є здобуття влади над своїм життям. Вона повинна бути автором і головним суддею свого відновлення. Інші можуть давати поради, підтримку, допомогу, любов і турботу, але не зцілення» [1, с. 251]. Тобто профілактика у пандемічному світі має бути пов'язана не тільки з фізичною, а й з інформаційною гігієною, яка б супроводжувалась напрацюванням нової етики людської комунікації та гуманного ставлення до Іншого.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що несамостійність людини у пандемічному світі стала наслідком травми від розповсюдження вірусної інфекції, яка посилилась фізичною ізоляцією та залежністю від інтернет-комунікації. Засоби доступу до глобальної мережі ще не мають штучного інтелекту, тому їх суб'єктивація є доволі умовною. Проте, конкретними вигодонабувачами є виробників гаджетів та комп'ютерних програм, для яких корисна подібна залежність і керованість людства. Таким чином, пандемічний світ окрім вірусної небезпеки несе в собі загрозу посилення цифрової залежності, яка наново ставить питання людяності та повторною активації суспільної взаємодії.

Список посилань

1. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 424 с.
2. Решетников М. М. Психическая травма. Санкт-Петербург : Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 2006. 322 с.
3. Шпитцер М. Антимозг. Цифровые технологии и мозг. Москва : АСТ, 2013. 288 с.

Бойко Ганна Валентинівна

кандидат психологічних наук, доцент

доцент кафедри соціальної філософії та управління

Запорізького національного університету

ТРЕНІНГИ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ОНЛАЙН

Останній рік був особливим для всього світу і, зрозуміло, що і для України також. Світова спільнота зіткнулася з новим, невідомим до цього явищем, яке за обсягом і тривалістю, не мало аналогів. Коронавірус, пандемія, карантин, онлайн життя, все це є зміни, які ми пережили, переживаємо, і вірогідно, ще будемо переживати, до яких намагаємось пристосуватися для того, щоб жити і працювати ефективно. Все це потребує напрацювання досвіду всього персоналу організацій публічного адміністрування . Особливі вимоги висуваються до керівників, які в цих умовах не тільки самі мають пристосуватися, але і

налаштувати свої колективи на конструктивну та ефективну діяльність, спрямування та адаптацію на шляху реформ, якими намагається просуватись наша система публічного адміністрування. Можливо, у зв'язку з цим запити на участь в тренінгах присвячених психологічним аспектам управління змінами, в програмах підвищення кваліфікації працівників виявилися затребуваними.

В даній публікації аналізується досвід застосування групового онлайнтренінгу, як одного з методів, який спрямований на розвиток у учасників управляти впровадженням змін на рівні конкретних мікрогруп та колективів. В межах такого тренінгу були застосовані методики та прийоми короткотермінової психотерапії, орієнтованої на вирішення. Ця програма тренінгу була підготовлена та апробована для працівників рівня Б в центрі підвищення кваліфікації органів державної влади та місцевого самоврядування Запорізької обласної адміністрації. Онлайн тренінги проводилися на платформі Zoom.

В програму тренінгу були включені крім знайомства, визначення правил групової роботи та підведення підсумків, чотири змістовні модулі: 1. Закономірності сприйняття змін та інновацій особистості. 2. Переживання змін колективами, прийоми роботи з чутками та опором змінам в колективі. 3. Розвиток креативності, як ґрунту готовності до управління змінами та інновацій. 4. Особисті ресурси управління змінами. Для онлайн формату були додані додаткові інструкції щодо етики онлайн спілкування, що виявилось значущим, адже в такому форматі спілкування та його організація передбачають впровадження додаткових правил. Крім того було запропоновано кілька каналів для подання інформації учасниками: усні висловлення (які було зазначені як найбільш бажані, пріоритетні), дописи в чат (в такому разі вони є публічними і доступними для всіх учасників), використання контакту керівника тренінгу в мережі Viber для конфіденційного зв'язку.

Під час знайомства, для формування позитивного налаштування на співпрацю в груповому тренінгу учасникам було запропоновано вправу і «Мій досвід позитивних змін», в межах якої пропонувалося згадати та представити групі власний приклад впровадження зміни, яка призвела до позитивних зрушень у своїй професійній діяльності. Під час знайомства також було запропоновано розказати про власні очікування учасників щодо майбутнього тренінгу. Виявилось, що основні очікування учасників з їх слів стосувалися: «перевірити власну легкість сприйняття змін», «навчитись працювати з опором змінам у підлеглих», «навчитись мотивувати підлеглих на ефективну роботу в умовах

змін», «спокійно сприймати зміни», «боротись з чутками». Варто відзначити, що онлайн формат висуває серйозні вимоги щодо налаштування учасників на активну роботу та участь у групових обговореннях. З нашого досвіду це потребує значно більше зусиль, ніж в умовах оффлайну. Учасники більше закриті, надають перевагу мовчанню або застосовують дописи в чаті, ніж безпосередні висловлення. Тому виявилася допоміжною готовність керівника дати учасникам трохи часу на роздуми, зачитування та інтерпретації дописів в чаті в позитивному контексті, постановка додаткових запитань, запрошення до усних висловлень та пояснень власної позиції або досвіду.

В першому модулі застосовані вправи на визначення того, як сприймаються зміни та спрямовані на розвиток навичок позитивного сприйняття змін, обговорено психологічну природу спротиву змінам та причини виникнення та мотивацію розповсюдження чуток в умовах змін. Для діагностики особистісного сприйняття змін застосовано методику «Рівень суб'єктивного контролю» (Е.Ф.Бажин, та інші), яка дала можливість визначити готовність контролювати події власного життя, або відчувати свою залежність від зовнішніх обставин, і в такий спосіб виявити їх індивідуальні налаштування на сприйняття змін та інновацій.

Другий модуль містив інформацію про етапи переживання змін: зіткнення — відчуття — оцінка — відступ — адаптація — інтеграція — сприяння. В ньому здійснено обговорення індивідуальності сприйняття та, відповідно, різної тривалості етапів переживання змін та глибини емоційних переживань. Етапи переживання інновацій в групі, індивідуальні реакції та їх поєднання, комунікація в умовах змін та родота з опором. Прийоми управління змінами, які базуються на відкритій позиції керівника до колективу, організація колективних обговорень, допомога у опануванні нових навичок і вмінь представниками колективу. Створення активних мікрогруп та мотивування

Третій модуль включив вправи на розвиток креативності «Нестандартне застосування звичних речей» (визначення зовнішніх та внутрішніх бар'єрів креативності та їх подолання) та «Гнучке мислення» (розвиток гнучкого мислення через сприйняття ситуацій неоднозначності та аналіз власного досвіду подолання стереотипів).

Останній, четвертий модуль присвячений самоаналізу особистих якостей учасників, а саме тих, що сприяють управлінню змінами. І також таких, які учасники сприймають як такі, що стають на заваді цьому. Для такої роботи

використано вправи «Мої позитивні якості, які сприяють управлінню змінами» та тріада вправ «Моя улюблена не улюблена риса» (базується на розробках системної психотерапії). Ці вправи виконуються в мікрогрупах і обговорюються в загальній сесії.

Підведення підсумків засвідчило позитивне сприйняття тренінгу в цілому та реалізацію очікувань учасників в цілому.

В той же час вважаємо, що перспективами розвитку таких форм роботи має бути, зокрема, розширення і урізноманітнення прийомів активізації учасників онлайн тренінгів та врахування їх можливостей участі в умовах знаходження на робочих місцях.

Список посилань

1. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва. Навчальний посібник. Львів, 2001, 276 с.
2. Фон Шліппе А., Швайцер Й. Системна психотерапія та консультування. Пер. з нім. Львів : ВНІЛ – Класика, 2004. 320 с.
3. Хрящева Н.Ю. Психогимнастика в тренінге. СПб., 2006. 256 с.

Вагіна Олена Миколаївна

кандидат історичних наук,

доцент кафедри політології

Запорізького національного університету

КОНЦЕПЦІЇ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Провідними тенденціями розвитку сучасного світу є, серед інших, глобалізація та модернізація, які викликають трансформаційні зрушення в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Наслідки цих якісних змін виявляються, зокрема, й на рівні морально-етичного регулювання поведінки людей. На тлі активізації глобальних проявів екстремізму та міжнародного тероризму, поширення у світі таких антигуманних явищ, як насильство, жорстокість, агресивність, саме методи ненасильства надають людству надію на результативний пошук шляхів розв'язання сучасних конфліктів.

Метою роботи є визначення взаємозв'язку та взаємообумовленості між посиленням глобалізації та зростанням популярності політичного ненасильства.

Феномен ненасильницького протистояння протягом ХХ ст. привертав увагу таких науковців, як М. Бердяєв, А. Гусейнов, В. Соловйов, Дж. Шарп та ін. Серед вітчизняних дослідників слід виділити ґрунтовні праці І. Лисака [2], А. Полухіної [3], Є. Суліми [4] та ін.

Глобальні загрози кінця ХХ – початку ХХІ ст. дають підставу стверджувати, що головною турботою людства є пошук шляхів виживання, збереження себе на Землі. Сучасна «стратегія виживання» передбачає як свою найважливішу складову нову «глобальну політику» і «загальнолюдську етику», які ґрунтуються на визнанні права людини на гідне життя як головного імперативу цивілізації. Згідно із ст. 2 Конвенції про захист прав і гідності людини, прийнятої Радою Європи 4 квітня 1997 р., «інтереси та благополуччя окремої людини превалюють над виключними інтересами усього суспільства...» [1]. Тому обов'язком і призначенням сучасної політики є подолання руйнівної дії кризових обставин, створення умов для нормального людського існування, використання накопиченого людством досвіду розв'язання соціально-економічних, політичних, духовних, етнонаціональних проблем.

На противагу руйнівному насильницькому підходу, у світі давно виникли ідеї, які заперечують практику розв'язання конфліктів силовими методами.

Згідно з «Філософським енциклопедичним словником», «ненасильство – морально-етичний принцип, одна із засадничих соціальних цінностей, що стверджує відмову від спричинення шкоди (зла, болю, страждання) іншим людям» [5, 417]. Ненасильницьке протистояння (або ненасильницька боротьба) представляє собою теорію та практику досягнення політичних цілей без застосування насильства. Політичними засобами реалізації такого опору є громадянська непокора, страйки, відмова від співпраці, бойкот, символічні протести тощо.

Ненасильницький опір є антонімічним як пасивній згоді із соціальною несправедливістю, гнобленням, так і збройній боротьбі з ними. У ХХ ст. ненасильницький опір активно використовувався як у внутрішніх соціально-політичних конфліктах, так і у випадках громадянського протистояння зовнішнім агресорам.

Вперше категорію «ненасильницького протистояння» (а згодом і цілу філософію ненасильства – «сатьяграха») обґрунтував Махатма Ганді. Ідеї ненасильства Ганді формувалися не лише на ґрунті давньоіндійської культури й релігії, але й під впливом християнських традицій, моральних концепцій Генрі

Торо, а також популярної в Росії на рубежі XIX-XX ст. теорії «непротівлення злу насильством» Льва Толстого. Роль Ганді полягала, перш за все, в тому, що він вперше надав теорії і практиці ненасильства геополітичного масштабу. Усі наступні рухи, що містили в собі ідею ненасильницького спротиву, відштовхувалися від індійського досвіду ненасильницької боротьби і надихалися ним.

Вагомий внесок у теорію ненасильницької боротьби зробив американський дослідник Джин Шарп. Він та його послідовники пішли шляхом універсалізації та інструменталізації вчення Ганді про ненасильницьку боротьбу. Результатом їх роботи стало доведення ідей ненасильницького протистояння до рівня технології, тобто конкретних практичних методів, готових до застосування. За словами Дж. Шарпа, «ненасильницька боротьба – це величезна сила у нашому недосконалому світі. Вона дає людям можливість відстоювати свої вимоги, здійснювати значні зміни, захищати свій спосіб життя без опори на еліту, яка володіє владою, або на репресивний апарат. Вона ґрунтується на розумінні того, що політична влада врешті-решт базується на соціальному співробітництві та діях мас, але не на насильстві» [6].

В умовах посилення глобалізації та зростання взаємозалежності країн світу технології Дж. Шарпа знайшли практичне застосування під час «кольорових» революцій в Україні, Грузії, Киргизії, арабських країнах. Україна має власний досвід успішного ненасильницького спротиву, який дозволяє зробити декілька суттєвих висновків. По-перше, успішність ненасильницьких дій прямо пропорційна ступеню розвитку громадянського суспільства (і саме події в Україні 2004 та 2014 рр. продемонстрували якісно новий рівень політичної свідомості та політичної активності суспільства). По-друге, ненасильницький опір часто супроводжується застосуванням насильства з боку влади. І, як слушно зазначає А. Полухіна, у відповідь ненасильницький спротив поступово радикалізується та вдається до окремих проявів насильства [3]. По-третє, досвід «кольорових» революцій підтверджує виняткову потужність ненасильницьких методів боротьби проти авторитарних режимів.

Отже, політична практика останніх десятиліть дає підстави стверджувати, що ненасильницькі дії є найбільш прийнятним засобом досягнення політичних перетворень. Ефективність застосування ненасильницького протистояння підсилюють процеси глобалізації, завдяки яким новий досвід ненасильницької боротьби швидко запозичується одними країнами в інших.

Список посилань

1. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р. Збірка договорів Ради Європи. Київ : Парламентське видавництво, 2000. Ст. 164. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_334 (дата звернення: 07.03.2021).
2. Лисак І. Проблема ненасилля у контексті модернізації сучасного українського суспільства : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Переяслав Хмельницький, 2018. 203 с.
3. Полухіна А. Ненасильницькі політичні дії в умовах глобального розвитку : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Одеса, 2014. 19 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2225/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%83%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%90.%D0%92..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 07.03.2021).
4. Суліма Є. Глобальна етика: сутність і призначення. Грані. 2013. № 8. С. 55-64.
5. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
6. Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи. URL: <http://maidan.org.ua/files/sharp.pdf>.

Горпинич Ольга Валеріївна

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціології

Державного університету телекомунікацій

м. Київ

КІБЕРТЕРОРИЗМ НОВА ЗАГРОЗА ЛЮДСТВУ

Інформаційні технології, які стрімко розвиваються в світі, породили нове для людства явище як кібертероризм. Масова комп'ютеризація та стрімкий розвиток цифрових технологій, що спрощують в значній мірі життя людині, як все, що є прогресивним, яке приносить людству цивілізаційні блага і нові можливості, супроводжуються негативними явищами. Сьогодні ми можемо говорити з упевненістю, що саме кіберзлочини є найдинамічнішою групою

суспільно небезпечних діянь і з кожним роком стають все більш і більш масовими.

Всесвітня «павутина» Інтернет стає дедалі більше за рахунок нових користувачів.

У США їх вже 158 мільйонів, в Європі - дев'яносто п'ять, в Азії - 90, в Латинській Америці - чотирнадцять, а в Африці - три. У Росії, за різними оцінками, кількість користувачів Інтернет становить від 3,5 до 8 мільйонів чоловік.

Сьогодні можна говорити, що Інтернет охоплює всі країни світу, так як із застосуванням нових технологій (використання мобільних супутникових пристроїв зв'язку) можливе підключення до мережі Інтернет з будь-якої точки земної кулі. Якщо ж говорити про розгорнуту інфраструктуру, то в такому контексті Інтернет охоплює сьогодні понад 150 країн світу.

Роналд Дік, директор Центру Захисту Національної Інфраструктури ФБР США, в доповіді, опублікованій на веб-сайті Федерального Бюро Розслідувань говорить, що в світі сформувалася нова форма тероризму - «кібертероризм», який використовує комп'ютер і мережі зв'язку для руйнування частин національної інфраструктури і досягнення своїх цілей. Ми щодня стикаємося з комп'ютерними атаками на урядові організації. Ахіллесова П'ята Америки - зростаюча залежність від комп'ютерних систем та інформаційних технологій. Це прекрасно відомо її противникам: недавно два китайських офіцера випустили книгу, в якій обговорюються методи впливу на військову міць США з використанням комп'ютерних вірусів і кібератак. Сьогодні ряд ісламських терористичних організацій використовує саме цей метод для поповнення своїх кас. Що ж стосується спроб злому сайтів держустанов США, то їх складно підрахувати. Тільки за останні три роки офіційні інтернет-представництва американської влади були атаковані до одного мільйона разів [4].

Кібертероризм є серйозною загрозою для будь-якої країни світу, так як банківська, транспортна та енергетична системи є у всіх країнах. Особливо відчувати себе в безпеці не можуть ті країн, де уряд, державний і приватний сектор економіки спираються на інформаційні мережі і швидкий доступ до високих технологій.

Кіберзлочини - це злочини, вчинені в віртуальному просторі. Це протиправне втручання в роботу комп'ютерів, комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, несанкціоноване модифікація комп'ютерних даних, а

також інші протиправні суспільно небезпечні дії, вчинені з допомогою або за допомогою комп'ютера, комп'ютерних мереж і програм. Під терміном «кібертеракт» розуміються, як правило, дії по дезорганізації інформаційних систем, страхітливі населення і створюють небезпеку загибелі людини, заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, з метою впливу на прийняття рішення органами влади або міжнародними організаціями, а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [3].

Україна також не є винятком. Національній безпеці нашої країни в цій області існує небезпечна тенденція, пов'язана зі збільшенням технічної і технологічної залежності держави. На жаль, в Україні практично не розвивається вітчизняне виробництво високотехнічних засобів інформації і зв'язку, які могли б конкурувати зі світовими брендами. Державні і комерційні структури здійснюють інформатизацію в основному на базі зарубіжних інформаційних технологій і комп'ютерної техніки. Відсутня достатня державна підтримка фундаментальних і прикладних вітчизняних досліджень у сфері запобігання та боротьби з кіберзлочинністю, що не дозволяє нашій державі на рівноправній основі включитися у світову інформаційну систему [2].

Кібертеракт не має державних кордонів, кібертероризм здатний в рівній мірі загрожувати інформаційним системам, розташованим практично в будь-якій точці земної кулі. Виявити і нейтралізувати віртуального терориста вельми проблематично через занадто малу кількість залишаються їм слідів і їх віртуальної специфіки. Терористичний акт з використанням високих технологій - це комплексна акція, що виражається в навмисній, політично вмотивованою атаці на інформаційні системи, що створює реальну небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків.

Кібертерористи не тільки здійснюють терористичні акти за допомогою електронних мереж, але і мають можливість отримувати доступ до конфіденційної інформації, державної таємниці. На багатьох сайтах державних органів влади викладені відомості різного ступеня важливості. Наприклад, схеми підземних комунікацій, що будуються стратегічні об'єкти, розташування об'єктів життєзабезпечення. На додаток до цього злочинці можуть отримати доступ до особистих даних багатьох користувачів мережі, починаючи з адреси і номера телефону і закінчуючи детальною інформацією про особу [1].

Кібертеракт, як один з поширених видів кіберзлочинності, це загроза людству порівнянна за своїми масштабах з бактеріологічним і ядерною зброєю.

І оскільки ця загроза для людства нова то ступінь її, в силу новизни, в належній мірі не усвідомлена і не вивчена.

Список посилань

1. Голубев В. Кибертерроризм как новая форма терроризма. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.crime-research.org/library/Gol_tem3.htm
2. Ибрагимов В. Кибертерроризм в Интернете до и после 11 сентября 2001: угрозы и нейтрализация. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.crimeresearch.ru/articles/vagif>
3. Мазуров В.А. Кибертерроризм: понятие, проблемы противодействия– [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://salsk.org/images/my_catalogy/2015/kiberterrorizm.pdf
4. Ronald L. Dick . Issue of Intrusions into Government Computer Networks. <http://www.fbi.gov/congress/congress01/rondick.htm>

Кулик Марія Анатоліївна

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціології

Запорізького національного університету

Іванченко Ольга Олександрівна

аспірантка 4 року навчання

кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ

ВІЗІЯ ІНДО-ПАКИСТАНСЬКОГО КОНФЛІКТУ У СВІТОСПРИЙНЯТТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ІНДІЇ

Тривалі військові дії та протистояння на території України гостро піднімають питання проектування майбутнього нашої держави з пріоритетом на політику подолання травми в процесі миротворення. У визначенні стратегії даного проектування доречним буде врахування досвіду держав, які мають в своїй історії прикордонні пролонговані військові конфлікти. Саме тому наша дослідницька група звернула увагу на індо-пакистанський військовий конфлікт. Об'єктом даного дослідження виступила студентська молодь Індії (які на момент проведення дослідження проживали в Індії та навчалися онлайн в ЗДМУ). Предметом дослідження є обізнаність студентської молоді Індії щодо індо-

пакистанського конфлікту та їх візія стосовно причин, наслідків та гостроти конфлікту.

В якості метода соціологічного дослідження було обране онлайн-опитування із застосуванням Googleforms. Анкетування проводилося англійською мовою на початку лютого 2021 року. В опитуванні прийняли участь 310 студентів з Індії, які навчаються у ЗДМУ. Вибіркова сукупність була сформована за критерієм досяжності респондентів серед студентів з Індії, які навчалися актуально у ЗДМУ. Серед опитаних були майже пропорційно представлені чоловіки (55%) та жінки (45%). Вікова група респондентів маркована межами 18-20 років (71%) та 21-25 років (28%).

Центральним питанням дослідження стало питання щодо обізнаності студентської молоді Індії щодо існування індо-пакистанського конфлікту. За отриманими даними нашого дослідження бачимо, що переважна більшість, а саме 77% опитаних, чули про існування даного конфлікту. Натомість 17% не обізнані щодо цього питання і ще 6% респондентів вагалися із відповіддю.

Щодо оцінки студентською молоддю Індії гостроти індо-пакистанського конфлікту зауважимо, що тут їх оцінки розділилися. А саме: конфлікт знаходиться у стані згасання (24%), даний конфлікт оцінили як середній по гостроті (39%), достатньо гострий (24%) і 13% респондентів визначили даний конфлікт як максимально гострий. Така розбіжність у відповідях студентської молоді може свідчити про актуальну локалізованість даного конфлікту, і відповідно, настільки протилежні візії гостроти конфлікту серед мешканців прикордонних регіонів та більш віддалених територій.

Оцінка студентами загостреності даного конфлікту корелює із визначенням ними характеру впливу даного конфлікту на їх власне життя. А саме: 55% опитаних стверджують, що даний конфлікт не мав жодного впливу або мінімальний вплив на їх особисте життя, 16% респондентів наголошують на значному впливі даного конфлікту на їх життя. Ще 30% зайняли серединну позицію, зазначивши, що вплив є, але він не є суттєвим.

Поставлені студентській молоді питання в анкеті щодо актуального характеру протікання індо-пакистанського конфлікту засвідчили наявність ускладнень в роботі шляхів сполучень держав-учасників конфлікту (36%), бар'єрів у пересуванні територією Пакистану для Індійського населення (36%) і найбільшою мірою, з поміж інших проблем, складність викликає напруга у спілкуванні із населенням Пакистану (45%). Таким чином, в миротворчому

процесі, пов'язаним із вирішенням індо-пакистанського конфлікту, однією з ключових перепон є саме комунікативна складова, пов'язана із подоланням бар'єрів спілкування між громадянами держав-учасників конфлікту.

Важливим фактором реалізації миротворчих процесів у військових протистояннях є розуміння учасниками самої можливості завершення конфлікту у найближчому майбутньому. Серед опитаних 48% вважають закінчення конфлікту цілком можливим найближчим часом на противагу 13% опитаних, які не бачать можливостей за для його вирішення. 39% респондентів вагаються із відповіддю і вказують на те, що вони не готові дати однозначну відповідь на дане запитання. Таким чином, маємо досить оптимістичну картину візії можливості вирішення індо-пакистанського конфлікту студентською молоддю Індії. Але розуміємо, що в дослідженні представлене бачення лише частини населення Індії і при цьому тих, які не були свідками розгортання та часів активної ескалації конфлікту.

Таким чином, візія індо-пакистанського конфлікту студентською молоддю Індії визначається розумінням його як помірно гострого і такого, який не здійснює принциповий вплив на особисте життя більшості опитаних. Високий рівень обізнаності студентської молоді Індії щодо існування даного конфлікту, в той самий час засвідчує наявність досить значної кількості респондентів, які взагалі не чули про нього (17%). Бачення можливості розв'язання даного конфлікту у найближчому майбутньому підтвердила більшість опитаних. Ключовим же бар'єром у реалізації миротворчого процесу було визначено комунікативну складову, яка пов'язана із наявністю складнощів у спілкуванні між громадянами держав-учасників конфлікту.

Петренко-Лисак Алла Олександрівна

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри галузевої соціології факультету соціології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

MOOD_RE МІСТО: (ПО)ЧУТТЄВА МУДРІСТЬ ПОСЕЛЕННЯ

В продовження ідей, які було представлено на VIII Міжнародній науковій конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: світогляд миротворення» 2018 року (тези опубліковано у збірнику [1]), розвинемо аналіз мудрого поселення крізь оптику емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект на період від 2015 до 2020 року входив до переліку топ 20 навичок успішності (обійнявши шосту позицію), які проголошувалися у Давосі на Міжнародних економічних форумах в результаті консенсусу дискусій між учасниками як прогнозні на щоп'ять років. В 2020 році в прогнозі до 2025 року він спустився на 11 місце, поступившись десятці, яка складена з аналітичних, креативних та технологічних навичок. Тоді як попередній перелік містив навички, що спрямовані передусім на комунікацію, емпатію та вміння приймати рішення. Знову настає нова п'ятирічка раціоналізації? Питання, на яке світ вже починає формувати відповідь. Високоймовірно, що саме так.

Чи не щороку аналітичну спільноту та широку громадськість інформують результатами локальних чи глобальних досліджень відчуття щастя або емоційної картини світобачення. Аудиторія вражається рейтингами та міркує про причинно-наслідкові зв'язки між рівнем щастя та економічним добробутом чи політичною стабільністю, про кореляцію між культурними патернами та вираженням емоцій представниками тих чи інших етносів, народів чи націй. Тема відчуттів щодо світу та подій цікавить не тільки дослідників, але й привертає увагу громадськості, яка вчергове вражається своїми співгромадянами, виражаючи тим вчергове емоційне ставлення до інформації.

Однією з популярних та тиражованих праць на тему емоційного інтелекту стала однойменна робота Деніела Гоулмана [2], в присвяті якої зазначено такі слова як «джерелу емоційної мудрості». Отже, емоції – це теж про мудрість. Прогнозуючи майбутнє, Гоулман звертає увагу на те, що практики роботи та розвитку емоційності в контексті побудови успішного життя переважно доступні заможним та/або освіченим прошаркам суспільства, тоді як цієї навички потребують всі – а особливо, малозабезпечені та девіантні групи. А от результати досліджень щастя, зокрема як емоційної оцінки відчуття життєсвіту та власної долі, свідчать, що не так все однозначно: цілковито щасливим можна почуватися в далеко не заможних суспільствах.

Ідеологія сталого розвитку міст (та й не тільки – поселень загалом; адже село чи селище XXI століття не менш технологічне та соціетальне, ніж мале місто) включає такі базові компоненти для розвитку як соціум, довкілля та економіка. До цієї тріади варто додати спільноту професіоналів та активістів (мудреців та агентів змін), які забезпечуватимуть сенсотворення та контроль розбудови та підтримки сталого розвитку. Сталий розвиток має бути відповідальним. Але, хто нестиме цю відповідальність: громадяни, мудреці чи

агенти змін? Як вона формуватиметься і ким рефлексуватиметься? Адже це відповідальність зокрема й за розвиток та перетворення, що ставатимуться. Міста прагнуть зробити розумними, зеленими та щасливими. До речі, за даними характеристиками теж чи не щорічно вибудовуються рейтинги міст світу: найрозумніші, найзеленіші та найщасливіші. Все це в комплексі вибудовує міста добробуту чи ні? Чи має місце тут заможність? Чи вона як похідна? Зрештою, всі рейтинги – заручники критеріїв тих, хто їх вибудовує.

Чи можна почуватися щасливим не в зеленому місті? Можна – якщо омріяне щастя це технологізований простір, розумний та кмітливий, що оперативно реагує на задоволення будь-якої потреби, а улюблена естетика навколишнього середовища – це високотехнологічні хмарочоси, бетон та метал, нічна ілюмінація та швидкість. Чи можна почуватися щасливим не в розумному місті? Можна, якщо ідеєю щастя є маленький міський городик, чи природний парк, де збережено натуральний «сценарій» формування ойкумени з мінімальним втручанням технологій, де мудрість Природи править середовищем, де екологічність покладається на використання живої енергії. Власне, де розумність не є тим «smart», що заснований на цифрових технологіях, - тут преспокійно відходять від «застарілих» ідей ХХ століття технократичного «розумного» міста на користь міста «благоденства», що формується природним плином речей.

Отже, щасливим можна бути в поселенні, яке врівноважене передусім на рівні емоцій в оцінці середовища життя. Щасливими є мешканці тих поселень, де рівень запитів настільки простий або низький, що планка задоволення не потребує маси зусиль для забезпечення «ментального добробуту». Ніби простий вихід: виявити рівень задоволеності й підтримувати його, забезпечуючи той мінімум, який дає відчуття щастя. Втім, не все так просто. Емоції порівнюють з гойдалкою: вони мають властивість коливатися в діапазоні від сильної виразності до слабкої. І що вже варто вміти – то це керувати цим рухом, або контролювати його, щоб мати врівноважений стан соціальних емоцій, соціальних процесів, соціальних очікувань та задоволення. Керувати на різних рівнях – від поширення практик формування навичок особистісного контролю до соціетального.

Mood-Re місто – це соціально відповідальна стратегія формування громадянської (спільнотної) активності, дизайну послуг та продуктів споживання, в основу якої, зокрема, покладено ментальну модель світобачення,

що враховує карту емоцій тієї чи іншої місцевої традиції та громади. Це мережева стратегія, що викарбовується агентами змін за вузловими локусами кооперацій. Mood-Re місто покладається на конструювання та функціонування медіа простору, що підтримуватиме інформаційно-комунікативну мережу контактів та джерел інформації, а також на підтримку різноманітних форм колоборацій в контексті новітніх форми самоврядування. Адже, перші формують порядок денний, що значною мірою має емоційне вираження, а другі – формують відчуття солідарності, яке чималою долею означене відчуттям довіри та емпатії.

Список посилань

1. Петренко-Лисак А.О. Smart City: шлях від міста до глобального мудрого села / А.О. Петренко-Лисак // Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: світогляд миротворення» (23 березня 2018 року, м. Запоріжжя) / М.А. Лепський (гол. ред.), І.О. Кудінов (наук. ред.), ред. кол. О.А. Безрукова, Т.І. Бутченко, В.О. Скворець, Є.Г. Цокур. – Запоріжжя: КСК-Альянс, 2018. – С.42-44.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / Деніел Гоулман; пер. з англ. С.-Л. Гумецької. – Х.: Віват, 2018. – 512 с.

Повзло Олександр Миколайович

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
НУ «Запорізька політехніка»*

Повзло Валентина Миколаївна

*старший викладач кафедри КМХТ,
НУ «Запорізька політехніка»*

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ

Чому ж ми знову і знову подимаємо цю настільки, на перший погляд, вивчену та досліджувану тему, якою є екологія? По-перше, на початку ХХІ століття світовою спільнотою визнано, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих та непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством та

питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей. По-друге, не є секретом, що у нашому державному (українському) народно-господарському комплексі існують неефективна система управління що до сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, а також неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (громад), незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища. Саме вирішення цієї проблеми, безпосереднє зв'язано з процесом, з одного боку, вдосконалення моделі управління виробництвом і споживанням, а з другого боку, з урахуванням можливостей біосфери. По-третє, в суспільній свідомості панує низький рівень розуміння пріоритетів збереження довкілля, недосконалість системи екологічного виховання та освіти. По-четверте, українське суспільство та світова спільнота вже кілька десятиліть до сьогоднішніх пір знаходиться в стану планетарної екологічної кризи, яка характеризується «кризою редуцентів», тобто загостренням стосунків між людством та природою, а також невідповідністю розвитку виробничих сил та виробничих відносин, які панують в народному господарстві, з ресурсно-економічними можливостям біосфери, що приводить до небезпечного забруднення біосфери продуктами діяльності людей і порушення через це природної рівноваги. Треба підкреслити, що, в рамках вивчення її сутності тими чи іншими підрозділами соціальної філософії, екологічна криза визначається як локальною так і глобальною. Локальна криза виражається в місцевому підвищенні рівня забруднень (наприклад, хімічних, теплових, шумових, електромагнітних) за рахунок одного або декількох близько розташованих джерел. Глобальна криза – це зміна характеристик природного середовища у масштабах планети і є небезпекою для всього населення Землі. На сьогодні цей тип кризи обіймає чотири основні компоненти: парниковий ефект, озонні діри, кислотні дощі, забруднення планети супертоксикантами. На сьогодні існують два підходу, які спрямовані на подолання цієї світової кризи. Перший зв'язан з ідеєю біологічної стабілізації довкілля, яка складається в тому, що у біоти є резерви для збереження життя. Друга точка зору полягає в ідеї «активної (в позитивному плані), гармонійно-адаптованої автономії» людини від системи циклічного процесу природних колообертів. Вважається, що у біоти немає резервів, усі сучасні екосистеми деградовані, і, більше того, вони продовжують втягувати в сферу відчуженої діяльності людини нові типи об'єктів, на основі

нових абсурдних технологій, які продовжують підсилювати відчуження людини від самої себе, від продуктів своєї діяльності. І тільки та людина, що гармонійно та толерантно взаємодіє з первинною природною системою, які (людина та природа) постійно саморозвиваються, може розраховувати на потенційно позитивні наслідки свого життя.

А наша точка зору зв'язана з ідеєю виправлення у позитивному напрямку цієї дуже небезпечної екологічної кризової ситуації, яка склалася як в світі, так і в Україні, на основі самої серйозної діяльності та придання самої значної уваги екологічному вихованню і освіті людства, особливо молодого покоління. В зв'язку з цим, треба і далі удосконалювати нову філософсько-етичну та релігійну концепцію розвитку екологічного виховання і екологічної освіти наших громадян. Сьогодні в світі екологічне виховання і освіта (які розглядаються в рамках сучасної філософської та релігійної парадигми буття людства) визнаються одними із основних термінових засобів екологізації і олюднення всіх видів людської діяльності. Цій напрямок дій, спрямований на формування цивілізаційної екологічної культури, розглядається як самостійна й нагальна метода, як важливий інструмент управління, головний важіль для вдосконалення моделі виробництва і споживання з урахуванням можливостей біосфери. У зв'язку з цим, в усьому світі поширюються такі філософські поняття, як «філософська-екологічна парадигма» (система цінностей, підходів, принципів), «філософія екологічного виховання людини», «філософія екологічної освіти», «екологічна філософія життя», «етико-екологічний імператив». Ці самі поняття і напрямки самим активним образом аналізуються, обґрунтовуються й використовуються в системі екологічного виховання і освіти.

Особливе значення розвитку екологічної освіти й культури надається в усьому світі останніми роками, коли стало очевидно, що одними з головних причин невиконання ухвал міжнародних екологічних форумів, угод і конвенцій з охорони природи є саме низька екологічна культура більшості населення планети, низький рівень екологічної освіти й свідомості, зокрема осіб, які приймають важливі рішення. Тому в період з 1997 по 2003 р. на багатьох міжнародних зібраннях активно обговорювалися проблеми екологічної освіти й виховання та їхня роль в еколого-збалансованому розвитку людства (Нью-Делі, 1997; Париж, 1998; Цюріх, 1999; Брюссель, 1999; Дакар, 2000; Йоганнесбург, 2002 та ін.). А вже період з 2005 по 2015р. на Всесвітньому Саміті в Йоганнесбурзі був об'явлен десятиліттям освіти і виховання задля еколого-

збалансованого розвитку. У цей самий період в Україні також відбулася низка важливих подій, пов'язаних із розвитком екологічної освіти і виховання: наприкінці 2001 р. затверджено Концепцію екологічної освіти України (яка пріоритетне зв'язана переорієнтація освіти і виховання як раз на принципи еколого-збалансованого гармонійного розвитку), на початку 2002 р. - план заходів з її реалізації, наприкінці 2002 р. до Верховної Ради подано проект Закону України про екологічну освіту. Зовсім нещодавно було затверджено Законом України від 28 лютого 2019 року «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року», яка направлена на саме сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), і розумного управління цими напрямками. В зв'язку з цим, дуже важливо процес реалізації засад державної екологічної політики в Україні здійснювати, в першу чергу за принципами: інтегрованого екологічного управління суспільством (особливо в сфері екологічного виховання та освіти) в тому числі, за участю громадськості у формуванні державної політики. Стратегічною метою та завданням цього Закону, на даний момент, є впровадження української системи виховання та освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку молоді та юнацтва, просвітницької діяльності з метою формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості. Тому, основними засобами та інструментами реалізації державної екологічної політики (з точки зору філософських пріоритетів) є, на наш погляд, виховання та освіта людини, молоді в інтересах збалансованого розвитку особистості та гармонійного суспільства. Ця важлива педагогічна діяльність дасть змогу встановити філософсько-методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту. Тому, випереджаючими темпами має розвиватися всеохоплююча екологічна просвіта та виховання підростаючого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій центрів дітей, юнацтва та профільних громадських організацій. Важливими пріоритетними завданнями на найближчу перспективу в галузі екологічної освіти є відновлення читання в усіх школах та вузах України дисципліни "Основи екологічних знань" й, у зв'язку з цим, організація підготовки науково-педагогічних кадрів екологів високої кваліфікації та організація професійного навчання державних службовців і управлінського персоналу основам екологічної політики та управління.

В позитивному розвитку екологічного виховання та прищеплення екологічної культури до особистості надзвичайно велике значення мають традиції ощадливого ставлення до природи на підґрунті філософсько-релігійного виховання та освіти. Прикладом цього є релігійно-філософські спрямування є теоретичні положення різних течій наступного характеру: 1. християнство та церква пропонують концепцію гармонійного взаємовідношення людського суспільства та навколишнього середовища (так: ті або інші частини Біблії прямо чи опосередковано закликають до збереження довкілля); 2. Конфуціанство закликає до раціонального природокористування без надмірного обожнювання природи; 3. даосизм вимагає вчитися жити у злагоді за законами природи, бо все має одне підґрунтя; 4. буддизм вважає, що всі істоти мають однакову природу, тому слід вважати все живе, рослин, тварин – рівними собі; 5. індуїзм забороняє чинити шкоду всьому живому, бо за це чекає «пекельна карма» - можна душі переселитися після смерті у нижчу істоту; 6. джайнізм найсуворіше проповідує вегетаріанство та обожнювання усього живого; 7. синтоїзм займається пропагандою утилітарно-прагматичне відношення до природи. Про величезне значення зв'язку природа – людина попереджали й інші релігії. Але в цілому, всі засновники релігій, філософських течій визнавали та визнають, що людина, в гонитві за своїми матеріальними благами, як головною метою, рано чи пізно прийде до катастрофи. Це у спеціалістів і людства нашої планети не може не визивати тривоги. Тому, розвиток національної системи екологічного виховання та освіти є однією з рушійних сил у процесі переходу українського суспільства до гармонійного розвитку. А з прийняттям Концепції екологічної освіти почала здійснюватися переорієнтація освіти та виховання на принципи еколого-збалансованого гармонійного розвитку.

Ратушна Таїсія Олександрівна

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціології,

Запорізького національного університету

СОЦІАЛЬНА АТОМІЗАЦІЯ В МІСТАХ ЯК НОВА НОРМА В ПОСТПАНДЕМІЧНОМУ СВІТІ

У звіті ООН «World Urbanization Prospects 2018» зазначається, що станом на 2018 рік у всьому світі кількість населення, що проживає в містах становить

55%. І тенденція до урбанізації продовжується, так за прогнозом, наведеним у тому ж звіті, до 2050 року показник міського населення сягне 68% [1]. Звичайно ці дані необхідно розглядати в контексті того, що вони ілюструють загальні середні значення і включають як такі регіони Азії та Африки, де кількість міського населення складає 50%-48%, так і найбільш урбанізовані країни Південної Америки, Європи та Азії загальна кількість містян може сягати 82%-80%, однак тенденція до подальшої урбанізації є глобальною.

Міста це не тільки просторово-територіальна організація якоїсь частини населення, вони є особливими соціальними системами, що сформували нову соціокультурну реальність сучасного світу, тому теза класиків соціологічної думки Р.Парка [2] та Л.Вірта [3], щодо вивчення міста як найбільш простого і зручного шляху, для відстеження основних напрямків трансформації суспільства і діагностики проблем, що вимагають якнайшвидшого вирішення залишається актуальною і сьогодні.

Місто і міський спосіб життя мають як позитивні так і деякі негативні ефекти. Урбанізація позитивно вплинула на економічний і соціальний розвиток суспільства – міста стали центрами торгівлі, технологічних інновацій, освіти та культури, а міські жителі мають більше можливостей в доступі до базових послуг (дороги та транспорт, водопровід, електрика, медичне обслуговування і освіта) та політичної і культурної участі. В той же час некерована урбанізація і швидке зростання чисельності населення в міських агломераціях призводить до того, що виникають різноманітні негативні ефекти пов'язані з відставанням розвитку інфраструктури і сфери послуг, зростанням забрудненості, неекологічними моделями виробництва та споживання товарів, надмірними навантаженнями на енергетичну систему тощо.

Характер і сутність соціальних взаємодій в міському середовищі також є неоднозначними, адже висока концентрація населення на обмеженій території і необхідність постійних регулярних переміщень великих людських потоків призводить до значного збільшення контактів представників різних соціальних груп і прошарків між собою (тобто щільність соціальних контактів є високою), однак при цьому вони є випадковими, сегментованими та анонімними і не призводять до формування стійких відносин, притаманних традиційному сільському укладу життя. Також внаслідок розширення числа соціальних зв'язків, збільшення ступенів соціальної свободи та зменшення соціального контролю, містяни є більш вільними у вираженні власної індивідуальності і

мають більшу варіативність у виборі моделей поведінки, однак є і негативні тенденції такої автономності, оскільки первинні соціальні контакти замінюються вторинними, зводяться до мінімуму особистісні зв'язки. Х.Арендт вважає, що атомізація і індивідуалізація може призводити до самотності та соціальної дезорієнтації і ізоляції [4]. Людина також може сама прагнути зменшити чи обмежити соціальні контакти, не витримуючи їх інтенсивності, так в 90-х роках ХХ століття почали досліджувати феномен хікікоморі, що означає поведінку, при якій підлітки та молоді люди відмовляються від будь-яких контактів із суспільством і від будь-якої соціальної діяльності. Слово хікікоморі описує як явище, так і людину, яка страждає від нього. Починаючи з 1990-х років, хікікоморі серед молодих людей, а іноді і дорослих людей до 40-х років, був предметом значної уваги як нової соціальної проблеми в Японії [5, с. 191].

Пандемія SARs-COV-2 (COVID-19) з якою зіткнулось людство тільки посилила тенденцію до атомізації і ізоляції міського населення, оскільки більшість країн вводили найжорсткіші карантинні обмеження саме в містах, щоб запобігти швидкого поширення інфекції при великих скупченнях людей (від заборони на проведення масових заходів до зупинки чи обмеження транспортних потоків та навіть до заборони на вихід з помешкання).

Такі заходи багато в чому сприяли тому, що містяни почали максимально обмежувати реальні контакти і переводити їх у віртуальний простір, навіть робота стала віддаленою для багатьох професійних груп. Нові технології змінюють часово-просторові умови існування у великих містах, однак поки що не можуть повністю замінити реальні соціальні зв'язки і відносини, тому сучасній людині доводиться поєднувати реальність з віртуальними контактами, до того ж ці контакти мають свою специфіку в різних соціальних мережах і спільнотах, в залежності від самої мережі та від мети з якою її використовують (робота, навчання, обмін інформацією, особисте спілкування тощо).

Ці варіативні віртуальні світи можуть породжувати реальні ризики (політичні, культурні та екзистенційні), вони відображаються у свідомості людини, яка існує одночасно в різному соціокультурному часі і просторі, що ще більше сприяє соціальній атомізації і культурній сегментації [6]. Цікавими феноменами в цьому контексті є «мережевий трайбалізм» й існування у «інформаційних бульбашках». Якщо раніше племена були необхідні для виживання і захисту в реальному світі, то зараз люди шукають для себе такі «племена» в соціальних мережах, щоб об'єднатись з однодумцями і мати взаємну

підтримку. Нішеві спільноти в мережі можна знайти для реалізації практично будь-яких інтересів, в них можна віднайти довіру та ідентичність, відчуття причетності до спільноти. Однак обмеження соціальних контактів такими групами в поєднанні з налаштуваннями алгоритмів в новинних стрічках та рекомендаціях акаунта може призводити до формування «інформаційних бульбашок» (filter bubble), коли людина бачить тільки те, що її цікавить чи є приємним, а інший контент, відмінні точки зору чи важлива інформація може просто не попадати в зону цієї «бульбашки». Такі ефекти соціальних мереж з одного боку допомагають відчувати себе більш комфортно і дають відчуття спільності інтересів і думок з певною групою, з іншого – вони також призводять до атомізації та все більшого розшарування. Тож важливим питанням для подальшого вивчення є те якими будуть соціальні контакти після закінчення пандемії і чи повернуться вони до традиційних форм чи зміни, що так яскраво проявились в цей період залишаться і в довгостроковій перспективі.

Список посилань

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Urbanization Prospects: The 2018 Revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations. URL : <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Парк Р. Город как социальная лаборатория. Социологическое обозрение. 2002. Т. 2. № 3. С. 3-12.
3. Вирт Л. Избранные работы по социологии: Сб. переводов / РАН ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. социологии и социальной психологии; Пер. с англ. Николаев В.Г.; Отв. ред. Гирко Л.В. М., 2005. 244 с.
4. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. 2-е вид. / Пер. з англ. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 584 с.
5. Suwa M., Suzuki K. The phenomenon of “hikikomori” (social withdrawal) and the socio-cultural situation in Japan today. Journal of Psychopathology, 2013; 19. P. 191-198. URL : <https://www.jpsychopathol.it/issues/2013/vol19-3/01b-Suwa.pdf> (дата звернення: 18.02.2021).
6. Ополев П.В. Социальное усложнение: тенденции и перспективы. Информационное общество. 2017. № 4/5. С. 6-12. URL : <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/25d0ebdb95deb9a44258298002fb5d8> (дата звернення: 18.02.2021).

Іванов Олександр Яковлевич

*магістрант кафедри соціології
Запорізького національного університету*

Бірюкова Тетяна Федорівна

*науковий керівник,
кандидат філософських наук,
декан факультету соціології та управління
Запорізького національного університету*

ЗАГОСТРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Людство з давніх часів боролось з трьома вершниками Апокаліпсису – війнами, голодом та хворобами. Здавалося б, що для нашого ХХІ століття, особливо для розвинених країн, таких проблем вже існувати не повинно, адже світове співтовариство засвідчує про епоху сталого розвитку суспільства. Про що свідчать такі факти: сучасна дипломатія, харчові технології та медицина високого рівня тримає все під контролем. Але кінець 2019 року дав зрозуміти, що навіть кращі медичні системи світу не в змозі протидіяти «чумі ХХІ століття». Пандемія COVID-19, спалахнувши в Китаї, за лічені місяці здійснила експансію в усі країни світу. Причиною такого швидкого поширення, на нашу думку, є саме глобалізаційні процеси. Переміщення товарів, трудової сили, туризму тощо – сприяли поширенню інфекції. Необізнаність населення в питаннях протиепідеміологічних заходів тільки погіршувало ситуацію. Цікаво було б звернути увагу саме на аспект соціальної нерівності під кутом глобалізаційних процесів, адже пандемія зачепила не тільки здоров'я громадян, а й їх матеріальне становище, звичайно, в бік його погіршення.

Розглянемо глобальну соціальну нерівність через призму COVID-19 у двох аспектах – світовому (макро рівень) та національному (мікро рівень). Після виявлення існування хвороби провідні країни почали розробку вакцин для забезпечення ефективної протидії вірусу. Оскільки ситуація почала набувати катастрофічного масштабу, то ВОЗ дала згоду на використання деяких з них, хоча третя стадія клінічних випробувань жодним препаратом ще не була завершена (станом на 08.03.2021 рік) [1]. Цей дозвіл здебільшого був зумовлений тим, який інститут по розробці вакцин є більш авторитетним і, відповідно, чия

вакцина може бути більш якісною і менш шкідливою для здоров'я людей. Ми вважаємо, що вже на цьому рівні починає простежуватися нерівність країн, в тому числі в отримванні вакцин від коронавірусу.

Так, розвинені і багаті країни світу (США, Німеччина, Велика Британія, Канада, Ізраїль, ОАЕ) та інші проводять закупку вакцин, які мають найбільший рівень безпечності й ефективності, беруть на себе потужності у виробництві, сприяють розробці препаратів. Країни «першого» світу або за висловом І. Валлерстайна – країни «ядра» у запропонованій ним світ-системі [2], активно ведуть щеплення населення, бронюють нові партії вакцин. Вони діють так, як і повинні діяти держави, коли їм загрожує така глобальна проблема. Натомість, країни які розвиваються та країни «третього» світу (напівпериферії та периферії) мають закупати препарати сумнівного походження, які пройшли мінімальну перевірку. Виходить, що саме від фінансового благополуччя держави безпосередньо залежить безпека здоров'я її громадян. В цьому і проявляється соціальна нерівність на макрорівні.

Проаналізуємо мікрорівневі аспекти з огляду на українське суспільство. Яскраву картину нам надасть соціальна стратифікація (за класичними критеріями) українського суспільства. В нашій країні вищий клас, за різними даними, складає 1-3% населення, середній – 5-7%, нижчий – 90% [3, с. 44]. З даних показників виходить, що лівова частка населення не в змозі особисто протистояти хворобі шляхом повноцінного харчування, профілактики, обрання кращої вакцини, кращого місця лікування, діагностики, тощо. Адже все це напряму залежить від матеріального положення громадянина, яке визначається рівнем його доходу. Звичайно у найкращому становищі знаходиться вищий та вищий середній клас, які мають ширші можливості і в змозі забезпечити свою безпеку індивідуально. Усі інші верстви мають покладатися лише на допомогу держави.

Введення карантинних дій негативно вплинуло на ведення бізнесу та на роботу людей взагалі. Відбулося скорочення робочих місць. Так, за останній рік число офіційно зареєстрованих безробітних збільшилось [4]. Все це ще більш вплинуло на рівень добробуту українського населення і, відповідно, на соціальне розшарування

Підводячи підсумки можна сказати, що становище в світі та в Україні – складне й невизначене. Соціальна нерівність ще ніколи так не простежувалась, як під час загострення глобальних проблем. Якість медичних послуг, безпека і

здоров'я майже повністю залежать від матеріального становища індивіда. Звичайно хотілось би завершити на оптимістичній ноті. Сподіваємось, що рано чи пізно, світ повернеться до звичного способу життя. Люди перестануть вдягати маски, знімуться обмеження в сфері послуг, лікарні для хворих на COVID-19 повернуться до свого профілю, який вони мали до часів пандемії. Але наслідки та уроки, які отримає світ після подолання вірусу назавжди змінять його та внесуть нові корективи в світовий порядок майбутнього.

Список посилань

1. <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/15/novyna/suspilstvo/zhodna-covid-vakcyna-shhe-povnistyu-ne-projshla-tretij-etap-klinichnyx-vyprobuvan-stepanov>
2. Валлерстайн І. Миросистемный анализ. *Время мира*. Альманах современных исследований по теоретической истории, макросоциологии, геополитике, анализу мировых систем и цивилизаций. 1998. Вып. 1. С. 105-123.
3. Назарова Г., Сотнікова Ю. Соціальна стратифікація сучасного українського суспільства. *Управління розвитком*. 2019. № 4. С. 43-47.
4. <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2020/>

Акула Катерина Юрївна

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ М. ЗАПОРІЖЖЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Громадський бюджет являє собою вкрай важливий рівень залучення громадян до муніципальному плануванню, забезпечуючи їх реальною можливістю брати участь у прийнятті рішень стосовно призначення певної частини коштів з місцевого бюджету. З огляду на актуальність проблем розвитку місцевої демократії особливо в контексті децентралізації та імплементації європейських стандартів місцевого самоврядування відповідно зростає і потреба у науково-теоретичному аналізі відповідного досвіду.

Мета цієї доповіді – на підставі аналізу досвіду різних громад визначити шляхи оптимізації впровадження громадського бюджету.

Слід зазначити, що у Положенні про Громадський бюджет м.Запоріжжя (затверджене рішенням ЗМР від 25.05.2016 №23 «Про запровадження Громадського бюджету м.Запоріжжя» та внесені зміни Рішення міської ради №79 від 28.02.2017р.) надано таке визначення: «Громадський бюджет у м.Запоріжжі – форма прямого волевиявлення жителів міста, що впроваджує інноваційні механізми залучення громадськості до розподілу коштів бюджету міста, яка спрямована на демократичний процес обговорення громадою окремих напрямів використання бюджетних коштів» [].

Вивчення досвіду українських (насамперед, Запорізької) і польських громад виявляє низку проблемних питань із впровадження інноваційних механізмів громадського бюджету (далі за текстом – ГБ) у практику місцевого самоврядування:

- збільшений вплив на процес реалізації ГБ представників органів влади та депутатів;
- недостатньо чітко визначення функцій та повноважень Координаційної ради з питань ГБ Запоріжжя, оптимізація складу Координаційної ради;
- необхідність систематизації та доповнення інформації на сайті Запорізької міської влади у розділі «Громадський бюджет»;
- збільшення громадської активності на всіх етапах реалізації ГБ Запоріжжя;
- покращення доступності і зрозумілості інформації про ГБ;
- збільшення поінформованості про механізм прийняття рішень щодо процесу ГБ.

Виходячи з того, що Громадський бюджет – демократичний процес, інструмент прямої демократії, за допомогою якого кожен мешканець/мешканка має змогу долучитися до бюджетного процесу, зрозуміти його принципи та вплинути на рішення щодо витрат частини бюджету, пропонуються основні шляхи вирішення проблемних аспектів, зазначених раніше.

Найперше, на що слід звернути увагу – це інформаційно-освітня компанія. Всі заходи повинні мати постійний, безперервний характер, заходи необхідно планувати для кожного етапу впровадження ГБ Запоріжжя. Прикладом такої безперервності є інформування громади про стан реалізованих проектів за минулий період, роль автора у реалізації (інтерв'ю авторів, моніторинг процесу, зведені таблиці реалізованих проектів, тощо) перед стартом конкурсу в наступному році, далі хід подачі проектів, їх оцінювання, формування списку

проектів, допущених до голосування, саме голосування та його підсумки, а одночасно з цим інформування про хід реалізації проектів-переможців минулорічного конкурсу. Окрім того має бути доповнена та систематизована інформація на офіційному порталі Запорізької міської влади в розділі ГБ (додана всю нормативно-правову базу програми, бланки для завантаження, створений цінник типових робіт та матеріалів для авторів проектів, список відповідальних осіб у виконавчому комітеті ЗМР з контактами для прозорості та покращення комунікації між владою та громадськістю). Додатково можливо створення сторінки, або відкритої групи в Фейсбуці «Громадський бюджет Запоріжжя», де запропонувати обговорення важливих питань, заповнення інтерактивної анкети по ходу реалізації програми тощо. У пунктах для голосування доречно облаштувати стенди супроводу ГБ, де будь-який мешканець зможе знайти всю необхідну інформацію, а також влаштувати зустрічі з членами Координаційної ради з метою отримання консультацій як до написання та подачі проектів, так і зворотнього зв'язку щодо пріоритетів розвитку певного району міста. Для розповсюдження інформації серед населення можливе використання «немедійних» каналів передачі інформації, як то дошки оголошень багатопверхових будинків, ЦНАПів, державних установ, громадський транспорт, управління праці та соціального захисту населення. Слід передбачити фінансування з міського бюджету проведення інформаційної кампанії ГБ у наступних роках, шукати можливість залучення коштів міжнародної технічної допомоги, громадських організацій. На сьогодні є актуальним перехід на сучасну платформу для ведення ГБ від Фонду Східна Європа, якою користуються більше 20 громад по всій Україні.

Найактивніші дії інформаційного та освітнього характеру мають бути на етапі подачі проектів, які мають на меті інформування мешканців про можливості та умови подачі проектів (форуми, суботи ГБ, марафони написання проектів, вуличні лекторії, консультативні зустрічі. тощо).

Етап перевірки проектів щодо відповідності повноважень органів місцевого самоврядування має бути відкритим та прозорим, а у випадку відхилення проекту-вмотивованим поясненням від органів місцевого самоврядування, яке може бути оскаржене, у разі незгоди, в певний термін автором проекту. Слід зазначити, що остаточне право прийняття рішення щодо проектів, які допущені до голосування має бути за Координаційною радою з питань ГБ Запоріжжя.

Наступний етап реалізації програми ГБ – голосування та підрахунок голосів. Голосування має передбачати відвідування людей з обмеженими можливостями вдома зі скринькою для голосування. Пункти голосування мають працювати в вихідні дні та позаробочі години. Процес підрахунку голосів паперового голосування має проводитись відкрито та прозоро, з залученням представників громади, або онлайн транслявання.

Важливим етапом є етап реалізації проектів. Саме тут кожен мешканець громади має право доступу до інформації про всі етапи реалізації проекту, а автор проекту має можливість контролювати виконання проекту належним чином.

Слід зазначити, що важливим на всіх етапах реалізації програми ГБ м.Запоріжжя має бути моніторинг та оцінка самого процесу. Сам збір та аналіз інформації у ході реалізації ГБ щодо основних показників та стану досягнення запланованих цілей дасть можливість громаді бути впевненій, що вона бере участь в процесі з чітко визначеними правилами та положенням, а результати оцінювання необхідно використовувати як рекомендації щодо змін і виправлень, які необхідно внести до процедури.

У цілому зазначимо, що процес ГБ Запоріжжя впливає на інфраструктурний розвиток міста, підвищує рівень громадської освіти мешканців громади, показує відкритість та готовність учасників процесу до розмови та діалогу, наявний процес формування активної громади, яка бере участь у процесі ГБ та заохочує інших, а запропоновані підходи до вирішення існуючих проблем щодо реалізації програми ГБ Запоріжжя мають вдосконалити та вивести на новий рівень участь громадян у муніципальному плануванні.

Велієв Парвіз Тейюб огли

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

Ель Гуессаб Карім

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

ПРОГНОЗУВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ

Світова спільнота вже вступила в тривалий етап міжнародної напруженості, економічної і фінансової нестійкості, невизначеності та перерозподілу сил між традиційними і новими центрами інтеграційної гравітації. Можна назвати цю епоху перманентною кризою цивілізації постмодерну.

Стан ускладнився тим, що загрози міжнародної і внутрішньої безпеки проявляються в умовах інформаційно-мережевого протиборства суб'єктів міжнародної політики, застосування ними технологій «керованого хаосу», стратегій «м'якої сили» і «непрямих дій» на тлі загострення територіальної, демографічної, конфесійної, екологічної, продовольчої та водної проблем на великих територіях Центральної Азії, Близького і Середнього Сходу і на африканському континенті (Карякин).

На думку В. Каламанова, створено передумови для формування нового світового порядку в конфігурації трирівневої системи міжнародних відносин як альтернативи подальшої хаотизації світової політики. В умовах, що складаються, світові потрібна нова система взаємодії, відмінною рисою якої є те, що державам доведеться пристосовуватися до перманентного стану хаосу і шукати моделі взаємодії один з одним для підтримки стабільності в світі. До 2050 року міжнародне право буде відкинуто, а роль міжнародних договорів і конвенцій стане незначною. На зміну звичній, але не дієвою, системі міжнародного права прийдуть «правила», які будуть вироблені провідними наддержавами і виявляться ситуативними - тобто матимуть «прецедентний» характер і представляти собою ad hoc домовленості (Каламанов, 2021). Ті держави, які зуміли сформувати механізми економічної і науково-технологічної експансії, увійшли в число лідерів сучасної цивілізації. Зараз можна вважати, що сучасні види експансіонізму вступили в глобальну фазу їх застосування.

Каламанов прогнозує міжнародні відносини за Трирівневою системою. Держави першого рівня, вестимуть боротьбу за вплив на шляху до створення нової структури управління світом, це – США, Китай та Росія. Країни другого рівня, автор характеризує як покупців та споживачів, це Німеччина, Франція, Великобританія, Індія, Японія. Країни третього рівня позначені як «регіональні держави», це Італія, Туреччина, Бразилія, Мексика, Канада, Австралія, Ізраїль, Іран, Саудівська Аравія, Південна Африка (Каламанов, 2021).

На перший погляд, Каспійський регіон через свій маленький в масштабах планети розмір, не грає великої ролі в світовій геополітиці, проте факти свідчать про протилежне. Стратегічна значущість Каспійського регіону надає його географічне положення на Євразійському континенті, який, на думку більшості геополітиків, є ключовим для всієї геополітики в цілому. Контроль над Євразією дозволяє найбільшим геополітичним гравцям бути світовими гегемонами відповідно до знаменитої геополітичної формули Х.Макіндера.

Але якщо Євразія є «геополітичним стрижнем планети», то стрижнем цього суперконтиненту поза всяким сумнівом є Каспійський регіон. Каспійське море ділить Євразію на дві зони - Західну (Європа) і Східну (Азія). Каспій є не просто географічний стрижень самої Євразії, а й своєрідний міст (або коридор) між двома культурними континентами.

Багаті запаси нафти та природного газу, що видобувається на шельфі і є основою економіки та енергетичної незалежності двох держав – Азербайджану та Туркменістану. Не менший сенс Каспій має і в стратегічному контексті: як військова площадка для конкретних дій Каспій останнім часом був застосований Росією задля бомбардування позицій «антиасадистів» у Сирії.

Отже – регіон у всіх вимірах цікавий. І домінування когось одного в ньому звісно призвело б до конфлікту інтересів. Більше того: країни регіону два десятиліття сперечалися – чи взагалі Каспій – це море чи все ж таки велике озеро? Із цього визначення впливав би й статус економічних та військово-політичних відносин регіону. Наприклад, для Ірану усі ці роки було принциповим недопущення розміщення десь на Каспії військово-морських баз США чи їх найближчих союзників – а це могли зробити в різні часи й Азербайджан, й Казахстан, й Туркменістан, враховуючи коливання власної зовнішньої політики. Останні десять років найближчим союзником Тегерану виступала якраз Росія, риторика якої також була просякнута антиамериканізмом. Для трьох умовно ж «молодших» партнерів актуальними були інші завдання: як забезпечити власну

економічну самостійність та захистити власні об'єми видобутку нафти та газу (Азербайджан та Туркменістан) та зберегти роль такого собі геополітичного «джокера» в регіоні, який балансує ситуацію сам по собі (Казахстан). Треба зауважити, що збиралися за ці двадцять років лідери каспійських країн чотири рази – але дійти згоди щодо остаточного вирішення дискусійних питань так й не змогли.

Відомо, що стратегічна мета Вашингтону – це будівництво супергазогону з Перської затоки – ОАЕ та Кувейту – до Туреччини та далі у Європу, що разом із американським скрапленим газом остаточно зведе вплив російського «Газпрому» на континенті нанівець. Але ідея ірано-російського супергазогону від Ірану крізь Сирію до Туреччини та також у Європу – цілком реальна також, власне, вона й стала однією з причин втручання Росії та Ірану у громадянську війну у Сирії на боці Башара Асада... Якщо тиск Вашингтону буде посилюватися, а конструйований стрижень «Вашингтон – Тель-Авів – Ер-Ріяд – Кабул» (останній – умовно, як країна, де залишається потужний контингент військ США на Великому Сході) постане як альтернатива стрижню «Москва – Анкара – Дамаск – Тегеран» (звісно, при маріонетковій ролі Сирії), то події можуть набути достатньо серйозного характеру. Такі припущення – не варто повністю відхиляти... колись неможливим здавалися й відторгнення Абхазії із Південною Осетією та й анексія Криму могла привидітися лише у поганому сні (Чопа).

Список посилань

1. Каламанов В.А. 2021, Матрица миропорядка - 2050: Политологический прогноз будущей системы международных отношений. Изд. : Ленанд, 304 с.
2. Карякин В., Геополитика третьей волны, URL: <http://casp-geo.ru/materialy-o-geopolitike/geopolitika-tretej-volny/> (дата звернення 15.03.21)
3. Чопа В. Каспійська конвенція: це такий новий вектор експансії Кремля? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2516933-kaspijska-konvencia-ce-takij-novij-vektor-ekspansii-kremla.html> (дата звернення 15.03.21)

СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ ПЕРЕД ГЛОБАЛЬНИМИ ВИКЛИКАМИ ПАНДЕМІЧНОГО ТА ПОСТПАНДЕМІЧНОГО СВІТУ

Сучасне суспільство визначають як «суспільство знань», тобто як стан, у якому основним ресурсом виступають знання. «Суспільство знань» виступає у парі з інформаційним суспільством, їх співвідношення та зв'язки є предметом досліджень багатьох учених. Хоча одностайності у підходах до тлумачення та співвідношення цих понять немає, можна означити, що інформаційне суспільство виступає технологією, технічними інноваціями, у той час як «суспільство знань» охоплює та узагальнює політичні, економічні, соціальні, духовні, інституціональні, культурні, етичні та інші аспекти перетворень сучасного суспільства, його трансформації. Фактично суспільство знань відображає складність та динамізм, широту та багатогранність змін у суспільстві. Взаємозв'язок інформаційного суспільства та суспільства знань можна простежити через накопичення, поширення, перетворення та зберігання інформації та знання, як головних ресурсів суспільства, що ґрунтуються на інформаційних ресурсах – стратегічні ресурси; формується залежність від уміння знаходити та використовувати нову інформацію, особливо перетворювати її на знання; основою економіки знань виступають інформаційно-комунікативні технології та інформатизація суспільства, що пришвидшують ритм життя людини та темпи зміни технологій; основна мета людини у суспільстві знань – підвищення соціального статусу за рахунок неперервної освіти та перекваліфікації (освіта впродовж життя) тощо.

Суспільство знань ґрунтується на знаннях – перевірній інформації, що була систематизована у процесі пізнання, відображення дійсності, усвідомлена як істина. Воно має продукувати правдиві, достовірні, істинні знання, тобто від усієї інформації має виділити знання і їх використовувати. Як показав час суспільство знань має не просто продукувати знання, які виступають об'єктивними і науковими, посилювати їх роль у суспільстві та збільшувати їх кількість, а його основна мета у їх трансформації (зміна змісту знань) та переформатуванні (інституціональне закріплення знань), у прагматизації знань.

Суспільство знань як суспільство поширення знання, його класифікації та оцінювання, з одного боку, є джерелом поширення знань, його популяризації через мобільність, доступність тощо, що дає можливість отримання освіти ширшими верствами населення, а з іншого боку, суспільство знань продукує таку освіту, яка перетворюється з освіти на навчання і перетворюється не на освіту у класичному варіанті, а на отримання професії, кваліфікації, компетентності тощо. Тобто отримання освіти через отримання наукових знань перетворюється на отримання знань через набуття навиків, компетентностей, умінь тощо у процесі навчання раціональним, ірраціональним, емпіричним шляхами. Отже, суспільство знань – це не об'єктивні наукові знання, а інформаційні та комунікативні практики перетворення інформації на знання, якими користуються разом.

Учені говорять не про «суспільство знань», а про «суспільства знань», прикметну рису яких вбачають не у пошуку загального чи спільного значення знання та його накопичення, а у його спільному використанні, що робить знання універсальним для різних держав і суспільств. Знання стає практичним, міждисциплінарним, не претендує на абсолютну істину на відміну від об'єктивного наукового знання.

Постає питання про достовірність знання, тобто, наскільки отримана інформація може сприйматися як знання? В інформаційному суспільстві з широкими можливостями поширення інформації через мережі, з використанням інформаційно-комунікативних технологій неперевірена, недостовірна інформація, що поширюється, сприймається як знання. Наприклад, під час пандемії Covid-19 неправдива, хибна інформація, велика кількість якої множитья інтернетом, сприймається населенням як достовірні знання, далі поширюється, популяризується фіксується і констатується як правдива, спричиняючи велику кількість проблем та негативних наслідків для життєдіяльності суспільства в цілому, держав чи окремих людей.

Людина у сучасному суспільстві повинна вміти швидко реагувати на стрімкі зміни, імпровізувати, мати креативне мислення. Але при цьому людина «забуває» про отримані раніше знання, позбувається пам'яті, її креативне мислення не підтримується критичним мисленням, яскравою ілюстрацією чого є коронавірусна криза.

Суспільство знань при пандемії актуалізує свої властивості, що виражається у стрімкому забуванні, стиранні пам'яті, тобто тих знань, що

накопичені раніше. Прикладом цього є повне або часткове ігнорування людьми накопичених раніше знань з медицини, гігієни та інших галузей знань, що надають можливість хоч якимось чином пояснити і убезпечити людину від Covid-19. Навіть через рік після її початку вже заново отримані знання одразу стираюся з пам'яті людини, забуваються, бо вони можуть суперечити власній поведінці, стереотипам тощо. У людини формується варіабельність поведінки.

«Також пам'ять задає смисловий горизонт кожній дії, й загалом життєдіяльності» [1, с. 11], але у ситуації коронавірусної кризи та пандемії у людини відбувається постійна актуалізація поточної ситуації, яка не потребує загальнішого горизонту дії, він стає непотрібен. Фактично ми говоримо про відсутність у людей здорового глузду, як основи смислового горизонту дії. швидкість та ситуативність сприйняття інформації, подання її як певного виду знань, позбавляють людину процесу осмислення останньої, особливо в умовах пандемії, перетворюючи здоровий глузд на гальмо для прийняття рішень, формування суджень тощо. Розуміння як характеристика будь-якої дії у ситуації пандемії з'являється не перед самою дією, як орієнтир щодо тлумачення інформації та перетворення її на знання, а постфактум, після дії, констатуючи уже її здійснення на короткий час. Розуміння носить у ситуації пандемії миттєвий ефект, оскільки нові події затьмарюють недавні дії, використовують нову інформацію/знання, спричиняють нові дії, які формують кліпову свідомість та продукують знання, які не претендують на науковість та об'єктивність, для використання різними верствами населення. Прикладами цього є теорії змови, думки про те, що Covid-19 немає, що «мене це не стосується», це придумала влада тощо. Відсутність смислового горизонту і «стирання пам'яті» є зручним для людей, які не хочуть виходити із власної зони комфорту, поступитися своїми бажаннями задля свого ж здоров'я під час карантинних обмежень та локдаунів.

Ці процеси доповнюються у період пандемії ще і відсутністю часових меж, бо усе відбувається тут і зараз, що також позбавляє ситуації розуміння, здорового глузду, їх замінюють швидкість реакцій та вправність смислових комбінацій, притаманних кожній людині.

Одним із результатів Covid-19 для суспільства знань стала зміна форми отримання освіти, яка із класичної моделі відвідування занять чи самостійної роботи стрімко і повсюдно перейшла до форми з використанням дистанційних технологій або ж дистанційної освіти. Така форма має як позитивні наслідки: віртуальна мобільність учнів/студентів, надання знань більшій кількості

населення (державні, комунальні, приватні заклади освіти, різного роду організації, що надають освітні послуги, або ж організації, що користуються ситуацією для отримання прибутку тощо), популяризація знань та ін., так і негативні наслідки: відсутність або незначна можливість доступу до дистанційного навчання через відсутність технічних засобів зв'язку, інтернету та ін.; неможливість учнів/студентів самостійно опанувати навчальний матеріал тощо.

Ще одним із наслідків Covid-19 для суспільства знань стали нові форми популяризації знань та інформації у духовній сфері. Це, наприклад, онлайн концерти популярних співаків, виступи оркестрів, віртуальні презентації фільмів, серіалів, онлайн зустрічі з відомими людьми, акторами, співаками, онлайн вручення нагород, віртуальні виставки у музеях, відцифровані експонати, які раніше не виставлялися, або ж які можливо було побачити тільки при відвідуванні музеїв тощо.

Отже, глобальні виклики пандемічного та постпандемічного світу для суспільства знань перетворюються на каталізатор у продукуванні нових знань, форм та механізмів їх поширення, актуалізують проблему перетворення інформації на знання, пошуку критеріїв таких перетворень, ставлять питання сприйняття та інтерпретації інформації та знання людиною і формування відповідної свідомості та світосприйняття.

Список посилань

1. Пролеєв С. «Суспільство знань» як антропологічна ситуація. Філософія освіти. 2014. №1 (14). С. 7-24.

Міщенко Анастасія Сергіївна

аспірантка кафедри політології

Запорізького національного університету

РОЛЬ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Активізація процесу децентралізації та актуалізація вирішення проблеми національної безпеки України стали на порядку денному в 2013-2014 роках. Процес децентралізації є одним з важелів супротиву поширенню сепаратистських ідей та впливу зовнішнього агресора у відстоюванні

національної безпеки України. На сьогодні, коли процес децентралізації знаходиться на другому етапі свого впровадження та чекає Конституційних змін, необхідно чітко розуміти, наскільки важлива та відповідальна справа лягає на громади та органи місцевого самоврядування щодо розробки та відпрацювання механізму захисту інтересів, починаючи з рівня громади і завершуючи комплексним захистом національних інтересів.

Дослідженням питання взаємозв'язку децентралізації та національної безпеки займаються такі українські науковці: О.С. Власюк, Г. Гопко, В.О. Демиденко, О.Г. Остапенко, Л. Поляков та ін.

Політична криза 2013 року та, як наслідок, загроза територіальній цілісності України, загострення внутрішньополітичного питання щодо політики регіонів (регіони-донори та фінансово залежні регіони), а також маніпулятивний вплив гібридної війни, яка нав'язувала як панацею реалізацію адміністративно-територіальних змін у вигляді федералізації України, підставили під загрозу існування України як держави. Оперативно та цілеспрямовано було прийнято рішення щодо виважених рішень, які носили на меті забезпечення національної безпеки, розвиток демократичних інститутів, громадянського суспільства та взагалі зміни адміністративно-управлінської вертикалі. В 2014 році було проголошено курс на реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Одна з головних цілей реформи децентралізації – це сформувати ефективне місцеве самоврядування та вибудувати оптимальну систему територіальної організації влади населення, яка, в свою чергу, буде сприяти розвитку безпекового комплексу як окремої громади, так і держави в цілому [4].

Національна безпека України – це не лише законодавчі акти та служіння в Збройних силах України, це є певний комплекс організаційних заходів, мета яких – захист життєво важливих інтересів громадян України. Основні пріоритети національної безпеки полягають у гарантуванні конституційних прав та свобод, розвитку демократії та, відповідно, громадянського суспільства, зміцненні політичної, економічної та соціальної стабільності в країні, а також комплексній інтеграції в європейський простір та ін. [5]. Вказані принципи національної безпеки є характерними і для децентралізації. Таким чином реформа децентралізації стає одним із інструментів забезпечення національної безпеки. Сутність даного інструменту полягає в тому, що після укрупнення більш життєздатні центри громад можуть мотивувати до розвитку громадянського

суспільства не лише в площині центру громади, а і в розширених межах вже об'єднаної територіальної громади. Таким чином формуючи та розвиваючи громадянське суспільство та комунікацію між місцевою владою та громадянами, можна буде упереджувати осередки невдоволення громадян владою різних рівнів, що саме і провокує поширення сепаратизму, що в свою чергу і становить одну із загроз національній безпеці України [1, с. 304-305]. Місцева влада громад та утворені громадські осередки можуть проводити комплекс заходів, присвячених патріотичному вихованню, вважаю, що на сьогодні подібні заходи повинні носити комплексний характер, не лише для школярів та молоді, а і для більш старшого покоління. Одночасне впровадження реформи децентралізації та загострення уваги на важливості національної безпеки, спровоковане бойовими діями на Донбасі, окупацією АР Крим та продовженням гібридної війни з боку РФ, роблять український досвід унікальним. Особливість полягає у тому, що створені громади, а особливо ті громади, які об'єдналися на добровільних засадах, мають змогу самостійно розвивати власне виробництво, без корупційного впливу та фінансових надходжень зі сторони агресора. Даний механізм зменшує ризики впливу ззовні та ґрунтується на розвитку економічної, а в перспективі політичної, самодостатності українського народу [5, с. 16].

Ще один механізм реформи децентралізації, що буде сприяти укріпленню стану національної безпеки України, який повинен почати своє функціонування після закріплення децентралізації на конституційному рівні, це впровадження інституту префектів. Впровадження інституту префектів має на меті створення ефективних наглядових органів в районах та області, які будуть контролювати за конституційністю та законністю рішень органів місцевого самоврядування та, відповідно, будуть підзвітними Президенту України. Так як префект як посадовець буде державним службовцем, він призначатиметься Президентом України на конкурсній основі, його дії повинні будуть носити характер професійності та об'єктивності, без партійного забарвлення. Префект буде відповідати за недопущення на підконтрольній йому території розвитку сепаратизму та поширенню ідей та спроб федералізації на місцевих рівнях. У разі виявлення натяків на подібні дії, префект буде зобов'язаний проінформувати Президента про інцидент та звернутися до суду [5, с. 23-24]. Розвиток даної інституції буде сприяти як і демократичному розвитку громад, так і виваженій системі контролю та законності роботи на місцевому рівні.

Звісно, вищевказані механізми будуть сприяти укріпленню національної безпеки в умовах децентралізації. Але ще одним вагомим чинником є розробка, прийняття та реалізація закону щодо включення органів місцевого самоврядування до списку суб'єктного складу забезпечення національної безпеки. Органам місцевого самоврядування будуть надаватися повноваження щодо питання відповідальності за організацію національну безпеки в громадах. Дані зміни нададуть можливість органам місцевого самоврядування планувати, організовувати та проводити мобілізаційну підготовку, вести облік військовозобов'язаних, здійснювати інформування населення у випадку агресії та надавати допомогу Збройним силам [2].

Таким чином, можна зазначити, що реформа децентралізації є одним із важливих інструментів зміцнення та розвитку національної безпеки, як і в соціально-виховному просторі (патріотичне виховання та інформованість), так і в управлінському вимірах. Але на сьогодні даний механізм потребує доопрацювань та апробації, закріплення на законодавчому рівні та, відповідно, закріплення децентралізації на конституційному рівні. У разі, якщо наведене буде виконане, децентралізацію можна буде вважати одним із ефективних інструментів забезпечення національної безпеки України.

Список посилань

1. Власюк О. С. Національна безпека України : еволюція проблем внутрішньої політики. Вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
2. Демиденко В. О. Місце й роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 238-249.
3. Про національну безпеку України : Закон України №2469-VIII від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення 06.03.2021)
4. Реформа децентралізації. URL:<https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 06.03.2021).
5. Флурі Ф., Бадрак В. Безпекові аспекти політичної децентралізації в Україні: Бачення, реалії та можливі наслідки. Дослідження Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР). 2017. 56 с.

Овчарова Валерія Сергіївна

*аспірантка кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

Бойко Ганна Валентинівна

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ НА РІВНІ ГРОМАДИ

Передача повноважень по розв'язанню соціальних проблем «на місця» у зв'язку з реформою децентралізації обумовлює необхідність реформування теперішньої системи надання соціальних послуг. Враховуючи те, що дуже часто соціальні програми не є пріоритетними для місцевої влади, або несуть лише декларативний характер та фінансуються за залишковим принципом, питання реалізації «нових» зобов'язань соціально-гуманітарного напрямку за місцевим самоврядуванням в новостворених громадах потребує уваги, в тому числі й науковців. З іншого боку, початок євроінтеграційних процесів в Україні посилив потребу реформування української молодіжної політики та системи соціальних послуг, що сприяло розвитку професійних підходів до здійснення роботи з молоддю через інституціоналізацію молодіжної роботи як практичного інструменту реалізації молодіжної політики. Тому, з урахуванням перерахованих сучасних трансформацій, дуже важливо дослідити перспективи здійснення соціальної роботи з молоддю на місцевому рівні.

Соціальна робота з молоддю як окремий напрямок соціальної роботи проаналізована у роботах Тюпті Л.Т. та Іванової І.Б. (2004), Капської А.Й. (2001), Кондратьєвої Я.В. (2011), Григор'єва С.І. (2008), Безпалько О.В. (2006). Дослідженням соціальної роботи з молоддю як складової соціальної політики держави та діяльність центрів соціальних служб для молоді займались С.В. Толстоухова (1999, 2004), С.Кротюк (1996), М.Лукашевич (1996) та Н.Салабай (1996). Значну увагу особливостям системи соціальних послуг в умовах децентралізації, у своїх наукових роботах приділяє Слезанська Г.І. (2016, 2017, 2018).

В Україні робота з молоддю є окремим напрямком державної політики, а визначення та задоволення потреб молоді покладено на відповідні органи виконавчої влади. Згідно з Законом України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" (1993), молодь – це громадяни України від 14 до 35 років. Близько 27% українського суспільства, а це понад 11,2 мільйона, є молодими громадянами України [5].

Якщо раніше здійснення соціальної роботи з молоддю на місцях відбувалось через діяльність Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Далі – ЦСССДМ), то на сьогодні в громадах починають з'являтися нові структури – Центри надання соціальних послуг, Центри соціальних служб та Молодіжні центри. На наш погляд, даний факт може фіксувати тенденції до «переходу» роботи з молоддю від соціальної роботи до молодіжної роботи, що посилюється процесом інституціоналізації молодіжної роботи та на практиці вже проявляється у збільшенні молодіжних центрів, хабів на території громад, появи так званих «молодіжних працівників», реалізації спеціалізованих навчань по роботі з молоддю від Міністерства молоді та спорту України. Тобто, з посиленням процесів інституціоналізації молодіжної роботи, можна прогнозувати, що здійснення соціальної роботи з молоддю буде реалізовуватись лише в межах соціального забезпечення, а соціальні послуги молоді в межах соціальної роботи будуть надаватись тільки при виникненні складних життєвих обставин. Сучасна нормативна база, яка регулює соціальну роботу з молоддю на рівні громади, підсилює наші прогнози. Наприклад, згідно з Методичними рекомендаціями щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення, які затверджено наказом Міністерства соціальної політики № 26 від 19.01.2016 [3], популяризацію волонтерства та організацію діяльності волонтерів в ОТГ було віднесено до основних завдань організацій, які займались соціальною роботою в громаді. Тобто, здійснення залучення молоді до волонтерської діяльності було передбачено саме в межах соціальної роботи. Але, вже нове Типове положення про центр надання соціальних послуг, яке затверджено Постановою Кабінету Міністрів України №177 від 3 березня 2020 року [1], лише надає право залучати волонтерів до надання соціальних послуг в громаді, а про молодь як соціальну групу, яка потребує окремої уваги, та про популяризацію та розвиток волонтерської діяльності серед молоді взагалі нічого не зазначено. Цей факт підтверджує процес «відділення» роботи з молоддю, яка не пов'язана зі

складними життєвими обставинами, від системи соціальної роботи. У зв'язку з цим, слід зазначити й про ті загрозові перспективи, які можуть виникнути. Наприклад, однією з таких, може стати «периферійність» роботи з молоддю на місцевому рівні як наслідок не завершення процесу інституціоналізації «молодіжної роботи» та відсутності її регулювання на локальному рівні в нормативно-правовій площині в межах молодіжної політики та соціальної роботи. Тобто, робота з молоддю, яка не пов'язана зі складними життєвими обставинами, буде здійснюватись за залишковим принципом, а в фокусі громади буде лише надання соціальних послуг молоді в межах соціального забезпечення.

Окремі прогнози стосуються перспектив запровадження принципу «гроші ходять за клієнтом», який розпочали реалізовувати в межах медичної реформи в Україні, в системі соціальної роботи з молоддю. Аналіз роботи з молоддю на локальному рівні [2] демонструє, що все більшу роль в наданні послуг молоді грають недержавні гравці – інститути громадянського суспільства. Громадські організації та благодійні фонди, які працюють на території, проявляють не аби яку професійність, компетентність та результативність у питаннях роботи з молоддю. Окрім того, вони більш гнучкі відповідно до потреб молоді. А з урахуванням змін в законодавстві щодо надання соціальних послуг [4], які дозволяють громаді залучати недержавні організації до надання соціальних послуг, перспективи розвитку ринку соціальних послуг для молоді стають все більш реальними. Обслуговування громад в контексті роботи з молоддю, починаючи від допомоги в складних життєвих обставинах, завершуючи послугами з розкриття потенціалу молоді, недержавними організаціями є доволі позитивною перспективою, яка буде вирішувати дві проблеми громад. Перша – якість роботи з молоддю, яка буде досягатись за рахунок конкуренції між організаціями, що надають послуги молоді, та буде дозволяти залучити найбільш професійного надавача послуг. Друга – вирішення кадрової проблеми, яка для громад є однією з найгостріших. Органи місцевого самоврядування стикаються з відсутністю на території громади компетентних фахівців, які здатні ефективно вирішувати проблеми молоді та задовольняти її потреби, а залучення сторонніх фахівців, завдяки ринку соціальних послуг, дозволить її вирішити.

Отже, реформа децентралізації та розвиток молодіжної роботи закладають нові вектори розвитку соціальної роботи з молоддю. В даній роботі ми визначили деякі перспективи розвитку цього напрямку на місцевому рівні, які пов'язані з децентралізацією, процесом інституціоналізації молодіжної роботи

(«відділення» роботи з молоддю, яка не пов'язана зі складними життєвими обставинами, від системи соціальної роботи та/або «периферійність» роботи з молоддю на місцевому рівні) та з реформуванням системи соціальних послуг.

Список посилань

1. Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.03.2020 р. № 177. Дата оновлення: 3.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF> (дата звернення: 08.09.2020).
2. Овчарова В. С. Молодіжна робота на локальному рівні в південно-східній Україні: сучасний стан та перспективи / В. С. Овчарова. – Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2018. – 140 с.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення: Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.01.2016 № 26. Дата оновлення: 19.01.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0026739-16/conv> (дата звернення: 08.09.2020).
4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення: 17.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#n607> (дата звернення: 08.09.2020).
5. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / редкол.: Жданов І. О., Ярема О. Й. та ін. Київ: ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.

Жадан Олена Володимирівна

головний спеціаліст із закупівель,

*Головне управління Державної казначейської
служби України у Запорізькій області*

ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНІВ ЧЕРЕЗ ПОКРАЩЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розвиток економіки держави в цілому забезпечується стабільністю соціально-економічного стану регіонів. Основну діяльність щодо забезпечення населення необхідними послугами здійснюють органи місцевого самоврядування, які мають для цього в своєму розпорядженні бюджетні кошти. Прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [4] (01.04.2014) започаткувало проведення реформи децентралізації, основною метою якої є створення ефективної територіальної організації влади для підтримки повноцінного життєвого середовища громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг за рахунок податків жителів регіонів.

Фінансові ресурси місцевої влади останнім часом значно зросли, однак вони не є на достатньому рівні щоб забезпечити здійснення їх владних повноважень. Однією із причин недостатнього фінансового забезпечення місцевої влади залишається несвоєчасність або неповнота сплати податків суб'єктами господарювання регіону. Для стимулювання покращення платіжної дисципліни суб'єктами господарювання необхідним є відновлення та зміцнення довіри між суб'єктами господарювання, владою та громадою, що є важливим компонентом зміцнення українського суспільства.

Метою дослідження є пошук та окреслення основних напрямів покращення взаємодії між бізнесом та місцевою владою, які дозволять підвищити рівень сплати податків та сприятимуть наповненню власної доходної бази місцевих бюджетів.

Аналіз наукових розробок свідчить про інтерес учених, зокрема, Василика О. Д., Кириленко О. П., Павлюк К. В., Бурдье П., Веделя Ж., Сміта А. й інших до питання зміцнення доходної бази місцевої влади та покращення соціально-економічного середовища регіонів. Проте, незважаючи на суттєвий внесок учених залишається недостатньо дослідженою проблематика стосовно

пошуку шляхів покращення взаємодії місцевої влади та суб'єктів господарювання, що стане основою для відновлення податкової дисципліни платників податків.

Користь для населення від витрачання коштів місцевих бюджетів проявляється у вигляді отриманих соціально-економічних послуг. Для забезпечення достатнього рівня надання таких послуг та регіонального розвитку країни повинна бути раціонально побудованою структура органів місцевого самоврядування. Територіальна основа місцевого самоврядування повинна бути чітко визначена та закріплена, територіальні громади – життєздатними, тобто які б забезпечували громадянам високу якість життя за рахунок повного та раціонального використання місцевих ресурсів [2].

Реформа децентралізації передбачає, що влада буде ближче до громадян та ефективніше будуть вирішуватись проблеми місцевого значення.

Обґрунтування необхідності децентралізації надає Ж. Ведель [1, с. 397], який вважає, що передача влади безпосередньо до зацікавлених в цьому осіб має «переваги демократичного характеру. Децентралізоване управління, якщо для нього забезпечені необхідні засоби і умови, є набагато менш вагомим і набагато більш практичним, ніж централізоване управління».

Перші посилання на доцільність розмежування державних та місцевих фінансів, доходів держави та місцевих доходів висвітлюються А. Смітом у праці «Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй» [6]. Автор наголошує, що «крім державного фінансового господарства існує ще й місцеве фінансове господарство», виділяючи такі види доходів: неподаткові надходження (доходи від капіталів, підприємств, майна держави) і податки.

Одним із податків, за рахунок якого можливе суттєве наповнення місцевих бюджетів та покращення економічного розвитку регіонів, є податок на прибуток підприємств, частина якого у структурі місцевих бюджетів є досить низькою (близько 4%) та потребує удосконалення підходів до його формування й розподілу.

Податок на прибуток підприємств має широкі можливості для регулювання і стимулювання підприємницької діяльності. За допомогою цього податку держава може здійснювати стимулюючий вплив на розвиток окремих галузей або регіонів, на виробництво пріоритетних товарів, робіт, послуг, на пошук інвестиційної та інноваційної діяльності і розвиток конкурентних відносин тощо.

Вивчення зарубіжного досвіду оподаткування прибутку підприємств, зокрема на прикладі Франції та Китайської Народної Республіки, дозволило проаналізувати та виділити корисні засади для України. Так, у Франції базова ставка податку на прибуток складає 33% доходу підприємства. Водночас, для компаній, які реалізують нафту і газ ставка підвищена і становить 50%, а сільськогосподарські ферми і прибутки від землекористування та операцій із цінними паперами оподатковуються за ставкою 20,9% [5].

У Китайській Народній Республіці пільгові ставки на прибуток надаються підприємствам, що відповідають певним вимогам: використовують технології, які займаються переробкою відходів; новоствореним компаніям, розташованим в конфліктних, бідних місцевостях; підприємствам, які часто страждають від стихійних лих; новоствореним компаніям, що надають соціально значущі послуги (наприклад, з працевлаштування населення) [3].

На підставі узагальнення зарубіжного досвіду формування податкової політики пропонуємо наділити органи місцевого самоврядування повноваженнями встановлювати пільгові ставки для підприємств, які використовують високі технології, займаються переробкою відходів, що є особливо актуальним в умовах світової екологічної проблеми, а також сільськогосподарських підприємств, що буде позитивним для розвитку сільського господарства. Це дозволить стимулювати підприємства нарощувати обсяги виробництва, покращити добробут населення регіонів, створить додаткові джерела наповнення місцевих бюджетів, а також сприятиме покращенню взаємовідносин між владою та суб'єктами господарювання регіону.

Список посилань

1. Ведель Ж. Административное право Франции / Ведель Ж.; [пер. с франц. Л.М. Энтина]. Москва: Прогресс, 1973. 512 с.
2. Мільбрадт Г. Переваги децентралізованого розподілу завдань. 2016. URL: http://gogov.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/2016-Dnipropetrowsk_Dezentralisierung_UA.pdf (дата звернення: 27.02.2021).
3. Податкова система Китаю. Офіційний портал Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krain-svity/kutai/?print> (дата звернення: 27.02.2021).
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету

Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.02.2021).

5. Світовий досвід оподаткування: Франція. Офіційний портал Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krain-svity/fransia/> (дата звернення: 27.02.2021).
6. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / переклад О. Васильєва. Київ: Наш формат, 2018. 722 с.

Білокопитова Ніна

*здобувач кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

Ель Гуессаб Карім

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету*

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: ПОЛІТИКА ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ В ПРОЦЕСІ МИРОТВОРЕННЯ

Без прогнозування політичних, соціальних, економічних процесів неможливо уявити життя сучасного розвиненого суспільства. Відсутність прогнозування означатиме розглядання найближчого і далекого майбутнього наосліп і прийняття важливих рішень безвідносно до майбутніх наслідків.

Одним з завдань соціального інституту є соціальне прогнозування. Термін «соціальний інститут» увібрав в себе як «інституцію» (звичаї), так і власне «інститут» (установи, закони), так як об'єднав в собі як формальні, так і неформальні «правила гри».

Соціальний інститут - це механізм, що забезпечує набір постійно повторюваних та відтворюючих соціальних відносин і соціальних практик людей (наприклад: інститут шлюбу, інститут сім'ї). Е. Дюркгейм образно називав соціальні інститути «фабриками відтворення суспільних відносин» [1, с.122].

В основу прогнозів можна покласти два методологічні принципи. По-перше, прискорення темпів економічного і соціального розвитку. По-друге, межі

зростання виводяться з простої екстраполяції, наростання кількості показників. Але діалектика показує, що будь-які кількісні зміни обов'язково переходять в якісні. Вихід при бажанні завжди знайдеться, наприклад, в нових безвідходних технологіях, в економії енергії, природних ресурсів.

Більш детально прогнозуванням у наш час займається наука – кібернетика. Об'єктом кібернетики є усі керовані системи. Системи, що не піддаються управлінню, в принципі, не є об'єктами вивчення кібернетики. Кібернетика вводить такі поняття, як кібернетичний підхід, кібернетична система. Кібернетичні системи розглядаються абстрактно, незалежно від їх матеріальної природи. Приклади кібернетичних систем - автоматичні регулятори в техніці, людський мозок, біологічні популяції, людське суспільство. Існують – економічна кібернетика, біологічна кібернетика, соціальна кібернетика, тощо.

Методи побудови прогнозів.

В даний час відпрацьовані методи побудови прогнозів, що дозволяють заглянути в майбутнє. Наприклад, метод екстраполяції, який широко використовується для розрахунку перспективної чисельності населення регіону, країни, континенту. Саме такий метод прогнозування використовується для розрахунку перспективної чисельності населення нашої планети.

У прогнозуванні широко поширений метод історичної аналогії. Наприклад, наша країна, потрапивши в кризову ситуацію, вивчає досвід виходу з кризи США в 30-ті роки 20 ст., Японії з післявоєнної розрухи.

З розвитком ІТ-технологій широке поширення одержав такий метод соціального прогнозування, як математичне моделювання. Він дозволяє вводити в моделі десятки вихідних показників і розраховувати варіанти розвитку глобальних проблем. Найчастіше, математичне моделювання використовується при розробці економічних і екологічних прогнозів.

Реально, на практиці в основному використовуються комбіновані методи прогнозування, коли один і той же прогноз роблять різні групи експертів. Метод експертних оцінок - самий широко застосовуваний метод прогнозування. Експерт (від лат. *Expertus* - досвідчений; знавець в якій-небудь галузі, який здійснює експертизу). Існують такі сфери соціального життя, де не можна використовувати інші методи прогнозування, крім експертних. Перш за все, це стосується тих сфер, де відсутня необхідна і достатня інформація про минуле або, скажімо, технічні можливості більшою мірою залежать від схвалених рішень, ніж від ентузіазму новаторів. Головним чином, критерієм відбору

експертів є їх компетентність, тому для визначення компетентності використовують два методи - самооцінку і колективну оцінку авторитетності експертів [5].

Як суспільству подолати травми у процесі миротворення, та що власне розуміємо під травмою?

Не можна не погодитися з одним з найвідоміших критиків дослідження травми, яким виступає американський культурсоціолог Джеффри Александер. У своїй статті «Культурна травма і колективна ідентичність» він виводить три основних критичних концепції: [2].

Необхідно відмовитися від «натуралізму» при обговорення колективної травми. Насправді ніякого травматичного досвіду не існує. Якщо людина не може підібрати потрібний «вокабуляр» або згадати ключові моменти для опису травматичного події, то це означає, що він в принципі не відчував його.

Не існує катів і жертв в натуральному вигляді. Замість цього учасники травматичної події конструюють в собі ці образи, що і робить їх носіями травматичних переживань [2].

Травма завжди уявна. Людина, яка дійсно отримала страшний досвід може створити навколо себе образ жертви, транслюючи цей образ повсюдно, що і створює широке травматичне переживання, що успадковується всією культурою [2].

На думку Дж. Александера (професора Єльського університету), культурна травма формується, якщо соціальна група вважає, що постраждала від важкої фатальної події, яка «вкарбувалася» в їх колективній свідомості, навіки впливаючи на їх спогади і трансформуючи їх майбутню ідентичність фундаментальним і непоправним чином [3, с.192],[4, с.55].

А тепер з речей уявних перейдемо до фактичних явищ.

25 вересня 2018 року в розвиток ініціативи була висунута «Декларація про спільні зобов'язання щодо операцій ООН з підтримання миру» [6].

Декларація позиціонується в якості загальної дорожньої карти по зміцненню миротворчості. Структурно документ був розділений на вісім сфер: політичні питання, безпека миротворців, ефективність миротворців, гендерне питання, захист цивільного населення, заходи по зміцненню миру, оцінка і поліпшення поведінки миротворців, зміцнення взаємодії з регіональними / субрегіональними структурами. У Декларації підтверджувалася першорядна

роль політичних рішень у врегулюванні конфліктів і допоміжна роль самих миротворчих операцій в зв'язку з цим.

По суті, була зроблена спроба відновити політичну підтримку миротворчих операцій, основним завданням яких проголошувалося посилення їх політичного впливу на хід конфліктів.

Тож, миротворчість не слід сприймати як панацею у вирішенні будь-яких типів і будь-якої складності проблем. Головна відповідальність за результат будь-якого миротворчого процесу лежить на національних урядах, тих країн, на території яких розвивається конфлікт і діє відповідна місія.

Тож, цінність прогнозу вимірюють його корисністю, а вартість - витратами на створення плану і прийняття рішення.

З'являється резонне питання, а чому при серйозному науковому забезпеченні деякі прогнози не збуваються? Є таке поняття як людський фактор, прогнозують люди, а вони завжди суб'єктивні навіть в своєму об'єктивізмі. Чим більше ідеології при прогнозуванні, тим більше ймовірності помилки. Типовий приклад - прорахунок, що відбувається в сценаріях економічного і соціального реформування українського суспільства.

Необхідно визначитися, яке суспільство ми хочемо бачити. Якщо зробити висновок всіх варіантів прогнозування нашого майбутнього, то виходить така модель: капіталізм - в економіці; соціалізм - у розподілі; демократія - в управлінні; плюралізм - у політичному та духовному житті. Весь розвинений світ рухається саме в цьому напрямку. На підставі висновків конференцій ООН в Ріо-де-Жанейро (1992), в Каїрі (1994), Копенгагені (1995), Кіото (1997) починається формування розуміння, що людство в 21 ст. виживе, тільки керуючись критеріями самообмеження і самодисципліни [5]. Ще хотілося б додати, що науково-технічний прогрес допомагає соціальним інститутам прогнозувати соціальні, політичні процеси, але рішення та відповідальність за рішення несе уряд. Та як колись казав філософ з Сардинії, засновник політичного консерватизму Жозеф-Марі, граф де Местр: «Кожен народ отримує уряд, якого він заслуговує».

Список посилань

1. Жоль К.К. Социология. Учебное пособие. Киев, 2005. С.431
2. Александер Дж. Культурная травма и коллективная идентичность // Социологический журнал. 2012. № 3, С. 5-40. URL:

- <https://www.jour.fnisc.ru/index.php/socjour/article/view/1> (дата звернення 17.02.2021)
3. Гизатова Г.К., Иванова О.Г. Историческая амнезия и исторический опыт. Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке. 2019. Том 8. № 5А. С. 189-195.
 4. Alexander, Jef. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology. New York: Oxford University Press, 2003. P. 98
 5. Федотова З.М. Социальное прогнозирование как функция социологии, 2006, URL : <https://works.doklad.ru/view/hlrO5y4TYgk.html> (дата звернення 17.02.2021)
 6. Декларация о совместных обязательствах в отношении операций ООН по поддержанию мира. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a4p-declaration-ru_0.pdf (дата звернення 17.02.2021)

Бодня Максим Ігорович

*студент 4 курсу, кафедра політології
Запорізького національного університету*

Лепська Наталія Володимирівна

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету*

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ У ПОЛІТИЦІ ТА ШОУ-БІЗНЕСІ

Будь-який імідж спрямований на формування уявлення про особу, тому він є надважливим у просуванні її публічної кар'єри. Але, якщо у політичній кар'єрі частіше за все метою є перемога на виборах, то у шоу-бізнесі немає «кінцевої точки», заради якої будується імідж. У шоу-бізнесі метою можна вважати підвищення пізнаваності, закріплення уваги, комерційні цілі. Президентські вибори у США 2016 року запровадили новий тренд у політичному іміджмейкінгу, коли вперше в історії країни переміг шоумен без політичного досвіду, який свою виборчу кампанію вибудував на використанні іміджевих технологій саме шоу-бізнесу, і сьогодні вони використовуються повсюдно у політичному житті.

Проблематика формування іміджу завжди була актуальною серед мислителів, але стосувалося це передусім політичної сфери, де увага приділялася здебільшого якостям діяча. Конфуцій вважав, що правитель мав бути мудрим, справедливим та добродішним, а до підданих ставитися як батько до синів [1, с. 195]. Платон же зазначав, що для політика вкрай важливо мати гарну пам'ять, відчуття справедливості, великодушність, здатність до пізнання, мужність та розсудливість. За концепцією Н. Макіавеллі, правитель повинен мати авторитет, волю до виживання, мудрість та справедливість [2, с. 6-9].

Якщо у випадку з політичною сферою можна виокремити початок формування думок про формування іміджу, то стосовно шоу-бізнесу більш проблематично. До появи радіо та телебачення було дуже складно зібрати достатню кількість людей на одну виставу, тому й питання іміджу не ставилося. Але вже перша половина 20 століття подарувала нам образи, які зовсім змінили уявлення про імідж: Чарлі Чаплін, Мерлін Монро, Сальвадор Далі та ін.

Г. Почепцов виділяє ряд прийомів формування іміджу: «позиціонування», «емоціоналізація», «деталізація». Сутність інструменту «позиціонування» полягає у тому, що незнайомий об'єкт для суспільства перетворюється у знайомий та бажаний. Він акцентує відмінності між суб'єктами [3, с. 129-140].

Для прикладу, у 2019 році на президентських виборах команда В. Зеленського використовувала цей інструмент щоб виокремити «простого» для сприйняття кандидата серед «складних». Тут відсутність політичного досвіду використали як перевагу. А певні елементи прямої демократії вже використовували у передвиборчій кампанії при виборі біл-бордів, щоб продемонструвати важливість думки виборців для кандидата. Також може підійматися питання походження кандидата, його біографія, попередня кар'єра тощо.

У шоу-бізнесі даний інструмент використовується дещо інакше. Частіше за все це контент, який створюється (настрій та меседжі у піснях, ролі у фільмах, жарти та ін.). Тобто виокремлення серед інших будується вже залежно від конкретної сфери за допомогою контенту. Наприклад, Майкл Джексон яскраво виділявся серед усіх інших в тому числі і завдяки зміні кольору шкіри. У той час також було актуальним питання дискримінації за колір шкіри, тому такий вчинок не лише актуалізував це питання, а й включив Джексона в його обговорення.

Завдання «емоціоналізації» захопити увагу аудиторії за допомогою емоційного забарвлення. Цей інструмент схожим чином використовується як в

політиці, так і у шоу-бізнесі. Частіше за все це розкриття суб'єкта як особи, розповіді про дитинство, хобі, інтереси, особисте життя тощо. Ми більше співчуваємо, коли чуємо конкретну історію від людини з максимальною кількістю деталей. У шоу-бізнесі цей інструмент використовується значно активніше, оскільки контент у шоу-бізнесі будується саме на емоціях (пісні, фільми, розважальні шоу та ін).

«Деталізація» ж повинна стиснути максимальний об'єм інформації у конкретних деталях. Часто це питання про зовнішні характеристики. Наприклад, іміджмейкери Трампа порадили йому носити червону краватку, бо дуже гарно підкреслювала його агресивний стиль на виборах. Червоний колір асоціюється з темпераментністю та агресивністю, тому й часто використовується іміджмейкерами у політичних кампаніях [4].

У шоу-бізнесі не завжди ставиться за мету передати інформацію, бо основною метою іміджу у даній галузі є, передусім, виокремлення серед інших та запам'ятовуваність. З іншого боку, певним деталям іміджу шоумена можна приписати свою історію. Наприклад, біла рукавичка вже стала символом Майкла Джексона.

Отже, іміджеві технології у шоу-бізнесі та у політиці мають багато в чому спільний інструментарій та технології, однак часто мають різну цільову спрямованість, специфіку та практику використання. Оскільки від політики більше залежить суспільне життя, ніж від шоу-бізнесу, вимоги до іміджевої інформації теж зростають. Задача політика – надати більше такої інформації про себе, щоб сподобатися електорату і отримати від нього голоси на виборах. Задача шоумена – стати більш популярним, розширити свою глядацьку аудиторію насамперед завдяки контенту, отримуючи від цього комерційну вигоду.

Список посилань

1. Шмат Р. Концепція справедливості в стародавньому Китаї. Гуманітарний вісник №32. С. 186-197.
2. Корнієнко В. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. 145 с.
3. Почепцов Г. Имиджелогия. Киев: Ваклер, 2001. 580 с.
3. Шерман О. М. Колористика одягу в системі візуальних параметрів іміджу політичного лідера: діахронічний та синхронічний аспект. *Вісник Донецького*

Клименко Анастасія Олександрівна

*студентка 2 курсу кафедри соціології
Запорізького національного університету*

Кудінов Ігор Олексійович

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціології
Запорізького національного університету*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ГАРЯЧОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ

На сьогоднішній день в Україні вся комунальна інфраструктура на рівні підприємств теплокомуненерго і будівель старої забудови зношена більш ніж на 60%. Устаткування з таким рівнем зносу вже давно неефективне за основними функціями і витрат і вимагає заміни на сучасне. Єдиним рішенням в цій ситуації є активне впровадження заходів з енергозбереження, які необхідно робити на всіх етапах ланцюжка постачання гарячої води: від джерела тепла (котельні, до розподілу тепла (центральні теплові пункти), мережі (трубопроводи, насосні) і обладнання в самих будівлях (індивідуальні теплові пункти).

Саме тому, у грудні-січні 2020 року Центром незалежних соціологічних досліджень за підтримки комунального підприємства «Міські теплові мережі» було проведене масове опитування мешканців міста Запоріжжя щодо проблем модернізації системи централізованого постачання гарячої води. Генеральну сукупність склали мешканці 2426 багатоповерхових житлових будинків міста Запоріжжя, які під'єднано до системи централізованого ГВП. Обсяг вибіркової сукупності склав 437 респондентів, що забезпечує довірчу ймовірність у 95% та довірчий інтервал у 5%. Критерієм відбору одиниць спостереження були: район проживання, адреса будинку в якому мешкає інформант та характер користування послугою ГВП.

Дослідження проводилося у форматі CAPI / CAWI. Опитувальник передбачав питання, які фіксували адресу будинку, в якому проживає респондент, форму управління житловим будинком, дані про стать та вік інформантів. За статевим розподілом у вибірковій сукупності переважали жінки (73%). 71% респондентів – безпосередні користувачі послуги ГВП. 26% респондентів, якщо і підключені до послуги ГВП у своєму будинку, користуються індивідуальними водонагрівачами. Майже однаково були представлені житлові будинки, що управляються керівними компаніями та ОСББ (45% та 47% відповідно). 8% респондентів представляють житлові будинки, що знаходяться на самоуправлінні. Більша частина респондентів з дев'ятиповерхових будинків - 51%.

Модернізація систем гарячого водопостачання може відбуватися за двома напрямками: 1) вдосконалення наявного технічного обладнання ГВП або 2) відмова від наявної системи та впровадження альтернативних варіантів ГВП. Результатом модернізації за будь-яким напрямом є наявність у споживача перевіреної й точної інформації про обсяги використаної гарячої води, можливість коригувати споживання та економне використання ресурсів і зменшувати витрати на оплату послуг.

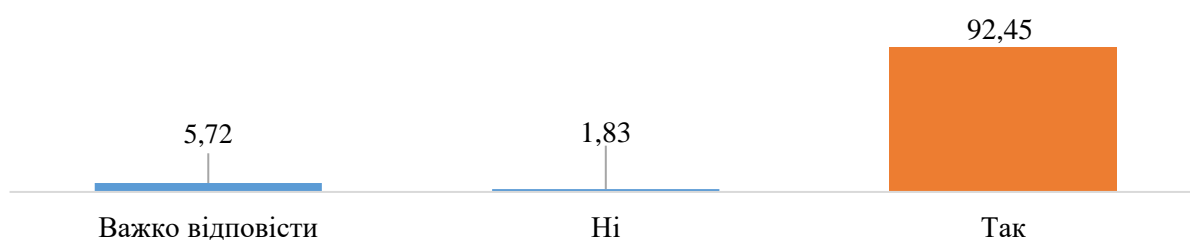

Рис. 1. Чи потребує наше місто модернізації системи ГВП?

В межах соціологічного дослідження «Модернізація системи ГВП у місті Запоріжжя» мешканцям багатоповерхових житлових будинків, які під'єднано до системи централізованого ГВП, було поставлено пряме питання щодо необхідності проведення модернізації системи централізованого ГВП. Результати опитування показали, що 92% респондентів усвідомлює той факт, що наявна система централізованого ГВП у місті Запоріжжя потребує модернізації.

Друге питання в цьому блоку питань стосувалося бажаного напрямку модернізації системи централізованого ГВП. Так, 68% респондентів вважають доцільним капітальний ремонт наявної системи ГВП у місті. 27% респондентів орієнтовані на рух до альтернативних варіантів модернізації.

Рис. 2. В якому напрямі має відбуватися модернізація системи ГВП у місті Запоріжжя?

У ході дослідження респондентам було запропоновано визначити мету модернізації системи ГВП. Вони мали можливість обрати до трьох відповідей. Отримані результати показують, що модернізація систем ГВП у місті Запоріжжя має відбуватися, в першу чергу, з метою забезпечення достатньої температури води.

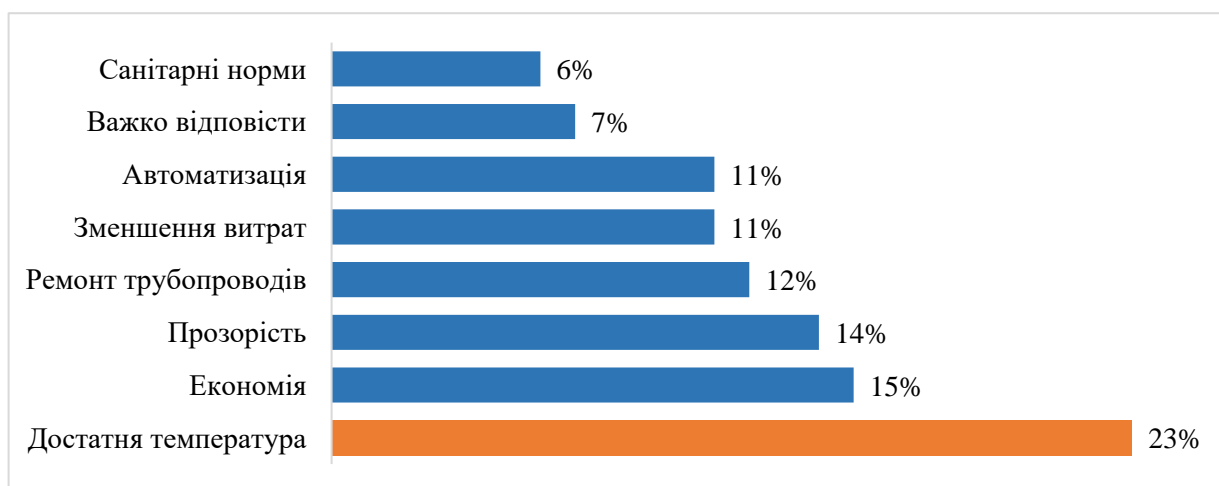

Рис. 3. З якою метою має відбуватися модернізація системи ГВП у нашому місті?

Респонденти давали відповіді про можливі бар'єри, які можуть виникнути в процесі модернізації системи ГВП. За умовами опитування вони могли обрати до трьох видів перешкод. На думку респондентів, такими перешкодами є, по-перше, брак коштів для модернізації, по-друге, неготовність інших мешканців будинку до кооперації.

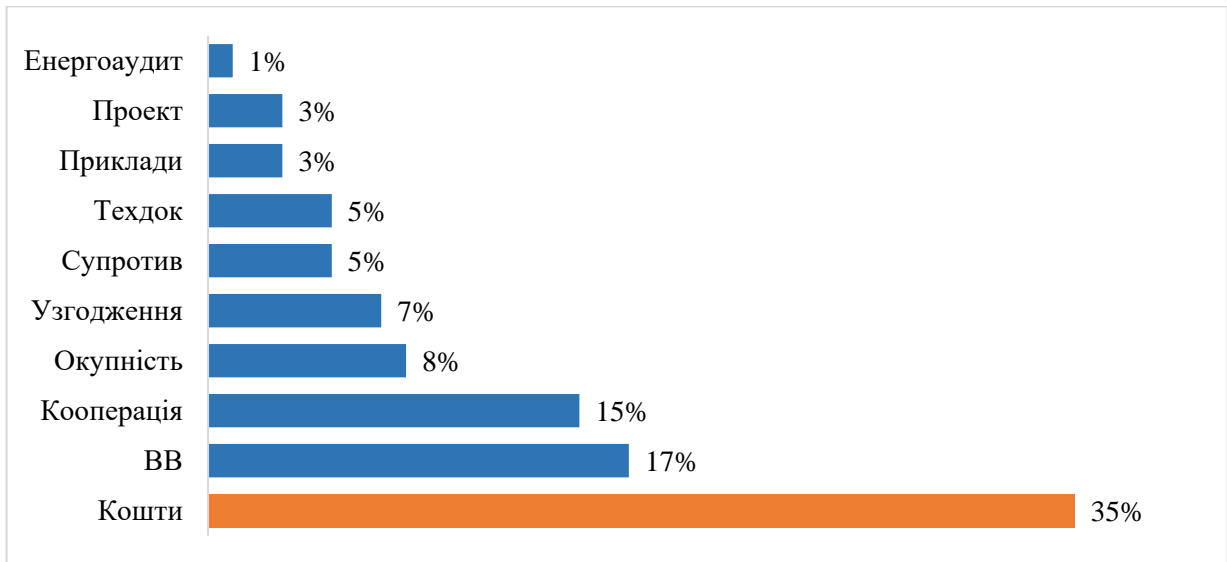

Рис. 4. Бар'єри модернізації системи ГВП

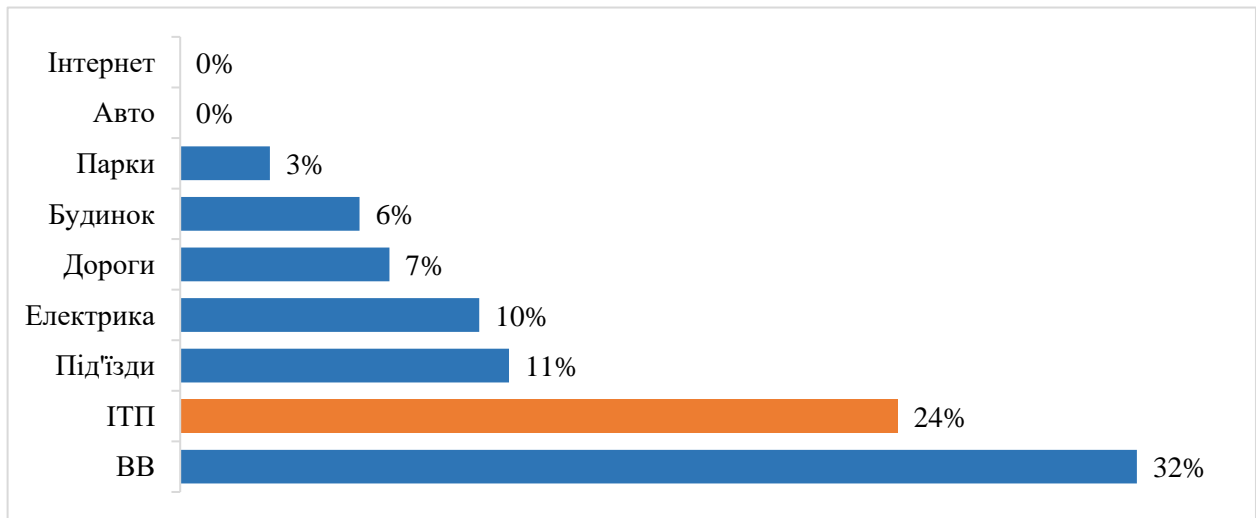

Рис. 5. Якщо централізоване ГВП буде відключено, на які потреби місцева влада має спрямовувати кошти в першу чергу?

Аналізуючи відповіді респондентів на питання «Якщо централізоване ГВП буде відключено, на які потреби місцева влада має спрямовувати кошти в першу чергу?», було визначено, що найбільш доцільним є спрямування вивільнених коштів на альтернативні варіанти забезпечення ГВП – 25%.

МЕНЕДЖЕР СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ХТО ВІН?

Менеджмент та вивчення і вдосконалення наук про управління аж ніяк не є недавньою галуззю дослідження. В основному, поки люди організовуються в групи для досягнення спільної мети застосовується управління, щоб тримати справи під контролем, безперебійно та ефективно. Насправді, один із найдавніших записів про технологію управління міститься в Християнській Біблії, де після зіткнення з численними проблемами, що виникли в результаті єдиного безпосереднього звіту мільйонам ізраїльського народу, Моїсей вирішує «вибрати з усього Ізраїлю здібних людей і зробив їх лідерами народу, чиновниками понад тисячі, сотні, п'ятдесят і десяток» [1].

Враховуючи, що управління використовується людською цивілізацією з самого початку її існування, вважаю досить дивним, що менеджмент як галузь досліджень існує лише приблизно з 1890 року, коли Фредерік Тейлор розробив працю «Наукова теорія управління», яка характеризувала акцент на науковому вимірюванні завдань та використанні високо механізованих, складних ліній та рутинних робіт працівниками [2].

До того ж, прориви, зроблені в галузях гуманітарних наук, зіграли важливу роль у допомозі керівництву зрозуміти та врахувати потреби працівників. Отже, менеджмент як галузь досліджень набрав за останнє століття, і слід, який він наклав на організаційне функціонування, у міру свого розвитку, відповідність професії соціальної роботи є важливою темою для досліджень.

Двома відкривачами у створенні соціальної роботи як професії були Мері Річмонд (Товариство благодійної організації) та Джейн Аддамс (Рух поселенського дому). Вони обговорювали, чи слід брати проблеми з наукового методу (Річмонд) чи занурення у проблему, яка розмила межу між професіоналом та клієнтом. Перший клас соціальної роботи був запропонований в Університеті Колумбії в 1898 році, а в 1947 році Ліндеман «затвердив критерії», за якими його можна було розглядати як справжню професію [2].

Професія соціальної роботи описується Міжнародною федерацією соціальних працівників як професія, яка «... сприяє соціальним змінам,

вирішенню проблем у людських стосунках та розширенню прав і можливостей людей та їх визволенню для покращення добробуту».

Використовуючи теорії поведінки людей та соціальні системи, соціальна робота втручається в ті точки, де люди взаємодіють із своїм оточенням. Принципи прав людини та соціальна справедливість є основними для соціальної роботи.

Управління соціальною роботою визначається Трекером наступним чином: «Адміністрування (управління) соціальною роботою – це процес роботи з людьми, що звільняє та співвідносить їх енергію так, щоб вони використовувати всі наявні ресурси для досягнення мети надання необхідних громадських послуг та програм [2]. Тут можна помітити, що це визначення, яке стосується конкретно управління соціальною роботою, але також визначення винятково схоже на визначення управління.

На перший погляд здається, що управління та менеджмент соціальної роботи – це два тотожних термінів, але насправді це не так. Хоча функції управління та менеджменту соціальної роботи дещо схожі, різниця полягає в тому, що у випадку некомерційної організації чи організації соціального забезпечення, де необхідне ефективне управління, управління соціальною роботою є ідеальним. Це пов'язано з тим, що для успіху організації такого типу потрібне не лише адміністрування, але й воно вимагає широкої точки зору, корінням якої є знання та цінності соціальної роботи.

Менеджеру соціальної роботи потрібно буде поєднувати навички соціальної роботи емпатії та вдосконалених навичок із навичками, пов'язаними конкретно з управлінням (створення структур та ролей, а також розподіл ресурсів в організації), щоб зменшити ризик цього виклику, не відриваючи особисту природу роботи, проведеної в некомерційних організаціях. Подібно до того, як керівництву в комерційних організаціях потрібні глибокі знання законів та політик, що впливають на характер послуг та продуктів, що передаються громадськості, так і керівництво некомерційної організації потребує глибоких знань політики та законодавства, що стосуються конкретно видів послуг, що надаються організацією.

Управління соціальною роботою найкраще підходить для цього унікального атрибуту сектору некомерційних організацій. Знову ж, соціальні працівники навчаються знанню законодавства та політики, що особливо впливає на професію та організації, в яких вона працює. Це ставить керівництво

соціальною роботою в положення, в якому воно повинно бути, щоб не лише реагувати на ці політики, дотримуючись їх та переконуючись, що організація залишається на правильній стороні закону, але, будучи на передовій надання послуг, також дозволяє це може бути в найкращому положенні, щоб дати важливі рекомендації щодо того, як політику та законодавство можна змінити для покращення професії та в цілому, щоб поліпшити життя людей, які користуються цими послугами.

Соціальні працівники на адміністративних посадах працюють на макрорівні, орієнтуючись на майбутнє. Менеджери (адміністратори) – це особи, які приймають рішення, стурбовані добробутом загальної системи проти одного конкретного клієнта. Робота на макрорівні може не включати стільки особистої взаємодії з клієнтами, але вона настільки важлива, як надання прямих послуг.

Менеджмент соціальної роботи вимагає знань про соціальну політику та надання соціальних послуг. Менеджери повинні розуміти поведінку людей, прихильність етиці та цінностям соціальної роботи та бачення майбутнього. З огляду на різноманітні обов'язки менеджера соціальної роботи, робота вимагає широкого розуміння багатьох різних сфер. Менеджери соціальної роботи також повинні розуміти соціальні послуги, поведінку людей та соціальні проблеми, оскільки ця роль все ще коріниться в його прагненні бути орієнтованими на споживачів та обслуговувати населення. Для майбутніх соціальних менеджерів життєво важливо мати глибоке розуміння бізнесу та лідерських навичок. Сучасні агенції та організації соціальних служб працюють складніше, ніж традиційний бізнес. Соціальний менеджер керує керівництвом організації, працюючи над бюджетами, розробляючи програми для задоволення потреб населення, оцінюючи ефективність існуючих програм, визначаючи сфери, яким не вистачає підтримки, керуючи всеохоплюючою стратегією для громади чи відділу та працюючи над політики.

Список посилань

1. Біблія : старий заповіт. Книга Вихід / перкл. І. Огієнко. URL : <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/ishod.html> (дата звернення: 11.02.2021)
2. Pearson G. The Rise and Fall of Management: A Brief History of Practice, Theory and Context 1st Edition. Great Britain : Routledge; 1st edition, 2009. P. 312.

Цокур Євгеній Георгійович

*д.політ.наук, доцент,
завідувач кафедри політології ЗНУ*

Чайка Ірина Юрївна

*д.філос.н., доцент
професор кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ДОБИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПЕСИМІСТИЧНІ СЦЕНАРІЇ

В наш час, коли набувають все більш потужного розвитку інформаційно-комунікативні технології, відбувається технічне переоснащення усіх сфер діяльності суспільства, на думку деяких дослідників формуються основи становлення майбутньої інформаційної цивілізації, сфера суспільно-політичного життя теж не може бути осторонь, не піддаватися впливу всіх вищезазначених процесів та факторів. Черговий новостворений гаджет, доопрацьоване в потрібному напрямку програмне середовище, незримо, але впевнено, перетворюється на потужний інструмент майбутніх суспільно-політичних змін.

Якими будуть ці зміни? І чи наблизять вони для особистості, суспільства, держави, настання омріяної епохи стабільності, гуманізму, демократії, добробуту, милосердя, безмежності реалізації мрій та можливостей, чи знову, як це було в історії вже не один раз, повернуть людство до темних часів нерівності, рабства, варварства. Але уже за допомогою нових суспільно-політичних проєктів, красивих обіцянок, вишуканих інструментів. Чи слід боятися «тоталітаризму доби інформаційної цивілізації»? Чи спроможна «цифрова нерівність» стати основою «цифрового феодалізму/рабства»? Можливо це лише байки для необізнаних, які розповсюджують противники всього нового, вороги прогресу, «антидіджиталісти», апологети старих науково-технічних та суспільно-політичних реалій?

Інформатизація, для спрощеності розуміння будемо використовувати саме цей термін, вже давно, ще від часу, коли про комп'ютерну техніку, інтернет, мережеві структури та сервіси ніхто і не мріяв, стала як частиною ідеології, так і інструментом володарювання. І нехай у доісторичному Шумері, давньоєгипетських Фівах, античних Афінах, Давньому Римі чи Константинополі не діяли цифрові послуги та сервіси сучасного типу в системі політичного

врядування та державного управління, проте переваги цілковитого контролю за сусідами, суспільством, особистістю, володарі цих держав розуміли не гірше від владорозпорядників сьогодення.

В управлінні державою не може бути неважливих речей і неконтрольованих владою процесів. Пустити врядування на «самотік», передати в руки самого суспільства чи якимсь об'єднанням особистостей, синонімічно цілковитій втраті влади та усіх преференцій, якими вона може забезпечити невеличку групу «богообраних» володарів. Тож, щоб залишатися при владі, треба тримати «керівну руку на пульсі держави», бажано «знати все про всіх» та створити в очах суспільства ореол хоча б уявної сакральної обраності та винятковості. Для досягнення цієї ж мети, можна, звісно, просто чесно, самовіддано, сумлінно та ефективно керувати державою та суспільством, але хіба це шляхетний шлях для «правителів світу»? «Справжні володарі» повинні вміти вдало використовувати наявні можливості, власні амбіції, та вади самого суспільства. Бажано створити та реалізувати систему, а краще формулу, або ж, якщо по сучасному, алгоритм отримання та утримання владно-політичного успіху. Знову повертаємося до магічного і нестаріючого: «Контролювати всіх і все». Деспотія, абсолютизм, тоталітаризм – терміни, практично, одного рівня, змісту, форми реалізації та наслідків. Бажаний ефект вони приносять, але річ занадто ресурсоемна. Дуже великі витрати потрібні на утримання збирачів данини, наглядачів, каральних інституцій, війська, чиновників, чи того ж бюрократичного апарату, які саме і покликані виконувати функції забезпечення ефективного владоутримання черговим «мудрим правителем».

В ідеалі, добре було б перекласти цю рутинну діяльність на плечі позбавлених людських вад машин. Це дешевше, надійніше, перспективніше. Чим не «ідеальна держава»? Не платонівська звісно, але Макіавеллі б сподобалося. А все інше нехай іде за старим сценарієм. Навіть за доби інформаційної цивілізації. Так, це, мабуть, найпесимістичніший із сценаріїв із усіх, які можна спрогнозувати. Але нехтувати ним теж неможна. Сенса розглядати та аналізувати дійсно ідеальну модель, якщо поява такої взагалі можлива, суспільно-політичних відносин майбутнього? Нехай вона стане приємною несподіванкою, ну або виборною нагородою, для стражденного людства. З мрією про краще треба упереджувати найгірше. Тож перспективи та можливості, в тому числі і стосовно «прекрасного цифрового майбутнього», не гріх проаналізувати через фільтр потенційно найнебезпечніших загроз людству та світу. Ну щоб потім не так було

боляче та сумно, як це було незліченну кількість разів в такій нетривалій історії людства, через втрату неймовірно перспективних та привабливих, потенційно ідеальних можливостей для побудови суспільно-політичних відносин, моделей світоустрою, омріяного життя та щастя людини.

Фоменко Діана

*студентка 3 курсу кафедри політології
Запорізького національного університету*

КНР В ГЕОПОЛІТИЧНІЙ ДОКТРИНІ АДМІНІСТРАЦІЇ Д. ТРАМПА

Китай сьогодні як ніколи дуже близький до вступу в етап перетворення на наддержаву. Нині зовнішньополітична активність КНР завдяки швидкому зміцненню її економічної потужності є одним із найважливіших чинників зміни сьогочасного світоустрою. Ще у 2013 році Сі Цзиньпін проголосив концепцію СЕДЛ – «спільноти єдиної долі людства», яка пропонує якісно інший підхід Китаю до вибудовування нової системи міжнародних відносин на основі широкого взаємовигідного співробітництва. Концепція СЕДЛ з того часу у своїй реалізації стикається з багатьма викликами (нестача продовольства, забруднення навколишнього середовища, кліматичні зміни, екстремізм та ін.), подолання яких обумовлює необхідність співпраці всіх країн планети. Одним з серйозних чинників, що є перешкодою для КНР у задоволенні її геополітичних амбіцій в межах СЕДЛ, є значне погіршення відносин з США, що набуло свого піку за часів президентства Дональда Трампа.

У «Стратегії національної безпеки США» 2017 р. серед основних загроз Сполученим Штатам зафіксовано прагнення Китаю сформувати світ, несумісний з американськими цінностями та інтересами [1]. Саме значне збільшення економічного потенціалу Китаю як потенційної наддержави є найважливішим рушійним імпульсом зрушень у глобальному балансі сил. За останні 40 років середньорічні темпи зростання китайської економіки склали майже 10%, що, за оцінками експертів Світового банку, є найшвидшим і найтривалішим нарощуванням економічної потуги якоюсь державою в новітній історії. У 2010-2018 рр. близько 30% зростання світової економіки припадало саме на Китай. Намагання до всеосяжної економічної модернізації китайської держави стало вузловим питанням порядку денного в політиці Дональда Трампа. Його президентська каденція продемонструвала світові те, до чого можуть призвести

непродумані та емоційні дії лідера країни. Насамперед, до різкого загострення відносин між провідними країнами світу, зокрема США та КНР, що за експертними оцінками може визначатися навіть як «друга Холодна війна». Тож, метою нашої наукової розвідки є розгляд геополітичної доктрини адміністрації Д. Трампа в аспекті відносин США з КНР.

Дональд Трамп відомий світові як ексцентричний та непередбачуваний політик. Одним із «здобутків» його президентства можна вважати торговельну війну США та Китаю, яка пов'язана із заявою Трампа про необхідність розслідування грабунку інтелектуальної власності США Китаєм. Причина заяви – Китай може використовувати отриману інформацію, тим самим впливати на політику інших держав і здійснювати негативний вплив на США.

Ще у січні 2017 р. президент США Д. Трамп підписав указ щодо виходу США з торговельної угоди про ТТП (Транстихоокеанське партнерство), за яку активно виступав Б. Обама. Трамп вважав, що цей договір не враховує американські інтереси і не відповідає політиці «Америка понад усе» і оголосив про наміри збільшити імпорتنі тарифи на товари з Китаю, Мексики та деякі товари з інших країн [2]. ТТП стало результатом десятирічного процесу, протягом якого склад його учасників поступово розширювався. Початковим кроком стало підписання у 2005 р. угоди про Транстихоокеанське стратегічне економічне партнерство (ТТСЕП) між Новою Зеландією, Сінгапуром, Чилі та Брунеєм. У 2008 р. до переговорів приєдналися США, Австралія, Перу і В'єтнам, а протягом наступних п'яти років Малайзія (2010), Канада, Мексика (2012) і Японія (2013). ТТП проектувалось як «жива угода», тобто воно є відкритим для будь-яких майбутніх членів, включаючи Китай, які зможуть його підписати на умовах, встановлених засновниками. Це визначило стратегічну спрямованість угоди. Навіть без Китаю ТТП мало б стати найбільшим регіональним блоком у світі з населенням країн-учасниць понад 800 млн. осіб (2016 р.) і сукупним ВВП близько 28 млрд. дол. Частка у світовому ВВП та експорті мала досягти 40% [3]. 8. 08. 2018 р. відбулося підписання угоди про ТТП між 11 країнами, але без США.

У березні 2018 року Трамп увів мита на імпорт сталі й алюмінію, у розмірі 25% та 10% відповідно на ввезення товарів до США усім країнам, окрім Мексики та Канади. В перших числах квітня 2018 торговельне представництво США повідомило, що у відповідь на нечесну торгівлю з боку Китаю, крадіжку технологій та інтелектуальної власності, США можуть ввести мита у розмірі 25

% на близько 1300 найменувань товарів з Китаю, у тому числі: авіаційну продукцію, техніку, продукцію машинобудування, сталь, ліки, медичне обладнання, печі для виготовлення хлібобулочної продукції, запчастини для автомобілів тощо [4].

Протягом кількох місяців торговельний конфлікт зі США тоді став топом у Китаї. Одразу після початку торговельної суперечки між двома країнами державні китайські ЗМІ висвітлювали її самокритично, проте потім дедалі частіше провладні ЗМІ у Китаї робили акцент на тому, що зрештою від торговельної суперечки програють американська економіка, споживачі та працівники. «Кинути камінець і влучити ним собі у ногу» – цим китайським прислів'ям узагальнено представлено головний лейтмотив повідомлень китайських державних мас-медіа [5]. І 12 квітня 2018 року набули чинності підвищені мита на американські товари в Китаї. Це введення торкнулося 128 найменувань товарів, що імпортуються зі Сполучених Штатів. Таке рішення Митної комісії з тарифами китайського Державного ради було розміщено на сайті Міністерства фінансів Китаю.

Далі були проведенні дводенні переговори 4 травня, результатом яких стало те, що Сполучені Штати хотіли від Китаю, аби вони скоротили торговий дефіцит між країнами не менше ніж на 200 млрд. дол. до 2020 року.

2020 рік приніс деякі зрушення з мертвої точки, але не в кращий бік. Сенат Сполучених Штатів Америки ухвалив закон, який передбачав накладення санкцій на окремих осіб та компанії Китаю, які підтримують обмеження автономії Гонконгу. Санкції впроваджувалися лише у випадку обмеження високого ступеню автономії регіону. Схвалений документ також включав вторинні санкції щодо банків, які співпрацюють з будь-ким, хто висловлював підтримку обмеженню автономії Гонконгу. Банки «відрізалися» від американських колег, а також їм обмежувався доступ до транзакцій у доларах [6].

Головною метою введення мита Трампом було те, аби знизити імпорт в даних сегментах та збільшити виробництво всередині країни. За словами Пауля Беренберга-Госслера (Paul Berenberg-Gossler): «У цьому й полягає особливість торгової політики Трампа. За допомогою мит він хотів підвищити привабливість американської продукції. Натомість товари через його політику просто подорожчали» [7]. Від ефекту подорожчання китайських компонентів та комплектуючих особливо сильно постраждали підприємства обробної

промисловості якраз у тих штатах США, в яких Дональд Трамп користувався на президентських виборах 2016 року особливо великою підтримкою виборців: у так званому «іржавому поясі» на Середньому Заході США, а також у штатах Міссісіпі та Алабама.

Д. Трамп почав втрачати свою підтримку ще за часів свого Президентства. А ситуація з Китаєм ще більше призвела до остаточної втрати довіри до його особи. Не можна точно сказати, хто правий, а хто ні. Китай викликав до себе недовіру своєю політикою та діями, які були спрямовані на нечесну торгівлю та крадіжку технологій та інтелектуальної власності, а Президент Дональд Трамп не став це терпіти і вирішив ввести санкції, аби не було подальших негативних наслідків для його країни.

Складно передбачити, як надалі будуть розвиватися стосунки між Сполученими Штатами та Китаєм, але можна сказати однозначно, що вони продовжуватимуть залишатися напруженими. Цьому сприяє те, що Китай значно вибився у світові лідери (передусім, за економічними показниками), а США не хоче поступатися лідерським місцем. За даними звіту Центру економічних та ділових досліджень, що базується у Великій Британії (CEBR), Китай до 2028 року, на 5 років раніше передбачуваного терміну, може стати світовим економічним лідером та, тим самим, обігнати США. Тож, нинішній Президент США Джо Байден намагається підтримувати дипломатичні відносини з КНР, та, водночас, триматися стримано й обережно.

У глобальному контексті можна констатувати, що Дональд Трамп у 2018 році вступив на тропу непроголошеної війни проти Китайської Народної Республіки, тим самим, фактично засвідчивши двополярність світу. Із позитивних наслідків даного протистояння є те, що воно сприяє покращенню економічних показників країн, бо вони прагнуть бути кращими, та вдосконаленню технологій, завдяки яким ведеться дане протистояння. Із негативних наслідків є те, що дане протистояння є непередбачуваним. Так, через обвинувачення Трампом науковців КНР у пандемії Covid-19 наразі можна лише здогадуватися, чому вірус Covid-19 з'явився на світ та чи справді він масштабно вплинув на США.

Мінксін Пей, професор державного управління в коледжі Claremont McKenna, автор книжки «Китайський клановий капіталізм», голова Бібліотеки Конгресу США з відносин між США та Китаєм вважає, що адміністрація президента США Дональда Трампа з безсоромною зовнішньополітичною

програмою «Америка понад усе» відштовхнула звичних союзників і викликала тривогу в решті країн світу, і все це заради досягнення вкрай вузьких політичних завдань [8]. Дослідник взагалі наголосив на тому, що Трамп зі своєю помилковою політикою тоді став настільки ж великою загрозою для ліберального порядку, як і Китай: «Річ у тому, що переважна частина світу, серед якої і значна частка американців, не зацікавлена в тому, щоб ув'язуватися в нову холодну війну лише заради захисту гегемонії США. Якщо американський уряд насправді хоче мати міжнародну підтримку для протидії китайській силі та впливу, йому необхідно висунути переконливіші аргументи» [8]. М. Пей впевнений, що це не так важко й зробити, адже зростання Китаю під владою однопартійної диктатури загрожує не лише американській гегемонії, а й усьому міжнародному порядку, заснованому на правилах. Варто погодитися з М. Пеем у його твердженні: замість того щоб змальовувати цей конфлікт як цивілізаційну війну, США як провідній державі-захисниці ліберального порядку необхідно зосередити увагу на китайській загрозі глобальним інститутам, оскільки це, по суті, загроза зростанню і стабільності в багатьох інших країнах.

Тож, вочевидь, нинішній Президент США Джо Байден буде підтримувати політику проти КНР, яку розпочав його попередник. Але лише за одного «але» – він має привселюдно намагатися підтримувати дипломатичні відносини між США та Китаєм. Своїми діями Трамп змінив хід політичної та економічної історії США, задавши новий шлях розвитку для держави, головною метою якої тепер буде не лише втримати світове панування, а й домогтися негативного відношення до Китаю провідних країн світу. США повинні надати світові морально переконливі аргументи задля обґрунтування протистояння Китаю.

Список послань

1. National Security Strategy of the United States of America. The White House. December 2017. Available at: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.
2. Trump executive order pulls out of TPP trade deal // BBC News. – January 24. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/news/world-us-canada38721056>.
3. Осташко Т. О. Протекціонізм у торговельній політиці США: висновки для України [Електронний ресурс] / Т. О. Осташко // Науковий журнал «Економіка України». – 2017. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:alGXBW2VBbsJ:www.i>

rbis-nbuv.gov.ua/cgi-

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/EkUk_2017_5-6_13.pdf+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.

4. Торгове представництво США опублікувало список із 1300 товарів з Китаю, на які можуть бути введені мита. [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу : <https://www.unian.ua/economics/industry/10067744-ssha-prigrozili-kitayu-vvesti-mita-na-1300-tovariv.html>.
5. Торгова війна між США та Китаєм: набули чинності нові мита [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finbalance.com.ua/news/torhova-viyna-mizh-ssha-ta-kitam-nabuli-chinnosti-novi-mita/amp>.
6. Сенат США погодив санкції проти Китаю через автономію Гонконгу [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу : <https://www.rbc.ua/ukr/news/senat-ssha-soglasoval-sanktsii-protiv-kitaya-1593110543.html>.
7. Гурков А. Торговая война с Китаем и импортные пошлины: Трамп своего добился? [Електронний ресурс] / Андрій Гурков. – 2020. – Режим доступу : <https://www.dw.com/ru/torgovaja-vojna-s-kitaem-i-poshliny-tramp-svoego-dobilsja/a-55897411>.
8. Торговельна війна Трампа з Китаєм [Електронний ресурс] / Мінксін Пей. – 2019. – Режим доступу : <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/svitovi-dyskusiyi/torgovelna-viyna-trampa-z-kytayem>.

Коломоєць Ростислав

студент 3 курсу кафедри політології

Запорізького національного університету

АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКИЙ РЕГІОН ЯК ОСОБЛИВА СФЕРА ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ США

Актуалізація питання ролі Азіатсько-Тихоокеанського регіону набуває більшої ваги в контексті геополітичної діяльності США за умов нової адміністрації президента Джозефа Байдена, а значить і можливого впровадження нових підходів американської геостратегії в цьому регіоні. Важливим є вивчення не тільки значення АТР для США як політичного та економічного регіону, але й

розуміння поточних загроз та можливостей в динаміці останніх десятиліть, що і є метою нашої наукової розвідки.

Розгляд зазначеної проблематики ґрунтувався на вивченні низки наукових робіт, що пов'язані з питанням геополітичної діяльності США в АТР:

– «Корпоративний менеджмент в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні» – розглядається зокрема економічне значення регіону Східної Азії та Тихого океану для світу, його перспективи розвитку;

– «The Pacific Rim and the Bottom Line» – показані сучасні пріоритети США в геополітичному просторі АТР, а також еволюція методів впливу Сполучених Штатів на АТР у рамках зовнішньої політики президентських адміністрацій;

– «The Pacific Rim Region: Emerging Giant» – досліджені методи геополітичного протистояння США своїм супротивникам в АТР, зокрема Японії, СРСР та Китаю;

– «North Korea-US Relations from Kim Jong Il to Kim Jong Un» – розглянуті загрози впливу США в АТР, і в цілому національній безпеці країни з боку Північної Кореї, в більш широкому контексті відносини США та КНДР;

– «Стратегічний менеджмент на прикладі АТР» – в цьому дослідженні досить влучно показана динаміка протистояння США та Китаю, питання, в яких вони можуть співпрацювати, а також кроки минулої адміністрації Дональда Трампа у стримуванні збільшення політико-економічного впливу Китаю в АТР.

У сучасному глобальному світі Азіатсько-Тихоокеанський регіон (надалі АТР) став найбільш динамічною зоною економічного розвитку. Фактично глобальний центр економічної та політичної влади переходить в АТР, на частку якого припадає близько половини промислового виробництва і світової торгівлі. Стрімке випередження інших країн за темпами економічного зростання в поєднанні зі швидким зростанням міжнародної конкурентоспроможності дає підставу говорити про наближення періоду, коли Азіатсько-Тихоокеанський регіон стане центром глобального економічного розвитку.

АТР має дуже важливе стратегічне розташування і, відповідно, значення для всього світу. З цієї причини, саме в даному регіоні буде розгортатися головна конкурентна боротьба глобальних світових акторів, до числа яких відносяться не тільки держави, а й найбільші ТНК. На сьогоднішній день АТР включає в себе до 40% світового ВВП і близько 60% світового товарообігу, а, на думку провідних аналітиків в галузі економіки, до 2030 р. очікується зростання ВВП в

АТР до 70%. Темпи приросту економічних показників цього регіону щорічно оцінюються в більш ніж 5%. Крім цього, країни АТР є найбільшими експортерами та імпортерами високих технологій. В даному регіоні реалізовані і заплановані для реалізації потужні проекти в таких галузях, як важка промисловість, металургія, біоінженерія, транспорт, електроніка, енергетика та машинобудування. Постійно збільшується також обсяг виробленої в даному регіоні промислової продукції, в тому числі авіакосмічного призначення. Багато найбільших закордонних корпорацій активно продовжують відкривати представництва і розміщувати потужності в державах АТР, які вважаються низьковитратними. З огляду на те, що відбувається поступове згасання старих індустриальних центрів в Європі і на північному сході Сполучених Штатів, ряд економістів припускають, що центр світової економічної активності може в найближчому майбутньому переміститися в Азіатсько-Тихоокеанський регіон [1].

Політика США спрямована на протидію тим країнам АТР, що прагнуть посісти провідне місце в регіоні, запобігання будь-яким конфліктам, рішуче припинення розповсюдження ядерної зброї, залучення колишніх соціалістичних країн до світової економіки. Вирішенню цих питань сприяє збереження воєнних союзів з Японією, Південною Кореєю та розвиток військових зв'язків з країнами АСЕАН. Вашингтон прагне використати у своїх інтересах процес формування регіональних економічних структур [2]. Наразі жоден регіон у світі не є таким важливим для США, як АТР, з точки зору перспективи XXI століття. Для США країни цього регіону становлять найбільший ринок, в 2019 року на них припадає 67% зовнішньої торгівлі США [5]. З точки зору американської адміністрації перспективи розвитку економіки та інтереси безпеки США вимагають довгострокової військової присутності в АТР. Розвиваються торгово-економічні зв'язки США з країнами регіону.

Ще у 1990 р. американський Конгрес визначив, що для США найбільш важливими стратегічними завданнями в АТР є: не допустити, щоб будь-яка країна або група країн встановила політичний і військовий контроль у регіоні; забезпечити США політичний, економічний доступ до регіону; гарантувати безпеку друзям і американським союзникам і сприяти збільшенню кількості демократичних держав [3].

В якості головного методу реалізації політики США щодо країн Східної Азії передбачалося використання дипломатії, що зумовлювалося рядом

чинників. По-перше, щоб створити позитивний образ і фундамент для більш глибокої інтеграції в АТР; по-друге, США були зацікавлені в мирному вирішенні потенційно конфліктних питань на Корейському півострові і навколо Тайваню; по-третє, обмежити зростання потенційної наддержави – Китаю. Саме посередництвом інтенсивної дипломатії неоконсервативні адміністрації підкреслювали, що Східна Азія була важливим регіоном у зовнішній політиці. Політика у сфері безпеки, яку Конгрес ставив на друге місце серед своїх пріоритетів в АТР, являла собою поєднання декількох окремих напрямків у дусі традиційних категорій «холодної війни» [3].

Найважливішим питанням геополітичної діяльності США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні є питання протистояння загрозам, що можуть змінити роль та місце США в геополітичному просторі регіону, зокрема питання протистояння з КНДР. Північна Корея є одним з найбільш репресивних режимів у світі з «жорстко обмеженими усіма основними свободами» і відсутністю «функціонуючого громадянського суспільства». Загальнодоступного доступу до Інтернету немає, і всі ЗМІ належать державі. Країна має «одну з найбільш централізованих керованих і найменш відкритих економік у світі» і є однією з найбідніших країн у світі. У лютому 2019 року посол Північної Кореї в ООН визнав, що уряд «терміново просить допомоги у міжнародних організацій, щоб нагодувати свій народ» [4].

КНДР продовжує розробляти і випробовувати ядерну зброю, незважаючи на триваючий осуд і санкції з боку міжнародного співтовариства. Північнокорейський режим провів шість випробувань ядерної зброї з 2006 по 2017 рік і провів перше в історії випробування міжконтинентальної балістичної ракети в липні 2017 року. Згідно Ініціативи з ядерної загрози, Північна Корея провела випробування ракет малої дальності протягом 2019 і 2020. За оцінками Управління військової розвідки Південної Кореї, за станом на 2018 рік у Північній Кореї було близько 50 ядерних боєголовок. У листопаді 2017 року адміністрація Трампа повернула Північну Корею до списку держав-спонсорів терору. Північна Корея сприяла іранському режиму в пошуках ядерної зброї, а Пхеньян і Тегеран також брали участь в ядерній співпраці з Сирією. Північна Корея також бере участь в кібервійні проти США. Північнокорейські хакери роками «націлені на засоби масової інформації, аерокосмічний та фінансовий сектори, а також на критично важливу інфраструктуру в Сполучених Штатах і в усьому світі» [4]. Країна проводить постійні кібератаки на Південну Корею і, як

передбачається, причетна до серії зломів фінансових установ у 2016 році, а також до недавніх фінансових зломів. Експерти попереджають, що США як і раніше уразливі для майбутніх кібератак з боку Північної Кореї.

Іншою важливою загрозою для інтересів США є Китай. Економічна експансія Китаю часто переплітається з його військовою позицією, що створює ще одну проблему. У лютому 2019 адмірал Філіп Девідсон з Індо-Тихоокеанського командування назвав китайські збройні сили «основною загрозою для інтересів США, громадян США і наших союзників» в регіоні. За оцінками Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS), оборонний бюджет Китаю в 2021 році складає близько 240 мільярдів доларів, поступившись лише США за військовими витратами. Фактично, згідно зі звітом CSIS за останнє десятиліття, «щорічне зростання офіційних військових витрат Китаю випереджає його річне зростання ВВП, що відображає пріоритет, який Пекін надає зміцненню своїх збройних сил». Китай має запас близько 280 ядерних боєприпасів наземного і морського базування, і «його програма модернізації додає значні нові можливості». Нарощування військової потужності Китаю також залякало його сусідів. За межами своїх кордонів Китай кидає виклик незалежності Тайваню і чинить тиск на країну з метою возз'єднання з материковим Китаєм, агресивно займає позицію в Південно-Китайському морі через територіальні суперечки з Японією і Тайванем [5].

Незважаючи на те, що адміністрація США на чолі з Дональдом Трампом відмовилася від участі Сполучених Штатів в торговельній угоді ТРП, офіційний Вашингтон продовжить політику щодо «стримування» Китаю. З огляду на те, що КНР є ключовим торговельно-економічним партнером США, Вашингтон не може вводити односторонні економічні санкції або вдаватися до безпосередньої конфронтації з Пекіном, що призведе до серйозних проблем для самих американців. У зв'язку з цим найбільш прагматичним вирішенням питання «стримування» Китаю є втягування останнього в регіональний конфлікт через спірні острови, однак, з огляду на прагматичність самих китайців, уряд яких аж до наших днів слідує заповітам Конфуція, даний сценарій буде дуже складно реалізувати. Керівництво Китаю вбачає у США єдину в світі наддержаву та свого головного зовнішньополітичного суперника, але водночас докладає зусиль для розвитку багатогалузевого економічного співробітництва з цією країною. Пекін намагається використати зміни в загальносвітовій розстановці сил для стимулювання інтересу Вашингтону до стратегічного значення Китаю,

підштовхнути США до покращання та розвитку двосторонніх відносин на більш високому рівні. Важливо зазначити, що фактичний військовий вихід Росії з регіону сприйнятий країнами АТР неоднозначно, оскільки вакуум, що створився, заповнюється Китаєм (і навіть Японія намагається активніше брати участь у цьому процесі) [5].

Підсумовуючи, відзначимо, що розвитку політико-економічних процесів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні притаманна стала тенденція зростання ролі Китаю та Індії, намагання Росії посилити свій вплив на процес перерозподілу балансу сил в регіоні, а також відносного зниження активності США в цьому регіоні через ситуативне переорієнтування цієї держави на Східну Європу. Азіатсько-Тихоокеанський регіон – не лише стрімко розвивається в економічній галузі, але також відзначається високою інтенсивністю й різноспрямованістю тенденцій економічного розвитку. Зараз політика регіону викликає високий інтерес своєю стабільністю, цілеспрямованістю, функціонуванням значної кількості регіональних інтеграційних об'єднань та активізацією впливу й контролю одразу трьох великих економічних центрів – США, Китаю та Японії.

Список посилань

1. Jackson T., *The Pacific Rim and the Bottom Line*. Bloomington: Indiana Press, 2015.
2. Литвинов Н., Литвинова О., *Корпоративный менеджмент в Азиатско-Тихоокеанском регионе*, Москва: ГНОМ и Д, 2006.
3. Douglas A., Steven C. Levi., *The Pacific Rim Region: Emerging Giant*, New Jersey: Enslow Publishers, 1998.
4. Pacheco Pardo, Ramon. *North Korea-US Relations from Kim Jong Il to Kim Jong Un*, 2nd ed. London: Routledge, 2020.
5. Литвинов Н., *Стратегический менеджмент на примере АТР*. Монография, Москва: Наука, 2020.

НЕДИРЕКТИВНІ МЕТОДИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ РОЗЛАДИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

З кожним роком у світі все більшої кількості дітей ставиться діагноз розлад аутичного спектру. Так, наприклад, якщо у 1966 році поширеність аутизму становила 4,1: 10 000 у дітей, то на сьогодні, за останніми даними, поширеність РАС у 4-річних дітей склала 134: 10 000 [6, с.12-13]. Через цю невтішну динаміку виникає потреба у залученні закордонного досвіду; з огляду на загальну спрямованість курсу політики України на євроінтеграцію усе частіше постає питання інклюзивного навчання та включення дітей з інвалідністю у структуру суспільства. Але, нажаль, така група інвалідів, як діти з розладами аутичного спектру, не можуть бути залучені до групового інклюзивного навчання без попередньої підготовки, через особливості їх захворювання.

Дослідженням теоретичних та практичних аспектів поведінки дітей з РАС та технологій їх навчання та соціалізації займалися такі науковці, як: О.С. Аршатська, О.Р. Баєнська, М.Ю. Веденіна, Т.В. Єгоров, К.С. Лебединська, М.М. Ліблінг, О.С. Нікольська, А.В. Орлянська, К.О. Островська, В.В. Тарасун, Г.М. Хворова та ін.

Основною проблемою дітей з РАС, що заважає їх соціалізації, є особливості сенсорно-пізнавального розвитку, через що діти сприймають навколишній світ фрагментарно та не переходять від опосередкованої уваги до безпосередньої [4]. Це провокує появу великої кількості страхів та недовіри до світу, бо дитина не розуміє причинно-наслідкових зв'язків. Дитина з РАС починає уникає контактів з зовнішнім світом і занурюється у себе, створюючи таким чином комфортні умови для свого існування.

Оскільки корекційна діяльність повинна продовжуватися і поза межами кабінету соціального працівника, найкращою формою роботи з дітьми з РАС є недирективна терапія. Недирективна терапія робить акцент на процесі мистецтва та гри, тому для її проведення та участі не потрібно спеціальних навичок або кваліфікації, що дозволяє батькам брати активну участь у допомозі дитині в соціалізації [1, с.15].

Важливим інструментом на початку корекційної діяльності виступають альтернативні методи комунікації: візуальне зображення розпорядку дня, жести, картки слів. Під час використання альтернативної комунікації необхідно надавати смисловий та емоційний коментар усім діям дитини. Це посприє включенню безпосередньої уваги, допоможе урегулювати поведінку дитини та поступово надасть можливість сформувати здатність слідувати соціально встановленим правилам у суспільстві [3].

Соціальному працівникові необхідно запропонувати батькам відеозапис або помітки щодо успішності їх комунікації з дитиною у домашніх умовах, аби фахівець мав змогу ознайомитись з ними та надати поради для підвищення ефективності домашніх занять [5].

До недирективних методів терапії належать:

– музикотерапія – музика допомагає знизити м'язову напругу та підвищує координацію тіла [2, с.63]. Правильно підбираючи музичний супровід для занять, можна регулювати поведінку та емоційний стан дитини;

– ізотерапія – сприяє прогресу в усвідомленні навколишньої дійсності, витривалості в емоційному контакті, терпимості до внесення змін в буденне життя;

– казкотерапія – казки своїми сюжетними поворотами сприяють формуванню стресостійкості дитини до несподіваних подій. В залежності від стилю та сюжету вибраної казки можна впливати на підсвідомість дитини, формуючи соціально визнані стандарти поведінки [1, с.101];

– ігрова терапія – допомагає засвоїти норми та правила поведінки, допомагає приміряти нові ролі, пережити стресову ситуацію у безпечних контрольованих умовах. Гра – найкращий метод навчання дітей з аутизмом побутовим навичкам.

Отже, недирективні форми терапії сприяють зниженню рівня страху через пристосування до мінливого навколишнього світу, а також прищеплюють норми поведінки, які прийняті у суспільстві. Це, у свою чергу, допоможе дітям з розладами аутичного спектру вдало інтегруватися до групових інклюзивних занять та отримати необхідний соціальний досвід для повноцінного включення у суспільство.

Список посилань

1. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. Санкт-Петербург : Речь, 2007. 336 с.

2. Кэмпбелл Д. Дж. Музыка для здоровья. Эффект Моцарта / пер. с англ. Л. М. Щукин. Минск : ООО «Попурри», 2010. 416 с.
3. Либлинг М. М. Игра в коррекции детского аутизма. Альманах Института коррекционной педагогики. 2014. №20. URL: <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-20/igra-v-korrekcii-detskogo-autizma> (дата звернення: 03.03.2021)
4. Никольская О. С. Структура нарушения психического развития при детском аутизме. Альманах Института коррекционной педагогики. 2014. №18. URL: <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-18/struktura-narusheniya-psiicheskogo-razvitiya-pri> (дата звернення: 01.03.2021).
5. Огляд методів допомоги дітям з РСА. URL: <http://surl.li/ljso> (дата звернення: 01.03.2021).
6. Расстройства аутистического спектра в детском возрасте : диагностика, терапия, профилактика, реабилитация. 2020. 125 с. URL: <http://surl.li/pljz> (дата звернення: 03.03.2021).

ЗМІСТ

КРУГЛИЙ СТІЛ

«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАВМ ТА МИРОТВОРЕННЯ»

ЛЕПСЬКИЙ МАКСИМ АНАТОЛІЙОВИЧ

Соціальна травма як стиль життя у постконфліктній країні4

ДОДОНОВ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Прогнозні сценарії завершення російсько-українського конфлікту.....7

СКВОРЕЦЬ ВОЛОДИМИР ОЛЕКСІЙОВИЧ

Витоки соціальної травми в пострадянському українському суспільстві.....11

АБАНИНА НАДІЯ СЕРГІЇВНА

Подолання соціальної травми через миротворчість.....15

КУДІНОВ ІГОР ОЛЕКСІЙОВИЧ

Соціальні травми Словаччини18

ПАВЛЕНКО ІВА ОЛЕКСАНДРІВНА

Дослідження європейського досвіду соціальної травми у проекті Жана Моне.....21

ПИЛИПЕНКО ЯНА СЕРГІЇВНА

Медіація як соціальна технологія подолання соціальної травми24

СЕСІЯ 1. СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ СУБ'ЄКТА МИРОТВОРЕННЯ. ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

ЛЕПСЬКИЙ МАКСИМ АНАТОЛІЙОВИЧ

Європейський досвід подолання соціальних травм: дослідницькі виміри27

ГЛАЗУНОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

Соціальне наповнення європейської та української моделей життєдіяльності: сутнісні відмінності29

КРИВОШЕЇН ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Загрози встановлення неототалітаризму у постпандемічний період трансформації демократії34

НІКОЛАСВА ТЕТЯНА ЄВГЕНІВНА

Психологічні наслідки сучасних війн.....37

ГОРЛО НАТАЛІЯ ВІТАЛІЇВНА	
<i>Екстериторіальна автономія як інструмент захисту прав етнічних та національних меншин</i>	<i>39</i>
КІНДРАТЕЦЬ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА	
<i>Пропаганда та безпека держави</i>	<i>42</i>
РАДІОНОВА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА	
<i>Соціокультурна травма як процес: від виникнення до виходу.....</i>	<i>46</i>
ХОРІШКО ЛІЛІЯ СЕРГІЇВНА	
<i>Особливості використання PR-технологій в модернізації політичної системи</i>	<i>48</i>
КАЛЬЦЕВА СВІТЛАНА ІВАНІВНА	
<i>Політична культура як фактор політичного процесу в умовах нових глобальних викликів.....</i>	<i>52</i>
КРОХМАЛЬ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА	
<i>Глобальні виклики пандемічного та постпандемічного світу як детермінанта розвитку історичних форм системи саморегуляції</i>	<i>54</i>
ЛЕПСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА	
<i>Геополітичний статус держави в умовах глобальних змін</i>	<i>58</i>
МАЛЬОВАНА ЮЛІЯ ГЕННАДІЇВНА	
<i>Вплив пандемії COVID-19 на сучасні виборчі процеси</i>	<i>62</i>
МИРОШНИЧЕНКО СЕРГІЙ АРКАДІЙОВИЧ	
<i>Агресивна зовнішня політика як детермінанта саморозпаду соціальної системи країни-агресора</i>	<i>65</i>
РУДНЄВА АННА ОЛЕГІВНА	
<i>Основні тенденції впливу пандемії COVID-19 на новий світовий порядок.....</i>	<i>68</i>
ГОРБЕНКО ВІТАЛІЙ СЕРГІЙОВИЧ	
<i>Розвиток світогляду миротворення в процесі подолання соціальної травми війни</i>	<i>71</i>
ЖАРКО ЯРОСЛАВ ЮРІЙОВИЧ	
<i>Ідеологічне конструювання майбутнього в авторитарному та демократичному суспільстві: СРСР – незалежна Україна.....</i>	<i>74</i>
ДІДИК СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ	
<i>Війна на сході України – як фактор модернізації та консолідації суспільства і держави.....</i>	<i>76</i>
МАСАЛИКІН ОЛЕКСАНДР, ЕЛЬ ГУЕССАБ КАРІМ	
<i>Прогнозування посткапіталістичного буття.....</i>	<i>80</i>
НОВІК АНДРІЙ КОСТЯНТИНОВИЧ	
<i>«Правий поворот» в світовій політиці і крах неолібералізму. Причини і перспективи....</i>	<i>83</i>

PARKHOMENKO MARIIA

Russian geopolitical technologies as a factor of Ukraine's desovereignization85

**СЕСІЯ 2. ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ТА ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА У НОВИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКАХ.
МАЙБУТНЄ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ**

ВОРОНKOBA BAЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА, ЧЕРЕП АЛЛА ВАСИЛІВНА

Креативні smart-технології у розвитку сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні.....90

GUENAOU MUSTARHA

Caricature : desir, rire et satire pour l'humour de tous les jours95

КАЛЬНИШ ЮРІЙ ГРИГОРОВИЧ

Перспективи розвитку моделі цивільного захисту населення України в процесі децентралізації.....102

КАПРІЦІН ІГОР ІЛЛІЧ

Ресурсний підхід в подоланні культурної травми військового протистояння на сході України106

МАСЮК ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ

Несамостійність людини як прояв пострави у пандемічному світі.....108

БОЙКО ГАННА ВАЛЕНТИНІВНА

Тренінги управління змінами для керівників підрозділів органів публічного адміністрування в умовах онлайн.....110

ВАГІНА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

Концепції ненасильницького протистояння: глобалізаційний аспект113

ГОРПІНИЧ ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА

Кібертероризм нова загроза людству116

КУЛИК МАРІЯ АНАТОЛІЇВНА, ІВАНЧЕНКО ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

Візія Індо-Пакистанського конфлікту у світосприйнятті студентської молоді Індії.....119

ПЕТРЕНКО-ЛИСАК АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

MOOD_Re місто: (по)чуттєва мудрість поселення121

ПОВЗЛО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ, ПОВЗЛО ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА

Філософські аспекти управління людською діяльністю крізь призму вимог екологічного виховання та освіти.....124

РАТУШНА ТАІСІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА	
<i>Соціальна атомізація в містах як нова норма в постпандемічному світі.....</i>	<i>128</i>
ІВАНОВ ОЛЕКСАНДР ЯКОВЛЕВИЧ, БІРЮКОВА ТЕТЯНА ФЕДОРІВНА	
<i>Загострення глобальної соціальної нерівності в умовах пандемії COVID-19</i>	<i>132</i>
АКУЛА КАТЕРИНА ЮРІВНА	
<i>Громадський бюджет м. Запоріжжя: проблемні питання та шляхи вирішення</i>	<i>134</i>
ВЕЛІЄВ ПАРВІЗ ТЕЙЮБ ОГЛИ, ЕЛЬ ГУЕССАБ КАРІМ	
<i>Прогнозування геополітичного переформатування.....</i>	<i>138</i>
ЧЕНЬ СІ АНЬ	
<i>Суспільство знань перед глобальними викликами пандемічного та постпандемічного світу.....</i>	<i>141</i>
МІЩЕНКО АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА	
<i>Роль реформи децентралізації у забезпеченні національної безпеки України.....</i>	<i>144</i>
ОВЧАРОВА ВАЛЕРІЯ СЕРГІЇВНА, БОЙКО ГАННА ВАЛЕНТИНІВНА	
<i>Перспективи соціальної роботи з молоддю на рівні громади.....</i>	<i>148</i>
ЖАДАН ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА	
<i>Зміцнення фінансового забезпечення регіонів через покращення взаємодії місцевої влади та суб'єктів господарювання</i>	<i>152</i>
БІЛОКОПИТОВА НІНА, ЕЛЬ ГУЕССАБ КАРІМ	
<i>Соціальне прогнозування: політика подолання травми в процесі миротворення</i>	<i>155</i>
БОДНЯ МАКСИМ ІГОРОВИЧ, ЛЕПСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА	
<i>Специфіка формування іміджу у політиці та шоу-бізнесі.....</i>	<i>159</i>
КЛИМЕНКО АНАСТАСІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, КУДІНОВ ІГОР ОЛЕКСІЙОВИЧ	
<i>Модернізація системи гарячого водопостачання міста Запоріжжя</i>	<i>162</i>
ШТЕФАН АННА КОСТЯНТИНІВНА	
<i>Менеджер соціальної сфери: хто він?.....</i>	<i>166</i>
ЦОКУР ЄВГЕНІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ, ЧАЙКА ІРИНА ЮРІВНА	
<i>Суспільно-політичні відносини доби інформаційної цивілізації: песимістичні сценарії.....</i>	<i>169</i>
ФОМЕНКО ДІАНА	
<i>КНР в геополітичній доктрині адміністрації Д. Трампа</i>	<i>171</i>
КОЛОМОЄЦЬ РОСТИСЛАВ	
<i>Азіатсько-Тихоокеанський регіон як особлива сфера геополітичної діяльності США.....</i>	<i>176</i>

МАРЧЕНКО ВІКТОРІЯ

Недирективні методи в соціальній роботі з дітьми, які мають розлади аутичного спектру.....182

Наукове видання
(українською, російською, англійською мовами)

**СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО
КРАЇНИ: ПОЛІТИКА ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ В ПРОЦЕСІ МИРОТВОРЕННЯ**

XI Міжнародна наукова конференція

Головний редактор *І.О. Кудінов*
Науковий редактор *М.А. Лепський*
Технічний редактор *А.О. Клименко*

Відповідальний за випуск Кудінов І.О.
Підписано до друку 12.03.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 11,25. Обл.-вид. арк. 10,50.
Наклад 100 прим. Зам. №12/03-1.
Віддруковано з оригіналів.

ТОВ «КСК-Альянс»

Свідоцтво серія ДК № 3068 від 24.12.2007 р.

пр. Соборний, 91/77, м. Запоріжжя, 69095
+38 (095) 601 33 99, +38 (067) 755 93 44

